

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**А.В. Аксютіна, О.В. Нестерцова-Собакарь,
В.В. Тропін, О.М. Тропіна**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

*Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Колектив авторів

За загальною редакцією
к.ю.н., доц. *Нестерцової-Собакарь О.В.*

**Дніпро
2018**

УДК 347.23
А-41

*Ухвалено до друку науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, протокол № 5 від 25.01.18 р.*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Доровських А.В. – доктор технічних наук, професор, головний судовий експерт з питань інтелектуальної власності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз;

Бублейник В.А. – кандидат юридичних наук, адвокат (м. Дніпро).

Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. та ін.

А 41 Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / За заг ред канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О.В. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 140 с.

ISBN 978-617-7665-16-7

Навчальний посібник підготовлено відповідно до навчальної програми з курсу «Інтелектуальна власність» В ньому, з урахуванням сучасних досягнень юридичної науки чітко та послідовно викладені основні положення законодавства України про інтелектуальну власність. Зручність та системність посібника дозволить використати його при підготовці до семінарських та практичних занять, складання заліків та іспитів.

Розраховано на студентів, курсантів та викладачів вищих навчальних закладів юридичного профілю, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями права інтелектуальної власності.

ISBN 978-617-7665-16-7

УДК 347.23

© Автори, 2017
© ДДУВС, 2018

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	6
1.1. Вітчизняна нормативно-правова регламентація права інтелектуальної власності	6
1.2. Поняття та види права інтелектуальної власності. Співвідношення з правом власності	13
1.3. Види права інтелектуальної власності	20
1.4. Система державної охорони права інтелектуальної власності	27
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>30</i>
Розділ 2. АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА	31
2.1. Поняття авторського права. Джерела авторського права	31
2.2. Об'єкти та суб'єкти авторського права	32
2.3. Зміст авторського права. Строк дії авторського права	42
2.4. Суміжні права	51
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>53</i>
Розділ 3. ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	54
3.1. Поняття права промислової власності. Джерела права промислової власності	54
3.2. Об'єкти та суб'єкти права промислової власності	57
3.3. Оформлення прав на об'єкти права промислової власності	64
3.4. Права та обов'язки, що впливають з патенту. Обмеження прав патентовласника	69
3.5. Припинення дії патенту і визнання його недійсним	73
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>74</i>
Розділ 4. ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	75
4.1. Поняття та система засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг	75

4.2. Правова охорона комерційного (фірмового) найменування	77
4.3. Правова охорона торговельної марки	81
4.4. Правова охорона прав інтелектуальної власності на географічне зазначення	86
<i>Питання для самоконтролю</i>	90
Розділ 5. НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	91
5.1. Поняття та система нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності	91
5.2. Правова охорона наукового відкриття	93
5.3. Правова охорона компонування інтегральної мікросхеми	97
5.4. Правова охорона раціоналізаторських пропозицій	103
5.5. Правова охорона селекційних досягнень (сорту рослин, породи тварин)	106
5.6. Правова охорона комерційної таємниці	110
<i>Питання для самоконтролю</i>	113
Розділ 6. ДОГОВОРИ ЩОДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	114
6.1. Поняття, види та загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	114
6.2. Ліцензія та ліцензійний договір	117
6.3. Договір про створення за замовленням і використанням об'єкта права інтелектуальної власності	121
6.4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності	123
6.5. Договір комерційної концесії	127
<i>Питання для самоконтролю</i>	132
Рекомендована література	133

ПЕРЕДМОВА

Враховуючи важливість вивчення дисципліни «Право інтелектуальної власності» Міністерством освіти і науки України у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації незалежно від їх підпорядкування і форм власності з 2005/2006 рр. запроваджено дисципліну «Інтелектуальну власність» за програмами підготовки спеціалістів та магістрів для всіх спеціальностей. Цей навчальний курс введено з метою опанування студентами юридичних знань як запоруку подальшої успішної професійної діяльності пов'язаної із особливостями правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності.

Завданням дисципліни є набуття студентами компетенції щодо: здатності орієнтуватися у системних основах створення, правової охорони, захисту і комерційної реалізації об'єктів права інтелектуальної власності; здатності орієнтуватись у системах правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності України, особливостях державного регулювання інтелектуальною власністю; здатності використовувати знання про систему правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності, міжнародну співпрацю та угоди в умовах інтеграції в єдиний європейський освітній простір; здатності використовувати знання про правову охорону об'єктів права інтелектуальної власності у процесі професійної діяльності.

Навчальний посібник може бути корисним для студентів вищих навчальних закладів юридичного спрямування, а також для широкого кола читачів, які цікавляться питаннями охорони прав інтелектуальної власності.

Розділ 1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1. Вітчизняна нормативно-правова регламентація права інтелектуальної власності

Як свідчить світовий досвід, ефективний соціально-економічний розвиток будь-якої сучасної держави значною мірою залежить від стану розвитку та ефективності інтелектуальної, творчої діяльності її населення. Еволюційний розвиток суспільства переконливо підтвердив, що головним чинником цього сталого процесу може бути лише зростання інтелектуального потенціалу нації і, в першу чергу, впровадження науково-технологічних новацій, які суттєво впливають на обсяги та якість виробництва і споживання.

У сучасних умовах не можливо уявити собі прогресивного розвитку жодної сфери діяльності людини (культури, промисловості, агропромислового комплексу, охорони здоров'я тощо) без належного науково-технічного забезпечення та поступового духовного розвитку суспільства. Ці процеси є тісно пов'язаними між собою, й, у той же час, взаємозалежними.

В умовах сьогодення інтелект, знання і творчий потенціал людини мають стати визначальними факторами розвитку українського суспільства. Найбільшою цінністю сучасного цивілізованого світу є людина, її права та свободи. Конституцією України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист права інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку із різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом (ст.ст. 41, 54)¹.

За вказаних умов однією із головних завдань, яке потребує постійної уваги та підтримки з боку держави, є належне використання інтелектуального потенціалу нації, вдосконалення механізму інтеграції освіти, науки та виробництва, посилення державної підтримки інноваційних

¹Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. - ст.141

структур, створення системи правової охорони інтелектуальної власності, яка б відповідала міжнародним стандартам.

Гарантії набуття, здійснення та захисту права інтелектуальної власності є невід'ємними атрибутами державності будь-якої розвинутої країни в умовах сьогодення. Створення сучасної досконалої системи правової охорони інтелектуальної власності у певній державі сприяє розвитку національної економіки, збереженню і збагаченню науково-технічного потенціалу держави, розвитку міжнародної торгівлі, залученню в економіку країни іноземних інвестицій, зокрема у вигляді найсучасніших технологій, входженню України до Європейського та світового ринку, зокрема й у сфері інтелектуальної власності, як рівноправного партнера.

Створення належної нормативно-правової бази, яка б стимулювала ініціативну творчу діяльність, підприємницьку активність та добросовісну конкуренцію, є істотним кроком на шляху формування та розвитку права інтелектуальної власності як важливого інституту держави.

Необхідність у прийнятті законодавства з охорони інтелектуальної власності обумовлюється прагненням країни законодавчо оформити немайнові та майнові права творців на їхні твори і право суспільства на доступ до цих творів, а також прагненням заохочувати творчість, поширення і застосування результатів творчої праці, а також сприяти вільній торгівлі в інтересах економічного та соціального розвитку.

У цілому законодавство у сфері інтелектуальної власності прагне захистити інтереси авторів та інших творців інтелектуальних товарів і послуг шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють їм контролювати використання їхньої творчої діяльності. Причому ці права стосуються не матеріального об'єкта, у якому може бути втілений результат творчої праці, а продукту діяльності людського розуму як такого.

Нормативно-правова база права інтелектуальної власності в загальному сенсі в будь-якій країні складається з сукупності законів, нормативних та інструктивних документів, якими визначається порядок створення, охорони, використання та захисту результатів інтелектуальної творчої діяльності людини.

Створення нормативно-правової бази права інтелектуальної власності обумовлено наявністю певних об'єктивних підстав та причин. По-перше, необхідністю законодавчого оформлення та закріплення немайнових та майнових прав творців (авторів) на створені ними твори, а також права суспільства на доступ до цих творів. По-друге, необхідністю реалізації державою, в особі її уряду та уповноважених органів, функцій

з забезпечення сталого розвитку економіки країни з використанням новітніх технологій, шляхом заохочування ініціативності та творчості, поширення і застосування результатів творчої праці, а також сприяння вільній торгівлі в інтересах економічного та соціального розвитку суспільства. По-третє, прагненням України, як цивілізованої країни, інтегруватися до світової спільноти.

Таким чином, метою нормативно-правової регламентації права інтелектуальної власності є її спрямованість на захист інтересів авторів та інших творців результатів інтелектуальної діяльності, шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють їм розпоряджатися цими результатами, контролювати їх використання з боку третіх осіб, отримувати певний економічний ефект від такого використання. При цьому зазначені права стосуються не лише матеріального об'єкту, у якому втілений або може бути втілений результат творчої праці, а продукту діяльності людського розуму як такого.

Інститут та система вітчизняного нормативно-правового регулювання права інтелектуальної власності в Україні формувалася одночасно з становленням державності.

Історичні джерела свідчать про те, що на території України в різні часи діяло законодавство тих держав, до складу яких вона входила в силу певних соціально-економічних та історичних процесів: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Австро-Угорської імперії, Російської імперії тощо. При цьому, певні правові традиції і норми звичаєвого права, що існували на теренах України, певним чином використані й у нормативно-правових актах зазначених державних утворень. Наприклад, Литовський Статут у трьох його редакціях був збіркою правових норм не лише литовського, а й українського та білоруського народів. При цьому, багато його норм були запозичені з «Руської правди» часів Київської Русі. Правові звичаї продовжували існувати в Україні навіть у той час, коли вона входила до складу Російської імперії. Проте внаслідок самодержавної політики царської Росії основним джерелом усіх галузей права в Україні в першій половині ХІХ ст. став «Звід законів Російської імперії» в редакції 1842 р., десятий том якого містив норми цивільного права. Але, жодної норми щодо інтелектуальної власності цей нормативно-правовий акт не містив.

Перші згадки та спроби нормативного регулювання суспільних відносин з інтелектуальної власності в Росії, до складу якої входила й Україна, мали місце на початку ХІХ ст. Вони були обумовлені процесами промислової революції, які відбувалися на той час у світі, і які були тісно пов'язані з результатами творчої діяльності людини у промисловій

сфері. Так, з метою захисту права на винаходи, промислові зразки та інші результати технічної творчості царським урядом Росії видано маніфест «Про привілеї на різні винаходи і відкриття в художніх промислах» від 17.06.1812 р., яким встановлено загальні правила по видачі привілеїв на винаходи в царській Росії. За цим законом видача привілеїв носила факультативний характер, і держава не зобов'язана була надавати привілеї при наявності в пропозиції певних ознак. Строк привілею встановлювався за бажанням заявника, але не більше як на 10 років².

У подальшому, опираючись на досвід Західної Європи, й взявши за основу її законодавство, у Російській Імперії прийнято закони «Про винаходи» від 30.03.1870 р., та «Про патенти» від 20.05.1896 р. Вони передбачали дотримання принципу перевірконої системи видачі патентів, у результаті якої перевірялась наявність істотної новизни. Патент видавався на 15 років і міг переходити до інших осіб за договором або в спадщину.

Окремої уваги заслуговує закон 1830 р. «Про спеціальні клейма». За цим законом власники певних виробництв (суконних, капелюхових, паперових та інших фабрик) зобов'язані були мати спеціальні клейма, щоб позначати свої вироби. У 1838 р. в Росії був прийнятий закон «Про товарні знаки». Цим законом встановлювалася кримінальна відповідальність за підробку товарного знаку³. Останнім законом царської Росії про товарні знаки був Закон від 26.02.1896 р., яким вирізнено товарні знаки із загального поняття клейм. Товарні знаки були визнані об'єктами промислової власності з виключними правами на них. Клеймам як особливим позначенням було надано більш вузьке значення, наприклад, гарантійні, пробірні клейма, клейма якості тощо.

Паралельно з правом промислової власності розвивалося й авторське право. Так, в Статуті Цензурному від 22.04.1828 р. за автором визнавалося виключне право на відтворення своїх творів шляхом друку. Проте вже в законі від 08.01.1830 р. право автора на створений ним твір визнається як право власності, яким можна торгувати. Твір розглядався як «майно благо набуте», а його автору (або перекладачу) довічно надавалося виключне право видання і продажу. Зазначені права переходили до спадкоємців строком на 25 років; пізніше (1857 р.) цей строк було подовжено до 50 років. Під час чергового перевидання десятого тому Зводу законів Російської імперії авторське право вперше переноситься в

²Андрощук Г.А. Патентное право: правовая охрана изобретений: Учебное пособие / Г.А. Андрощук, Л.И. Ряботягова. К.: МАУП, 1999. - 216 с.

³Бабенко В.А. Торговельна марка: еволюція, історія, сучасність / В.А. Бабенко// Історія торгівлі, податків та мита. - 2014. - № 1. - С. 91-97.

цей том як додаток до ст. 420. У цьому додатку авторське вправо розглядається як право власності. Проте 20.03.1911 р. приймається закон про авторське право, який досить детально регулював авторські відносини. Цим законом права автора були істотно урізані⁴.

За часів Радянської влади питанням правового регулювання інтелектуальної власності, з огляду на загальнодержавний доктринальний підхід щодо не визнання права приватної власності взагалі, не приділялося належної уваги. А спроби декларування певних прав авторів (творців), зокрема у нормах цивільних кодексів або окремих законів, були лише спробою надання формального підходу щодо правового регулювання суспільних відносин у сфері творчої діяльності людини.

Лише після проголошення незалежності в Україні почалися активні кодифікаційні роботи, в тому числі і щодо законодавства про інтелектуальну власність. Першим кроком в цьому напрямі було прийняття Закону України «Про власність», яким у статтях 13 і 41 закріплено два важливих положення: проголошено, що результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права власності і визначено приблизний перелік результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона передусім цим Законом⁵.

Основу законодавства про промислову власність, заклав Закон України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13.12.1991 р., який, хоча в цілому й носить декларативний характер, проте закріпив ряд принципових засад: в ньому дано визначення науково-технічної діяльності, проголошено створення ринку науково-технічної продукції, окреслено державні пріоритети в науково-технічній діяльності, результати науково-технічної діяльності визначено в якості об'єктів права власності тих, хто створив цей результат⁶.

18 вересня 1992 р. Указом Президента України було затверджено Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні⁷. Одночасно велась

⁴Луців І.В., Інтелектуальна власність. (частина 1). Система охорони інтелектуальної власності: навчальний посібник / Луців І.В., Скларов Р.А., Шанайда В.В. – Тернопіль: Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. – 112с.

⁵Про власність. Закон України від 07.02.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - №20. - ст.249.

⁶Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності. Закон України від 13.12.1991 р.// Голос України. – 1992. -№ 53.

⁷Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні . Указом Президента України від 18.09.1992 р. №479/92 // Голос України. – 1992. - N 184

розробка пакету законів про правову охорону об'єктів промислової власності.

У цей же час Уряд України оголосив Заяву, за якою Україна визнала для себе чинною Паризьку конвенцію про охорону промислової власності від 20.03.1883 р.⁸, Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891 р.⁹ та Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970 р.¹⁰

У 1993 році Верховною Радою України було прийнято пакет законів про промислову власність, серед яких Закони України «Про науково-технічну інформацію»¹¹ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»¹², «Про охорону прав на промислові зразки»¹³, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»¹⁴. Наведені закони склали правову основу системи захисту прав на об'єкти промислової власності в Україні.

Крім названих законодавчих актів, були прийняті й інші, в яких тою чи іншою мірою йшлося про інтелектуальну власність й щодо інших видів об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема протягом 1993-1995 років були прийняті Закони України «Про авторське право і суміжні права»¹⁵, «Про охорону прав на сорти рослин»¹⁶, «Про племінне тваринництво»¹⁷, «Про захист інформації в автоматизованих систе-

⁸ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. - № 1. - с. 320

⁹ Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. - № 1. - с. 348

¹⁰ Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. - № 1. - с. 366

¹¹ Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №33. - ст.345

¹² Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №7. - ст.32.

¹³ Про охорону прав на промислові зразки. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №7. – ст.34

¹⁴ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №7. – ст.36

¹⁵ Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 р. // Голос України. – 1994. - № 35.

¹⁶ Про охорону прав на сорти рослин. Закон України від 21.04.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №21. - ст.218.

¹⁷ Про племінне тваринництво. Закон України від 15.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №2. - ст.7

мах»¹⁸ «Про наукову і науково-технічну експертизу»¹⁹, «Про державну таємницю»²⁰ тощо.

Прийняття зазначених законів покликало внесення відповідних змін не лише до Цивільного кодексу України, Митного кодексу України, Кодексу законів про працю України та інших законодавчих актів, що існували на той час, але й до закріплення права інтелектуальної власності на Конституційному рівні.

Тому важливою віхою у історії нормотворення у сфері інтелектуальної власності є закріплення у 1996 році у ст.ст.41 та 54 Конституції України права кожного громадянина на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності²¹.

Наступним важливим кроком у сфері законодавчого вдосконалення механізму правового регулювання інтелектуальної власності в Україні стало прийняття 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України²², який містить окрему четверту книгу, що повністю присвячена праву інтелектуальної власності. Останніми роками спостерігається суттєве посилення юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, у зв'язку з чим прийняті зміни до Кримінального кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України тощо.

Крім законодавчих актів, регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності здійснюються й підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами та розпорядженнями Міністерств та відомств України, державних адміністрацій, рішеннями органів місцевого самоврядування, наказами підприємств, установ та інших організацій.

Серед зазначених нормативно правових актів можна виокремити постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і

¹⁸Про захист інформації в автоматизованих системах. Закон України від 05.07.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №31. - ст.286.

¹⁹Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України від 10.02.1995 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №9. - ст.56

²⁰Про державну таємницю. Закон України від 21.01.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №16. - ст.93

²¹Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. - ст.141

²²Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - №11. - ст.461

суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72²³ та «Про затвердження порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 січня 2001 р. № 1756²⁴. Верховна Рада України 31 травня 1995 р. прийняла Закон «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 р., зміненого 2 жовтня 1979 р.).

Незважаючи на окремі явні вади зазначеного законодавства, його все ж належить оцінити позитивно. Безумовно, воно потребує подальшого удосконалення.

2.2. Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності з правом власності

Однією з найважливіших сторін життя людини є творча діяльність. Вона надає особистості можливість реалізувати свої здібності, розкрити та донести до людей свій талант. В умовах ринкових відносин результати творчої діяльності здатні стати товаром, що приносить прибуток його творцю. Разом з тим розвиток будь-якої сфери творчості має особливе значення для всього суспільства. Накопичені досягнення людського розуму складають культурний спадок нації, визначають науково-технічний потенціал суспільства, обумовлюють його прогресивний розвиток. Саме тому у збереженні творчих результатів та захисті інтересів їх творців зацікавлені не тільки вони самі, а й суспільство у цілому. Це вирішується через встановлення спеціального правового режиму творчих результатів, який надає їх творцю виключну можливість розпоряджатися ними, а також протидіяти безконтрольному тиражуванню і поширенню інтелектуального продукту тими, хто прагне заробити на цьому.

Правовий механізм захисту прав творця має за мету стимулювати подальші творчі пошуки, гарантувати право на справедливе винагородження праці творця, створити фінансові передумови реалізації нових ідей. Творча діяльність або просто **творчість** – це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що відзначається неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість власти-

²³Про затвердження мінімальних ставок винагороди (рояліті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. N 72 // Офіційний вісник України. – 2003. - №4. - ст.129

²⁴Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: Постанова КМУ від 27.01.2001 № 1756 // Офіційний вісник України. – 2001, № 52, ст. 2369.

ва тільки людині, адже, крім неї, творити не здібна жодна істота. Суб'єктом творчої діяльності може бути тільки людина. Природа інколи також створює унікальні шедеври, але в природі здійснюється процес розвитку, а не творчості. Творчість – процес усвідомлений, цілеспрямований і, як правило, передбачуваний.

Отже, **результатом творчої діяльності** є щось таке, чого ще не було – суспільно-історична унікальність. Цей результат має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого. У цьому аспекті специфічною рисою творчості є саме те, що творча діяльність не може бути повторенням відомого, її результату завжди властива новизна.

Творчість властива людині у будь-якій сфері її суспільної діяльності. Нормою ст. 54 Конституції України проголошено свободу творчості. Це означає, що людина може творити в будь-якій галузі діяльності і творити все, що їй забажається. Проте обмеження творчості встановлюються законом – творчість не може бути антисуспільною, аморальною, спрямованою проти людства.

Кількість результатів творчої діяльності значно перебільшує кількість об'єктів інтелектуальної власності. До результатів творчої діяльності належать і ті, які з тих чи інших причин не можуть стати об'єктами правової охорони, наприклад, відкриття, винаходи, які втратили патентоздатність, не запатентовані об'єкти промислової власності.

Отже, творчі результати – це результати творчої діяльності, які можуть бути об'єктами правової охорони, а можуть і не бути. Ті результати творчої діяльності, які наділяються правовою охороною, визнаються об'єктами інтелектуальної власності.

За своєю цілеспрямованістю творчість можна умовно розподілити на два основних види: **духовна творчість і науково-технічна творчість**. І перша, і друга охоплюють великі кола різноманітних видів творчості. У зв'язку з цим всі результати творчої діяльності можна диференціювати на такі групи:

1. Перша група – **результати духовної творчості, спрямовані на збагачення внутрішнього світу людини, на формування її світогляду**. Вона охоплює літературну, наукову, мистецьку, виконавську майстерність артистів, звукозапис, радіомовлення і телебачення, інші види творчої діяльності гуманітарного характеру. Так, наприклад, ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. (в ред. від 11 липня 2002 р.) дає перелік творів, на які поширюється авторське право.

2. Другу групу складають **результати науково-технічної творчості**. Науково-технічні досягнення передусім сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва, його ефективності, продуктивності тощо. До результатів науково-технічної творчості належать: винаходи в усіх галузях людської діяльності, корисні моделі, промислові зразки, що регулюються Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р.

3. Останніми роками намітилася тенденція до формування ще однієї, третьої групи результатів творчої діяльності – **засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг**. Вона відокремлюється від групи промислової власності. За Паризькою конвенцією про охорону промислової власності такі інститути, як торговельні марки, комерційне найменування та географічне зазначення належать до промислової власності. У той же час помітно, що зазначені об'єкти не дуже вписуються в групу промислової власності, принаймні за своїм функціональним призначенням. Торговельні марки, комерційне найменування та географічне зазначення мають своїм призначенням індивідуалізацію учасників цивільного обігу товарів і послуг. Слід підкреслити й те, що засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг відрізняються від інших об'єктів промислової власності не лише функціональним призначенням. Вони також різняться і рівнем творчості: одна справа створити винахід, інша – торговельну марку, промисловий зразок чи комерційне найменування. У цілому об'єкти промислової власності мають своїм призначенням підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції тощо, а засоби індивідуалізації – відмінність товару одного виробника від подібного товару іншого виробника. Таким чином, значущість об'єктів промислової власності дещо вища.

4. Окрему групу складають **нетрадиційні результати творчої діяльності**, які також визнаються об'єктами інтелектуальної власності і охороняються законодавством, але мають свою специфіку. До них відносять наукові відкриття, службову і комерційну таємницю, топології інтегральних мікросхем, селекційні досягнення (сорти рослин та породи тварин), раціоналізаторські пропозиції, недобросовісну конкуренцію.

Усі зазначені результати творчої діяльності об'єднані поняттям інтелектуальної власності.

Таким чином, інтелектуальна власність є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, який відповідає вимогам чинного законодавства. Тільки в такому разі їй надається правова охорона. У наш час роль

і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають, вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обороту. В силу істотного значення інтелектуальної діяльності і особливо її результатів для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства попит на неї також інтенсивно зростає. Вона часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживання, недозволеного використання, тому потребує надійної і ефективною правовою охорони.

Питання охорони і використання інтелектуальної власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин починають відігравати все важливішу роль у комерційній, підприємницькій і виробничій діяльності підприємств та установ України усіх форм власності. У цьому аспекті необхідно досить чітко уявляти собі, що таке інтелектуальна власність, у чому полягає її сутність, як вона охороняється в сучасному світі і до яких серйозних матеріальних витрат може привести порушення її прав.

Інтелектуальна власність, яка охороняється зараз у більшості країн світу, в сучасних умовах є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу у всіх галузях розвитку суспільства. Психологи вивчають її як результат розумової праці, новаторського пошуку. Соціологи встановлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціальним і науковим прогресом. Економісти розглядають інтелектуальну власність як засіб підвищення ефективності виробництва. Правознавці вивчають її як об'єкт права у зв'язку із суспільною цінністю та пов'язані з нею правовідносини.

У сучасних правових системах явище «інтелектуальна власність» охопило різноманітні сфери суспільних відносин, що є предметом регулювання різних галузей права, – економічний оборот, соціально-політичні і культурні зв'язки, міжнародні, державно-адміністративні й інші відносини.

Це привело до того, що інтелектуальна власність стала об'єктом вивчення цілого ряду галузевих юридичних наук (цивільного права, державного, адміністративного, митного, податкового, міжнародного й інших), а категорія «інтелектуальна власність» увійшла в їхній понятійний апарат. Але, в умовах сьогодення категорія «інтелектуальна власність» – terra incognita українського законодавства.

Виникнення терміна «інтелектуальна власність» припадає на кінець XVIII ст. Він уперше з'явився у французькому законодавстві на ґрунті теорії природного права, яке одержало свій найбільш послідовний розвиток саме в працях французьких філософів-просвітителів (Вольтер, Ді-

дро, Руссо). Відповідно до цієї теорії право творця будь-якого творчого результату – чи то літературного твору, чи винаходу – є його невід'ємним природним правом, що виникає із самої сутності творчої діяльності та існує незалежно від визнання цього права державною владою.

Пізніше для позначення будь-якого творчого результату з'явився та почав використовуватися спільний для всіх результатів інтелектуальної діяльності термін «інтелектуальна власність». Тлумачення зазначених понять на зразок права власності на речі стало початком формування *пропріетарної* (від англ. «proprietor» – власник) *теорії прав* на інтелектуальний продукт. Сучасні прихильники цієї теорії зміст права інтелектуальної власності розуміють так само, як і права власності на речі, тобто як правомочності володіння, користування і розпоряджання результатом інтелектуальної діяльності, хоча й визнають, що інтелектуальна власність відрізняється від загального поняття власності низкою особливостей, зокрема, нематеріальним об'єктом, обмеженістю строків дії, способами набуття, оформлення та захисту прав.

Протилежний підхід до розуміння поняття права інтелектуальної власності, що отримав назву *теорії виключних прав*, спирається на неможливість ототожнення правового режиму матеріальних речей та нематеріальних об'єктів, якими є результати художньої та технічної творчості. Представники цієї теорії вважають, що стосовно продуктів інтелектуальної діяльності не можна реалізувати правомочність володіння, оскільки неможливо фактично володіти ідеями і образами. Не може бути прямо застосована речова правомочність використання, бо науково-технічні ідеї і художні образи можуть бути одночасно у використанні необмеженого кола суб'єктів. Крім того, ці об'єкти не споживаються в процесі використання, а можуть лише морально застаріти. Передача ж права на використання творчого результату не позбавляє створювача можливості продовжувати його використання. Виходячи з цього, творцю належить не право власності, а особливі *виключні права на використання*, що забезпечують йому можливість здійснення всіх дозволених законом дій з одночасною заборорою їх будь-яким третім особам без дозволу на це. Теорія виключних прав залишається досить поширеною.

На сучасному етапі термін «інтелектуальна власність» є широко уживаним у законодавстві багатьох країн світу та у міжнародно-правових угодах. З погляду на те, що це поняття склалося історично, воно є умовним та має тільки термінологічну схожість із правом власності у його традиційному сенсі. Цей термін має розумітися як сукупність виключних прав особистого і майнового характеру на результати інтелектуальної діяльності.

Як вже зазначалося, ст. 54 Конституції України проголошує, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Держава надає захист інтелектуальній власності, авторських прав громадян, їх моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

За ст.41 Конституції України кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може використовувати або поширювати зазначені результати без згоди їх власника лише за винятками, встановленими законами.

Аналізуючи суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що **інтелектуальна власність** – це результати творчої діяльності будь-якої фізичної особи. Її об'єктом, проте, є не матеріальні носії, в яких реалізовані результати творчості, а саме ті ідеї, думки, міркування, образи, символи тощо, які реалізуються чи втілюються у певних матеріальних носіях. Норма ст. 418 ЦК України визначає право інтелектуальної власності як право особи на результат інтелектуальної творчої діяльності або на іншій об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншими законами.

Право власності і право інтелектуальної власності – це різні правові інститути, які мають багато чи мало суттєвих *відмінностей*, зокрема:

1. Право інтелектуальної власності виникає, як правило, тільки після державної реєстрації результату творчої діяльності у відповідних державних органах (Державна служба інтелектуальної власності Міністерства освіти та науки України). Для об'єктів права промислової власності, а також для засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту така реєстрація є необхідною, для об'єктів авторського права реєстрація є бажаною (вона засвідчує пріоритет створення результату літературно-художньої творчості).

2. Право інтелектуальної власності є строковим, тобто воно припиняється з перебігом певного строку, після чого об'єкт права інтелектуальної власності стає суспільним надбанням. Відповідно до ЦК України, зокрема дія авторського права на твір відбувається протягом життя автора та 70 років після його смерті, право на винаходи – 20 років, корисні моделі – 10, право на промислові зразки – 15 років, право на торговельні марки – 10 років від дати подання заявки на отримання патенту (за умови щорічної сплати реєстраційного збору для підтримання чинності патенту або свідоцтва).

3. Об'єкти права інтелектуальної власності – це не речі як предмети матеріального світу, а ті ідеї, символи, образи, думки, гіпотези

тощо, які виражені в об'єктивній формі – втілені в матеріальних носіях. У зв'язку з цим об'єкти права інтелектуальної власності здатні до тиражування, тобто до багаторазового втілення в матеріальному об'єкті. Причому в одній речі можуть міститися декілька об'єктів права інтелектуальної власності, кожний з яких може належати різним особам.

4. Право інтелектуальної власності не залежить від права власності на річ, в якій втілено об'єкт права інтелектуальної власності, а відтак, річ та результат творчої діяльності можуть одночасно належати різним особам-власникам.

5. Автору об'єкта права інтелектуальної власності належить два види прав: майнові права та особисті немайнові права. Майнові права можуть передаватися іншим особам, немайнові права відчуженню не підлягають.

6. Майнові права інтелектуальної власності обмежуються на законодавчому рівні з метою забезпечення вільного доступу суспільства до результатів інтелектуальної творчої діяльності. Зокрема, ст. 21-24 Закону України «Про авторське право та суміжні права» передбачає випадки вільного використання твору без згоди автора, ч. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» передбачає право попереднього користувача на використання торговельної марки.

7. Щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності законодавством передбачено дію принципу вичерпання права інтелектуальної власності, тобто правовласник не може заборонити використання та розповсюдження товару, який містить об'єкт права інтелектуальної власності, якщо його правомірно було введено в обіг правовласником шляхом першого продажу. Про це свідчить аналіз ч. 7 ст. 15 Закону України «Про авторське право та суміжні права» та ч. 6 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

8. Передання речі у користування відбувається одночасно одноразово за договором найму, тоді як право інтелектуальної власності може передаватися за декількома ліцензійними угодами одночасно без втрати споживчих якостей об'єкту права інтелектуальної власності з обмеженням по строку, способу використання, території, кількості примірників тощо.

9. Охорона права інтелектуальної власності в більшості випадків обмежується територією певної держави, де відбулася державна реєстрація (за деякими винятками, зокрема, добре відомі торговельні марки, торговельні марки, щодо яких здійснена міжнародна реєстрація). Тому відомі випадки «територіальної конкуренції» свідоцтв та патентів.

10. Результати творчої діяльності, що визнаються об'єктами права інтелектуальної власності, є різними за рівнем творчості, цілями створення, характером творчої діяльності і, як наслідок, за правовим режимом виникнення, використання та охорони. Перелік результатів творчої діяльності, що визнаються об'єктами права інтелектуальної власності, міститься у ЦК України.

1.3. Види права інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність – частина цивільного права, що включає чотири сфери прав: авторське право і суміжні права; промислову власність; права на засоби індивідуалізації суб'єктів цивільного обороту; права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності. В той же час, виходячи із тотожності форм та способів охорони прав, три останні групи іноді поєднують в одну – промислова власність. Промислова власність охоплює досить широке коло об'єктів, що знайшли застосування в міжнародному торговому обороті. Поняття «промислова власність» після прийняття Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. стало загальноживаним, універсальним у патентній практиці терміном, що ввійшов у побут міжнародних контактів.

До об'єктів права промислової власності належать: технічні рішення (винаходи), корисні моделі; зовнішній вигляд промислових виробів (промислові зразки – малюнки чи моделі); символи чи позначення, що проставляються на промислових виробах, використовуються при наданні послуг (торгівельні марки, або знаки для товарів та послуг); географічні зазначення місць походження товарів; найменування фірм, під якими вони виступають у господарському обороті (фірмові або комерційні найменування); сорти рослин; породи тварин; топографії інтегральних мікросхем тощо. До права промислової власності включено також право на припинення недобросовісної конкуренції, тобто на використання прийомів, що суперечать усталеним у промисловій і торговельній практиці чесним звичаям.

Авторське право і суміжні права охороняють права автора твору, створеного в результаті творчої інтелектуальної праці. Вони стосуються особливих форм творчості, що мають відношення головним чином до засобів масових комунікацій – не тільки до друкованих публікацій, а й до радіо- та телепередач, прокату фільмів, комп'ютерних систем збереження та відтворення інформації.

Авторське право охороняє форму вираження ідей, а не самі ідеї.

Як тільки ідеї втілюються в матеріальний носій, виникає правова охорона форми твору – розташування слів, нот, знаків. В об'єктивному змісті авторське право являє собою сукупність правових норм, що регулюють відносини з приводу створення і використання творів науки, літератури, мистецтва. У суб'єктивному змісті авторське право – це особисті немайнові та майнові права, що належать особам, які створили твори науки, літератури, мистецтва.

Права, які стосуються виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення, прийнято називати «суміжними правами», тобто правами в галузях, суміжних з авторським правом.

Таким чином, у цивільному праві і в цивільному законодавстві склалося два самостійних правових інститути – авторське право і патентне право або право промислової власності.

Спільною істотною ознакою цих двох правових інститутів є те, що об'єктами авторських і патентних прав є саме результати творчої діяльності людини. Характерною рисою і особливістю цих інститутів є те, що вони регулюють відносини, які складаються у зв'язку з творчою діяльністю людей. Ніяка інша діяльність, що не носить творчого характеру, не може бути предметом регулювання цих інститутів. Тому і в авторському, і в патентному законодавстві підкреслюється, що творцем може бути тільки людина. Але при цьому слід мати на увазі, що суб'єктом творчої діяльності може бути справді тільки людина або група, колектив людей, але не організацій (юридичних осіб). У той же час суб'єктами авторських і патентних відносин (прав і обов'язків) можуть бути як громадяни, так і юридичні особи, а також держава. Суб'єктом авторських прав може бути, наприклад, кіностудія, телестудія, видавництво та інші юридичні особи. Суб'єктами патентних прав можуть бути роботодавці, підприємства будь-яких форм власності та інші юридичні особи.

Творчий характер діяльності означає, що надання будь-якої технічної допомоги автору чи винахіднику – консультації, розрахунки, креслення, оформлення заявок – не носить творчого характеру і не підпадає під поняття «творчість», а такого роду допомога не може вважатися творчим співавторством. Не носять творчого характеру і тому не вважаються творчістю запозичення, використання чужого, хай навіть дуже позитивного досвіду, використання результату за ліцензією тощо.

Другою спільною рисою цих двох видів творчої діяльності є те, що вона має завершитися певним результатом, об'єктивованим у певну матеріальну форму або зафіксованим на певний матеріальний носій. Якщо ж творчий пошук не завершився певним результатом, то немає й об'єкта правової охорони, тобто немає чого охороняти. Слід мати на

увазі, що під правову охорону підпадає будь-який результат творчого пошуку, в тому числі й негативний, незалежно від його суспільної цінності.

Результати науково-технічної творчості мають бути реалізовані не просто в певній матеріальній формі (креслення, зразок, опис тощо), а й в установленому порядку визнані відповідним державним органом саме тим результатом, на досягнення якого був спрямований творчий пошук. Винахід має бути описаний у заявці чи відображений у кресленнях. Але для надання йому правової охорони цього мало – він має бути кваліфікований відповідним державним органом України саме як винахід. Без такого визнання і без державної реєстрації заявлена пропозиція не вважається винаходом і їй не надається правова охорона.

Результати творчої діяльності, які охороняються авторським правом, спеціальної кваліфікації і державної реєстрації не потребують. Для одержання правової охорони таких результатів творчої діяльності досить надання їм певної матеріальної форми (рукопис, ноти, інші описи цього результату, завершена скульптура чи рисунок).

Третя спільність, яка поєднує зазначені правові інститути, полягає в тому, що простір дії авторських і патентних прав – це територія України. Іншими словами, *авторські і патентні права мають територіальний характер, вони діють лише в межах України*. Звідси один дуже істотний висновок: патент, виданий патентним відомством України, дійсний тільки в межах України. Для того, щоб захистити патентні права українського винахідництва в іншій державі, наприклад у Франції, необхідно цей же винахід запатентувати ще раз, але тепер уже у Франції. Без французького патенту винахід українського винахідника, який буде використовуватися у Франції з дозволу чи без дозволу винахідника, правового захисту у Франції не матиме.

Що стосується авторського права, то ст. 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує, що дія цього Закону поширюється і на твори, вперше оприлюднені за межами України, але після цього протягом 30 днів оприлюднені на території України. Проте цю норму не слід розуміти так, що авторські права громадянина України захищаються і в тій країні, де твір уперше випущений у світ або знаходиться в будь-якій об'єктивній формі. Ця стаття лише проголошує норму, за якою авторські права громадянина України визнаються на території України і в тих випадках, коли твір випущений в світ уперше на території іноземної держави. Отже, зазначена стаття ніякою мірою не обмежує і не розширює територіального принципу дії авторського права.

Усе ж питання про захист авторських прав громадян України на території іноземних держав постає і сьогодні. Зазначені права захищаються на території інших держав лише на основі двосторонніх договорів або міжнародних конвенцій. Поза зазначеними договорами і конвенціями твори громадян України можуть використовуватися на території іноземних держав без спеціального на те дозволу і без виплати авторської винагороди.

Четвертою спільністю в правовому регулюванні відносин, що пов'язані з творчою діяльністю, є *однакова дієздатність суб'єктів творчого процесу*. Іншими словами, творцями будь-яких результатів творчої діяльності можуть бути як повнолітні громадяни, так і неповнолітні.

Слід підкреслити, що здатність до творчості не співпадає з загальною цивільною дієздатністю. Відповідно до ст. 11 чинного Цивільного кодексу України повна дієздатність громадян України настає з досягненням ними вісімнадцятирічного віку. У цьому віці вони мають право вчиняти будь-які правові дії. Проте для створення будь-якого твору літератури, мистецтва, винаходу, промислового зразка тощо досягнення цього віку не вимагається. Творити можна в будь-якому віці. Відомо немало прикладів, коли дітьми створювалися і створюються твори мистецтва, художньої літератури. Діти здатні здійснити досить цінні винаходи, створити технічні пристрої й устаткування.

Слід мати на увазі, що громадяни до досягнення ними вісімнадцятирічного віку можуть тільки творити, тобто їх дієздатність обмежується лише здатністю до творчості. У зв'язку зі створенням того чи іншого результату інтелектуальної діяльності у його творця виникають певні авторські права і пільги. Розпоряджатися цими правами і пільгами неповнолітні автори можуть тільки в межах, установлених Цивільним кодексом України.

Неповнолітні творці будь-яких творів літератури, мистецтва, об'єктів промислової власності наділяються такими ж правами, що і їхні повнолітні колеги. Вони мають право на авторство, на ім'я, на винагороду за використання їхніх творів чи об'єктів промислової власності та інші права і пільги.

Право авторства і право на ім'я, що складає *п'яту спільну рису* в регулюванні зазначених відносин, виникає як у автора будь-якого твору літератури, науки і мистецтва, так і у автора винаходу чи будь-якого іншого об'єкта промислової власності незалежно від віку. Кожен творець будь-якого результату творчої діяльності має право вважати себе автором свого винаходу чи іншого твору і вимагати цього від інших. Кожен з них має право випускати твір у світ або під власним іменем,

або під псевдонімом, або анонімно. Творець об'єкта промислової власності має право просити, аби його витвору було присвоєно його ім'я або яка-небудь спеціальна назва.

Спільною ознакою для всіх авторів результату творчої діяльності є право на винагороду і підстави її виплати. Такою підставою відповідно до чинного законодавства є тільки факт використання цього результату. За невикористаний твір чи винахід винагорода не виплачується, за винятком випадків, передбачених законом. *Спільним* є й те, що використання будь-якого результату творчої діяльності за загальним правилом може мати місце лише на підставі договору. Недоговірне використання таких об'єктів допускається лише у випадках, передбачених чинним законодавством.

Існують різні способи і методи обчислення винагороди за використання творів літератури, науки і мистецтва та об'єктів промислової власності. Власне кажучи, кожний вид творчості має свої особливості у визначенні розміру винагороди за використання їх результатів. Але в усіх випадках право на винагороду виникає на підставі використання результату творчої діяльності за договором. Якщо має місце недоговірне використання такого результату, то може йтися або про відшкодування збитків, заподіяних неправомірним використанням, або про компенсацію за хоча й позадоговірне, але правомірне використання цього ж результату.

Спільним є й те, що суб'єктом авторських і патентних прав може стати у випадках, зазначених законодавством, держава. Так, після закінчення строку дії авторського права твір стає надбанням суспільства². Винахідник може передати виключне право на використання винаходу державі.

Незважаючи на спільність у цивільно-правовому регулюванні відносин, пов'язаних з творчою діяльністю, між ними існує також багато істотних відмінностей.

Істотною відмінністю в цивільно-правовому регулюванні зазначених відносин є передусім різні об'єкти цих відносин. Об'єктом авторських відносин є продукти творчої діяльності гуманітарної сфери або духовної діяльності. Зокрема, це твори в галузі науки, літератури, мистецтва тощо. У свою чергу, ці види творчої діяльності поділяються на ряд підвидів. Наприклад, науково-дослідна діяльність може завершитися результатом у виді статті, монографії, дисертації, брошури і т. ін. Мистецтво як вид творчої діяльності об'єднує комплекс окремих підвидів цієї творчості – живопис, музику, скульптуру, пластику, художню літературу, виконавську майстерність артистів, диригентів тощо. Як уже

підкреслювалось, цей перелік невичерпний, і він не може бути іншим, бо мистецтво знаходиться в постійному розвитку, пошуку.

Іншу групу об'єктів зазначених цивільно-правових відносин становлять об'єкти, які ми називаємо об'єктами промислової власності. Ці відносини регулюються патентним законодавством. Це сфера науково-технічної творчості. Питання про те, чи всі відносини, що складаються в сфері науково-технічного прогресу, регулюються патентним законодавством, не безспірне. Науково-технічна інформація як результат науково-технічної творчості є об'єктом права власності, проте на неї не видаються охоронні документи.

Коло цивільно-правових відносин, що складаються у сфері науково-технічної діяльності, досить широке. Воно охоплює собою відносини навколо створення й використання винаходів, корисних моделей, промислових знаків, раціоналізаторських пропозицій, знаків для товарів і послуг, нових сортів рослин, нових порід тварин і птиці, науково-технічної інформації, комплексу результатів творчої діяльності, що стосується електронно-обчислювальних машин тощо. Знову ж таки цей перелік невичерпний і він не може бути вичерпним.

Відмінність об'єктів зазначених цивільно-правових відносин зумовлює особливості правової охорони цих об'єктів. Чинне законодавство передбачає для надання правової охорони об'єктам промислової власності їх попередню кваліфікацію як таких і наступну їх державну реєстрацію. Лише після виконання цих процедур заявникам видаються охоронні документи у формі патентів або свідоцтв.

Отже, для одержання правової охорони об'єкту промислової власності необхідно подати заявку до Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України (або на підприємство, якого стосується раціоналізаторська пропозиція). Заявка має пройти належну експертизу, пропозиція має пройти відповідну кваліфікацію і, нарешті, можна одержати відповідний охоронний документ. Без здійснення вказаних операцій об'єкту промислової власності правова охорона не надається. Це досить складна, копітка і дорога процедура, але без неї не обійтися.

Об'єкти, що охороняються авторським правом, для одержання правової охорони не потребують подачі спеціальної заявки, проведення експертизи і державної реєстрації¹. На результати творчої духовної діяльності охоронні документи не видаються. Для одержання правової охорони цих об'єктів досить надання їм об'єктивної матеріальної форми.

Істотною відмінністю цивільно-правової охорони результатів духовної і науково-технічної творчості є *різні строки дії авторського і*

патентного права.

Варто відразу відзначити, що право авторства, право на ім'я, право на недоторканність твору не обмежується будь-яким строком. Автор будь-якого твору у галузі науки, літератури і мистецтва чи будь-якого об'єкта промислової власності залишається автором незалежно від того, коли створено твір чи будь-який інший результат науково-технічної творчості. І.Я. Франко чи Т.Г. Шевченко ніколи не перестануть вважатися авторами своїх безсмертних творів, так само як давньоримські юристи Гай, Павло, Модестін, Ульпіан та інші не перестануть бути авторами своїх юридичних шедеврів. Те ж саме слід сказати і про науково-технічні творіння. Знамениті фізики, математики, хіміки тощо ніколи не перестануть бути авторами своїх відкриттів, винаходів тощо. Права авторства охороняються вічно.

Право на ім'я також ніяким строком не обмежено. Воно діє безстроково, як і право авторства. Різниця полягає лише в тому, що за авторським правом автор може випускати свій твір у світ під власним іменем, під псевдонімом або анонімно: І. Котляревський свої твори видавав під власним іменем, а Павло Губенко – під псевдонімом Остап Вишня. Дехто видає свої твори анонімно.

Що стосується об'єктів промислової власності, то автор має лише право просити присвоїти своєму витвору своє ім'я чи спеціальну назву.

Інші авторські і патентні права обмежені певним строком дії. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановив у ст. 28, що авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею.

Строк дії патентних прав для різних об'єктів промислової власності, встановлений чинним законодавством, різний. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Установи (Державної служби інтелектуальної власності). Патенти на нові сорти рослин діють протягом 20 років з дня надходження заявки до Установи, строк дії може бути продовжено Установою, але не більш як на 10 років. Патент на промисловий зразок видається на 15 років від дати подання заявки до Установи і продовжується Установою за клопотанням власника патенту, але не більш як на п'ять наступних років. Свідоцтво на торговельну марку діє протягом 10 років від дати подання заявки до Установи і на прохання його власника дія свідоцтва може бути продовжена на наступні 10 років.

Авторське право, на яке чинне законодавство встановило певні строки його дії, власне кажучи, зводиться до права на винагороду за використання твору чи будь-якого іншого об'єкта власності. Автори ре-

зультатів творчої діяльності мають право на винагороду, якщо зазначені результати будуть використані протягом строку дії авторського права. Письменник чи його спадкоємці мають право на винагороду, якщо твір використовується за життя його автора і 70 років після його смерті. Винагорода за використання винаходу чи іншого об'єкта промислової власності виплачується за умови, що використання мало місце в межах строку дії патенту.

Після закінчення строку дії авторського чи патентного права твір або будь-який інший об'єкт промислової власності може використовуватися будь-ким без згоди автора і без виплати йому авторської винагороди.

1.4. Система державної охорони та захисту права інтелектуальної власності

Державна система правової охорони інтелектуальної власності засвідчила низьку ефективність у розв'язанні ключових завдань і нездатність забезпечити розвиток сфери інтелектуальної власності як важливого елементу національної інноваційної системи та базису інноваційної економіки держави.

Недосконала та інертна на зміни система державного управління сферою правової охорони інтелектуальної власності призвела до відсутності істотного прогресу в адаптації нормативно-правової бази до сучасних економічних та політичних умов (боротьба з “патентним тролінгом”, Інтернет-піратством, задоволення потреб ІТ-галузі, військово-промислового та агропромислового комплексів тощо).

Концептуальні засади реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, які було затверджено 1 червня 2016 року розпорядженням Кабінету Міністрів України, зараз втілюються у життя.

Державна служба інтелектуальної власності (надалі – ДСІВ), яка до останнього була центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізував державну політику у сфері інтелектуальної власності, була ліквідована 19 травня 2017 року.

Тому сьогодні система організації державного управління сферою інтелектуальної власності має дворівневу структуру:

Міністерство економічного розвитку і торгівлі (надалі – Мінеко-

номрозвитку) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності;

державні заклади, віднесені до сфери управління ДСІВ (Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав», Державне підприємство «Інтелзахист»).

Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) – це єдиний в Україні державний заклад експертизи, який проводить експертизу заявок на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, зазначення походження товарів, тощо) на відповідність умовам надання правової охорони, робить висновки експертизи за заявками, бере участь у підготовці до державної реєстрації об'єктів інтелектуальної власності та офіційної публікації відомостей про них, забезпечує ведення відповідних державних реєстрів, є центром міжнародного обміну виданнями.

Державна організація «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (надалі – ДО «УААСП») була створена для забезпечення здійснення державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Сьогодні ДО «УААСП» відповідно до статуту здійснює управління на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права.

Державне підприємство «Інтелзахист» було створено з метою організації і забезпечення ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, забезпечення процесу видачі контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм, запровадження заходів з легалізації комп'ютерних програм та правомірного їх використання, ведення реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення.

При цьому, процедури експертизи об'єктів інтелектуальної власності, державної реєстрації прав інтелектуальної власності, видачі охоронних документів (патентів, свідоцтв), ведення державних реєстрів, реєстрації договорів про передачу (ліцензування) прав інтелектуальної власності, інформаційна, видавнича діяльність, а також діяльність з узагальнення практики застосування законодавства, забезпечуються Укрпатентом.

Ефективність державного управління в реалізації поставлених стратегічних завдань залежить не лише від обґрунтованості їх визна-

чення та якісного розрахунку, а й від створення дієвої системи органів управління. Саме органи управління є провідниками, фактичними виконавцями державної політики в певній сфері. Від розподілу повноважень між ними та організації їхньої діяльності залежать результати здійснення державного управління в певній сфері суспільних відносин, у тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Основою побудови інноваційної економіки, заснованої на знаннях, є визнання інтелектуальної власності товаром та забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності. Як відомо, у США інтелектуальні індустрії створюють 34,3 % ВВП, у країнах ЄС – 39 % ВВП, тоді як у структурі економіки України домінує сировинна продукція та продукція обробки з низькою часткою доданої вартості.

Ефективна державна система правової охорони інтелектуальної власності є одним із ключових факторів зростання інвестиційної привабливості країни, а отже, державна політика у сфері інтелектуальної власності безпосередньо пов'язана із економічною політикою країни. Економічне прогнозування, визначення пріоритетних сфер і галузей, залучення інвестицій, формування економічної стратегії та її реалізація є сферою відповідальності Мінекономрозвитку.

При формуванні державної політики у сфері інтелектуальної власності необхідно враховувати світовий досвід та переймати найкращі практики організації. Так, поширеною світовою практикою при побудові системи управління інтелектуальною власністю є підпорядкування організації, що здійснює надання правової охорони об'єктам права інтелектуальної власності, профільному міністерству, яке відповідає за розвиток економіки, торгівлі та промисловості. Така система застосовується у переважній більшості розвинених країн з інноваційною економікою.

Реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні передбачено шляхом запровадження дворівневої державної системи правової охорони сфери інтелектуальної власності шляхом створення Національного органу інтелектуальної власності України, який належить до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі. При цьому передбачається, що фінансування діяльності такого органу здійснюється за рахунок зборів за дії, пов'язані з охороною прав інтелектуальної власності. Такий варіант є оптимальним, оскільки передбачає реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності з урахуванням передового досвіду зарубіжних країн шляхом створення якісної та ефективної структури організації державного управління сферою інтелектуальної власності.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні історичні джерела нормативного регулювання суспільних відносин з інтелектуальної власності.
2. Назвіть джерела права інтелектуальної власності.
3. Визначте поняття права інтелектуальної власності.
4. Назвіть основні підходи визначення права інтелектуальної власності.
5. Визначте співвідношення права інтелектуальної власності із правом власності на річ.
6. Що таке творчість? Назвіть основні групи результатів творчої діяльності.
7. Назвіть основні види права інтелектуальної власності.
8. Що таке авторське право? Його основні ознаки.
9. Що таке патентне право? Його основні ознаки.
10. Визначте співвідношення авторського права та патентного права.
11. Протягом якого строку діє авторське право?
12. Що таке суміжні права? Їхні основні ознаки.
13. Визначте систему державної охорони та захисту права інтелектуальної власності.

Розділ 2. АВТОРСЬКЕ ПРАВО ТА СУМІЖНІ ПРАВА

2.1. Поняття авторського права. Джерела авторського права

Одним із видів інтелектуальної діяльності є створення об'єктів духовної творчості, які охороняються авторським правом. Цю сферу творчої діяльності часто наливають гуманітарною. Методи, форми духовної творчості можуть бути різноманітними. Але спільним між ними є те, що вони завжди є результатом творчого процесу. До духовної творчості належить діяльність зі створення творів літератури, науки, мистецтва.

Авторське право в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів науки, літератури, мистецтва.²⁵

Завданням авторського права є створення найсприятливіших правових умов для творчої діяльності, забезпечення доступності результатів цієї діяльності для всього суспільства. Основним ж його принципом є поєднання інтересів автора та інтересів усього суспільства. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» дозволяє вільне використання випущених у світ творів без дозволу автора, але в межах Закону (статті 15-19). Авторське право проголошує і забезпечує широкий захист особистих немайнових і майнових прав авторів.

Серед джерел авторського права передусім слід назвати Цивільний кодекс України, Закони України «Про авторське право і суміжні права» від 11.07.2001 р., «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23.03.2000 р., «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17.01.2002 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав» від 18.01.2003 р. № 72 та «Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27.12.2001 р. № 1756 тощо.

Важливе значення у регулюванні авторських відносин мають ти-

²⁵ Підпригора О. А. Поняття авторського права // О. А. Підпригора / Часопис цивілістики. – 2012. – № 13. – С. 28-38.

пові авторські договори, які затверджуються Кабінетом Міністрів України або за його дорученням відповідними відомствами і творчими спілками.

Для правильного і однозначного застосування законодавства при захисті авторських прав істотно значення має судова практика з 320зглядду справ, що виникають із порушення авторських прав. Верховний Суд України, Вищий господарський суд України систематично узагальнюють і аналізують таку практику, роблять відповідні висновки і дають керівні вказівки нижчестоящим судам.

Особливу групу джерел сучасного авторського права становлять міжнародні договори: підписана 14.07.1967 р. в Стокгольмі Конвенція, що створює Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ) (ця Конвенція набрала чинності 1970 р.); Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.); Всесвітня (Женевська) конвенція про авторські права від вересня 1952 р.; Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (1971 р.); Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програм сигналів, що передаються через супутники (1974 р.), Договір ВОІВ про авторське право від 1996 р., Договір ВОІВ про виконання і фонограми від 1996 р.) та інші.²⁶

2.2. Об'єкти та суб'єкти авторського права. Строки дії авторського права

Об'єктом авторського права є твір науки, літератури і мистецтва, виражений у будь-якій об'єктивній формі. Твір – це результат творчої праці автора, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. Стаття 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон) дає перелік об'єктів авторського права та їх загальні ознаки. Це можуть бути:

1. **за формою вираження:** усні твори (промови, лекції, доповіді, проповіді, виступи тощо), письмові (літературні, наукові тощо), музичні твори, переклади, сценарії, твори образотворчого мистецтва тощо;

2. **за правовою природою:**

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);

²⁶Кочина О. С. Історія становлення та розвитку захисту авторського права та суміжних прав // О. С. Кочина / Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 150-153.

- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- твори ужиткового мистецтва, в тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;
- ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- сценічні обробки творів, зазначених у п.1, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- похідні твори;
- збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- інші твори.

Проте об'єктом авторського права може бути як твір в цілому, так і його окрема частина, що відповідає критеріям охороноздатності та може використовуватися самостійно. Закон не дає повного переліку об'єктів авторського права, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей, але він значно розширив коло об'єктів, що охороняються авторським правом, надавши, зокрема, правову охорону так званим суміжним правам, до яких відніс права виконавців, виробників фонограм і організацій

мовлення.²⁷

У законодавстві з авторського права жодної країни немає визначення поняття «твір». На думку багатьох дослідників, об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, який має певні встановлені Законом *ознаки*, а саме:

- а) творчий характер;
- б) вираження в об'єктивній формі.

Об'єктом авторського права може бути лише твір, який є результатом творчої праці автора. Не вважається об'єктом авторського права суто технічна робота (наприклад, підбір матеріалів, креслення схем, діаграм, графіків, передрук на комп'ютері чужого твору або навіть його літературна обробка – редагування, коректура, надання авторам фінансової допомоги тощо).²⁸

Твір може бути виражений у будь-якій об'єктивній формі, але так, щоб його можна було відтворювати та сприймати. Сама об'єктивна форма може бути найрізноманітнішою (усною, письмовою) – ноти, креслення, схеми, запис на платівку, магнітну плівку, фотографії тощо. Але задум письменника чи композитора, який у свідомості автора уже склався у закінчену форму, образ, певне сполучення звуків, але ще не виражений зовні у будь-якій формі, не визнається об'єктом авторського права. Об'єктами авторського права визнаються не тільки твори, що втілені в будь-яку матеріальну форму, а й усні твори, наприклад, виголошені виступи, лекції, промови проповіді та інші усні твори, оскільки усні твори шляхом їх виголошення вважаються опублікованими, тобто такими, що набули об'єктивної форми.

Авторське право визнається за будь-яким твором незалежно від його форми, готовності, наукової, літературної, художньої цінності. Це положення має важливе значення, оскільки охороняє твори різного художнього рівня і мети, у тому числі й такі, які не призначалися автором для публікації (наприклад, листи, щоденники, особисті записи, враження).

Охороні, відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права», підлягають усі твори – як оприлюднені, так і неоприлюднені, як завершені, так і незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги

²⁷Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності: Підруч. для студентів вищих навч. закладів / [О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко, П. П. Крайнев та ін.] / [Під ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького.] – К.: Ін Юре, 2002. – 624 с.

²⁸Еннан Р. Є. Сутність права інтелектуальної власності // Р. Є. Еннан / Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – № 38. – С. 46-55.

тощо). Однак забезпечити охорону неопрілюдненого твору досить складно. Формою опрідлюднення твору є його опублікування, публічний показ, публічне виконання, передача в ефір тощо. Твір вважається опрідлюдненим з моменту, коли він став потенційно доступним для відома невизначеного кола осіб, які б могли реально його сприймати.

Не визнаються об'єктами авторського права певні категорії творів, а саме:

1) видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади. Однак слід мати на увазі, що автори проектів зазначених офіційних документів мають право авторства;

2) офіційні символи і знаки (прапори, герби, ордени, грошові знаки тощо),

3) повідомлення про новини дня або повідомлення про поточні події, що мають характер звичайної прес-конференції;

4) твори народної творчості;

5) результати, одержані з допомогою технічних засобів, призначених для виробництва певного роду – без здійснення творчої діяльності, безпосередньо спрямованої на створення індивідуального твору;

Правова охорона поширюється лише на форму вираження твору і не поширюється на ідеї, теорії, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, принципи, відкриття або просто факти, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Суб'єктами авторського права є:

1) автори творів науки, літератури і мистецтва;

2) спадкоємці авторів;

3) особи, яким автори чи їхні спадкоємці передали свої авторські майнові права (правонаступники).

З урахуванням ст. 435 ЦК, первинним суб'єктом авторського права є *автор твору*, творець – тільки фізична особа, незалежно від віку та громадянства. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства). Право на твір належить його дійсному творцеві, справжньому автору – тому, хто написав книгу, картину, створив музику, виліпив скульптуру.

Авторське право автора заведено називати первісним, авторське право правонаступників – похідним.

Авторське право на твір виникає у творця завдяки факту його створення. У більшості випадків твори науки, літератури, мистецтва

створюються однією особою, але іноді двома або кількома, тобто спільною творчою працею кількох співавторів. Якщо два або кілька авторів спільною працею створюють твір, відносини між ними називаються співавторством. Цивільно-правова теорія передбачає *два види співавторства*:

а) нероздільне співавторство – коли неможливо виділити працю кожного співавтора;

б) роздільне співавторство – коли складові частини чітко визначені і відомо, хто із співавторів написав ту чи іншу частину.

Співавторство можливе при створенні будь-яких творів. Для його визнання необхідні певні умови:

1. Цілісність твору - тобто твір, створений спільною творчою працею співавторів, має бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле.

2. Творчий характер спільної праці співавторів. Якщо один розповідає сюжет, свої погляди, а інший записує – це не є співавторством.

3. Наявність угоди про спільну працю над твором. При роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину. Одночасно він є співавтором твору в цілому.

4. Співавторство має бути добровільним.

5. Справедливий розподіл авторської винагороди за створений у співавторстві твір. Винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частинах, якщо угодою не передбачається інше.

При нероздільному співавторстві твір може використовуватися лише за спільною згодою всіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору належить однаковою мірою всім співавторам. Один співавтор не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. У разі порушення спільного авторського права кожний співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

Не визнається співавтором, а отже, і суб'єктом авторського права також той, хто надав автору технічну допомогу (друкарки, креслярі, стенографісти тощо).

Суб'єктом авторського права може бути автор твору, а також інші фізичні і юридичні особи, для яких авторське право може виникати у силу закону, договору або спадкування.

Спадкоємці є суб'єктами авторського права в силу приписів закону або змісту заповіту. Так, за заповітом спадкоємцем може бути будь-яка особа, яка зазначена автором у заповіті. Спадкоємцями за законом можуть бути лише особи, що знаходяться у родинних стосунках з авто-

ром та належать до певної черги спадкування на момент відкриття спадщини.

Спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Окрему групу суб'єктів авторського права складають *правонаступники*. До правонаступників належать фізичні та юридичні особи, до яких майнове авторське право перейшло від автора на підставі авторських договорів або інших правочинів.

Договори у сфері інтелектуальної діяльності мають відповідати загальним цивільно-правовим вимогам до договорів. Передусім договором визнається правочин двох або більше осіб, який спрямований на виникнення, зміну чи припинення правовідносин між ними. Чинний Закон чітко й однозначно допускає можливість відчуження авторських прав як самим автором, так і його правонаступниками. Стаття 31 Закону містить припис, за яким майнові права автора повністю чи частково можуть бути передані (відступлені) автором або іншою особою, що має авторське право, іншій особі. Це може бути передусім купівля-продаж, дарування, обмін та інші способи відчуження в межах закону. Зрозуміло, що йдеться лише про майнові права, адже особисті немайнові права жодному відчуженню не підлягають.

За авторським договором автор передає або зобов'язується створити і в установленій договором строк передати свій твір замовнику для використання обумовленим договором способом, а замовник зобов'язується здійснити або почати використання твору.

Передача прав на використання твору іншим особам може здійснюватися на основі авторського договору про передачу виключного права на використання твору або на основі авторського договору про передачу невиключного права на використання твору. За авторським договором замовлення автор зобов'язується створити у майбутньому твір відповідно до умов цього договору і передати його замовникові. Особливість авторських договорів полягає в тому, що предмет таких договорів є твори науки, літератури й мистецтва.

Авторські договори – це консенсуальні правочини, що носять взаємний характер і є сплатними. Серед цивільно-правових договорів авторські договори складають окрему самостійну групу.

Закон про авторське право не передбачає існування спеціальних типових авторських договорів, але Закон допускає існування примірних авторських договорів. Стаття 1111 ЦК передбачає використання типо-

вих договорів, затверджених уповноваженим відомством або творчими спілками.

Поділ авторських договорів можна провести за видом художньої творчості – договори на створення і використання літературних, музичних, аудіовізуальних, архітектурних та інших творів. Авторські договори поділяються також і за способом використання: видавничі договори, договори про депонування рукопису, постановочні договори, сценарні договори, договори художнього замовлення, договори про використання в промисловості творів декоративного мистецтва та ін.

ЦК України (ст. 1107) визначає невичерпний перелік видів договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Законодавець визначив ліцензію та ліцензійний договір як окремі види договорів, однак по суті за ними стоять одні й ті самі відносини надання дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензія може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору. Водночас ліцензія є неодмінною складовою ліцензійного договору

Відповідно до ст. 1108 ЦК України особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері. Це і є ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

ЦК України поділяє ліцензії на: виключні, одиничні, невиключні, а також іншого виду, що не суперечать закону.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання

об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію).

Сторонами авторського договору можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Авторами творів науки, літератури і мистецтва, винаходів та інших об'єктів патентного права можуть бути неповнолітні особи віком від 14 до 18 років. Такі особи можуть самостійно реалізувати весь комплекс авторських або патентних прав, починаючи від оформлення прав на відповідні об'єкти, укладення авторських договорів та договорів на створення й використання об'єктів промислової власності. Неповнолітні особи мають право на авторську винагороду, а також винагороду за використання об'єктів патентного права і право розпоряджатися ними.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності мають укладатися у письмовій формі. Законом не передбачено їх обов'язкове нотаріальне посвідчення, хоча це може бути здійснено за домовленістю сторін.

ЦК України у ст. 1114 визначив, що ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації. Їх державна реєстрація є добровільною і здійснюється на вимогу сторін договору в порядку, встановленому законом. Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності.

Водночас за цим Кодексом підлягає державній реєстрації факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які є чинними після їх державної реєстрації.

Зокрема, авторське право на збірники та інші складові твори належить їх упорядникам. Вони мають авторське право на здійсненні ними добір і розташування матеріалів, що є результатом творчої праці (упорядкування). Проте упорядники зобов'язані суворо дотримуватись

прав авторів кожного із творів, включених до складового (складеного) твору. У свою чергу, автори творів, включених до складового (складеного) твору, мають право використовувати свої твори незалежно від складового (складеного) твору, якщо інше не передбачено авторським договором.

Авторське право упорядника не перешкоджає іншим особам здійснювати самостійний добір або розташування тих само матеріалів для створення власних творів.

Автори похідних творів мають самостійне авторське право на здійснений переклад, переробку, аранжування або будь-яку іншу зміну. Переклад, аранжування або переробка твору не повинна завдавати шкоди авторським правам автора твору, що зазнав перекладу, аранжування чи іншої переробки. Переклади чи переробки творів можуть здійснюватися кількома різними особами.

Особливе місце серед правонаступників посідають роботодавці. За загальним правилом майнові права на твори, створені працівниками вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ, підприємств та інших організацій у порядку виконання службових обов'язків чи службового завдання належать у рівних частинах авторові та роботодавцеві, якщо інше не визначено у договорі між ними. Дане правило застосовується за таких умов:

- автор перебуває у трудових відносинах із роботодавцем на підставі трудового договору;
- трудовий договір визначає коло службових обов'язків автора, до числа яких входить створення певного роду творів;
- твір створено автором під час дії трудового договору;
- у трудовому договорі не передбачено інше.

У трудовому договорі автора з роботодавцем може бути встановлено розмір авторської винагороди за створення твору за трудовим договором, порядок її виплати, а також розподіл часток майнових прав на даний твір між автором та роботодавцем.

У будь-якому випадку особисті немайнові права на твір, створений у порядку службового завдання, належать тільки авторам зазначених творів

Суб'єктами авторського права визнаються також видавці енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників і збірників, що продовжуються, колективних наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань. Зазначеним суб'єктам авторського права належать виключні права на використання таких видань у цілому. Видавець має право при будь-якому використанні такого видання зазначати

своє найменування або вимагати такого зазначення. Автори творів, що включені до таких колективних видань, зберігають і своє авторство, і виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому. Проте авторський договір може передбачати інше.

Авторами аудіовізуального твору вважаються автори сценаріїв, діалогів, музичних творів, спеціально створених для певного аудіовізуального твору, режисери-постановники, оператори тощо. В аудіовізуальному творі можуть бути використані також раніше створені твори, перероблені або включені до аудіовізуального твору. Автори зазначених творів також визнаються співавторами аудіовізуального твору.

Однак договором авторів з організацією, що здійснює виробництво аудіовізуального твору, або договором з постановником аудіовізуального твору може бути передбачено інше.

За загальним правилом співавтори аудіовізуального твору (як ті, що зробили внесок, так і ті, що зобов'язалися зробити внесок у створення такого твору) свої майнові права передають організації, що здійснює виробництво аудіовізуального твору, чи продюсеру. При цьому вони не мають права заперечувати проти будь-якого використання твору в цілому – відтворення, розпоряджання, публічного сповіщення і виконання, передачі в ефір і по проводах для загального відома або проти будь-якого іншого публічного сповіщення твору.

Постановник аудіовізуального твору має право при будь-якому використанні твору вказувати ім'я або найменування автора чи вимагати такого зазначення.

При публічному показі фільму автор музичного твору (з текстом чи без тексту) зберігає право на винагороду за публічне виконання свого твору.

Автори творів, що увійшли складовою частиною до аудіовізуального твору, незалежно від того, були вони створені у процесі роботи над аудіовізуальним твором чи раніше, зберігають за собою права:

- авторства на свій твір;
- використовувати цей свій твір будь-яким чином самостійно на власний розсуд, але за умови, що договором з організацією, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, з постановником цього твору не передбачено інше.

2.3. Зміст авторського права

Автору у зв'язку зі створенням і використанням будь-якого твору науки, літератури або мистецтва належать:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) майнові права.

Для виникнення і здійснення авторських прав не вимагається виконання будь-яких формальностей: реєстрації, іншого спеціального оформлення твору чи дотримання інших формальностей. Особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використати знак охорони авторського права, який розміщується на кожному примірнику твору і складається з латинської літери «С» у колі – ©, імені (найменування) особи, яка має авторське право, і року першої публікації твору. Знак охорони авторського права служить інформаційним цілям, не є обов'язковим і його розміщення має факультативний характер.

Особа, яка має авторське право або будь-яку виключну правомочність на твір, може їх зареєструвати в офіційних державних реєстрах протягом строку охорони авторського права. Державній реєстрації можуть бути піддані свідчення про авторство на обнародований чи необнародований твір, факт і дата опублікування твору та договори, які стосуються права автора на твір.

Державну реєстрацію здійснює Державне агентство з авторських і суміжних прав в усталеному порядку, про що видає авторське свідоцтво. При виникненні спору державна реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто авторство вважається дійсним, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

Особистими немайновими правами автора визнаються права на:

- а) авторство;
- б) авторське ім'я;
- в) недоторканність твору.

Право авторства полягає в тому, що тільки справжній творець вправі називати себе автором твору, а всі інші особи, що використовують твір, зобов'язані зазначати його ім'я (ст. 14 Закону). Право авторства закріплює факт створення певного твору конкретною особою, а це має значення для суспільної оцінки як твору, так і особи автора.

Право автора на ім'я дає можливість випустити свій твір під власним іменем, умовним (псевдонімом) або взагалі без зазначення імені (анонімно) (ст. 14 Закону). У більшості випадків автор публікує свої

твори під власним іменем, тобто вказує своє прізвище та ініціали. Право на вибір способу зазначення імені, а також на розкриття псевдоніма або аноніма, є особистим правом автора. Лише у випадку, коли автор у своєму творі порушив чийсь права (наприклад, образив когось), на вимогу слідчих органів або суду видавництва, редакція газети чи театр, яким відоме справжнє ім'я автора, можуть розкрити його псевдонім чи анонім.

Право на недоторканність твору визначається в Законі як право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Це означає, що при виданні, публічному виконанні або будь-якому іншому використанні твору забороняється без дозволу автора та його правонаступників: вносити будь-які зміни, перекручення, спотворення як до самого твору, так і його назви, позначення імені автора; доповнювати або скорочувати твір тощо. При цьому спадкоємці також наділяються цим правом.²⁹

Контроль за дотриманням вимог Закону щодо недоторканності твору здійснює Державне агентство України з авторських і суміжних прав.

Окрему групу авторських прав складають виключні майнові права автора. Так, автору чи іншій особі, що має авторське право, належать **виключні майнові права** на:

- використання твору в будь-якій формі і будь-який спосіб;
- дозвіл іншим особам використовувати твір в будь-якій формі і будь-який спосіб;
- заборону іншим особам використовувати твір в будь-якій формі і будь-який спосіб.

Згідно з Законом під «виключним правом» розуміється право, коли жодна особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на те відповідного дозволу (ліцензії, за винятком випадків, передбачених Законом). Отже, крім суб'єкта авторського права ніхто і в жодний спосіб використати твір не має права. Проте Закон передбачає ряд винятків із цього загального правила, про які буде сказано нижче.

Закон надає автору чи іншій особі, що має авторське право, виключне право дозволяти або забороняти:

1. Відтворення творів, тобто виготовлення одного або більше при-

²⁹Судариков С. А. Интеллектуальная собственность / С. А. Судариков. –М.: Издательство деловой и учебной литературы, 2007. – 796 с.

мірників твору або фонограми у будь-якій матеріальній формі, в тому числі у звуко- і відеозапису, а також запису твору або фонограми для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній або іншій формі, яку читає машина. *Примірник* – це результат будь-якого відтворення твору.³⁰

2. Публічне виконання і публічне сповіщення творів. Публічне виконання – це подання творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та в інший спосіб як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по проводах) у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї або близьких знайомих, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той же час або в різних місцях і в різний час.

Публічне сповіщення (сповіщення для загального відома) – така передача в ефір чи по проводах зображень і (або) звуків творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення, коли зазначені зображення чи звуки можуть бути сприйняті особами, що не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих. При цьому така передача здійснюється з місць, віддаленість яких від місця початку передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звук не можуть бути сприйняті у вказаному місці або місцях.

3. Публічний показ – будь-яка демонстрація оригіналу або примірників творів, виконань, передач організацій мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо. Проте не визнається публічним показом передача в ефір чи по проводах.

4. Будь-яке повторне публічне сповіщення в ефір чи по проводах вже переданих в ефір творів за умови, що воно здійснюється іншою організацією.

5. Переклад творів. Ніхто без дозволу автора не може перекласти його твір іншою мовою. Автор оригіналу може сам здійснити переклад свого твору іншою мовою (авторський переклад). За наявності авторського перекладу ніхто інший не може перекладати цей само твір на ту ж само мову.

6. Переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів. Переробки творів можуть здійснюватися і різними способами, і в різних формах. Наприклад, на основі одного твору (розповідного) створюється інший – драматичний чи сценарій або навпаки. Такі твори прийнято називати похідними. **Похідний твір** – продукт інтелектуальної творчості,

³⁰ Дроб'язко Р. Гармонізація права на відтворення творів України з європейськими нормами / Р. Дроб'язко // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 3. – С. 12-16.

заснованої на іншому наявному творі (переклад, адаптація, аранжування тощо). **Адаптація твору** – це пристосування або полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами або пристосування літературно-художнього тексту для осіб, що починають вивчати іноземну мову. **Аранжування** – перекладення музичного твору, написаного до одного музичного інструменту чи складу інструментів/голосів, стосовно до іншого інструменту або іншого складу – розширеного чи звуженого.³¹

7. Розповсюдження творів шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здачі в найом чи у прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору. Під час продажу твору, дарування, обміну тощо, відбувається перехід права власності на нього до третіх осіб. Здача в найом – передача права володіння і користування оригіналом чи примірником твору або фонограми на певний строк із метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди. **Прокат** – передача твору іншим особам у тимчасове користування за обумовлену плату.

8. Здача в найом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі. Здача в найом означає передачу права володіння оригіналом чи примірником твору або фонограми на певний строк з метою одержання прямої чи опосередкованої комерційної вигоди.

9. Імпорт примірників творів з метою розповсюдження, включаючи примірники, виготовлені з дозволу автора або іншої особи, яка має авторське право. **Імпорт** - ввезення в Україну творів із-за кордону. Такий імпорт може бути здійснений лише з дозволу автора твору. Заборонити ввезення твору автор може за таких умов:

- ввезення творів здійснюється з метою розповсюдження;
- ввезення здійснюється з метою одержання комерційної вигоди;
- заборона може мати місце незалежно від того, чи твори виготовлені за кордоном з дозволу автора чи без такого дозволу.

Зазначений перелік видів використання творів не є вичерпним. Автор має право дозволяти чи забороняти використовувати свій твір в інші способи, не зазначені в наведеному переліку.

Будь-яке використання творів іншими особами дає автору чи іншій особі, що має авторське право, право вимагати виплати винагороди.

³¹Торкатюк В. І. Авторское право: Учеб. пособие для студентов вузов// В. И. Торкатюк – К.: ИСИО, 1995. – 336 с.

Винагорода може здійснюватись у вигляді:

- паушального платежу (одноразова винагорода);
- роялті – відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору;
- змішаних платежів.

При цьому слід мати на увазі: якщо примірники правомірно опублікованого твору введені в цивільний оборот шляхом їх продажу, то допускається їх подальше розповсюдження без згоди суб'єкта авторського права і без виплати авторської винагороди. Проте за суб'єктом авторського права зберігається право здачі в найом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» введено нове виключне право – ***право слідування***. Відповідно до ст. 27 цього Закону автор протягом життя, а після його смерті – спадкоємці протягом строку чинності авторського права щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва користуються правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору. Це право виникає за умови, що твір продавався через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору (право слідування).

Збір і виплата винагороди, одержаної в результаті використання права слідування, здійснюється особисто автором, через його повіреного або через організації, які управляють майновими правами авторів на колективній основі.

Право слідування характеризується такими ознаками:

По-перше, цим правом відповідно до Закону наділяються автори тільки творів образотворчого мистецтва. При цьому право слідування виникає у авторів при продажу тільки оригіналів твору, тобто саме унікальних матеріальних носіїв творів живопису, скульптури, графіки тощо. Це право не поширюється на оригінали рукописів літературних, драматичних, музичних та інших творів, хоча останні також можуть бути предметом купівлі-продажу як самих авторів, так і їх спадкоємців, а пізніше перепродуються по більш високій ціні.

По-друге, зазначене право поширюється тільки на публічний перепродаж творів. Публічний перепродаж – це перепродаж, який здійснюється через аукціон, галерею образотворчого мистецтва, художній салон, крамницю тощо. Якщо перепродаж здійснюється в приватному порядку, права слідування не виникає. Перепродажем вважається будь-який продаж картини чи скульптури, що здійснюється за першим про-

дажем.

По-третє, зазначене право слідування є невідчужуваним, хоча й носить майновий характер і його скоріше варто було б віднести до особистих прав. За життя автора воно залишається за ним. Воно полягає в тому, що автор за життя, а після його смерті спадкоємці мають право на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу носія твору образотворчого мистецтва. Це право невідчужуване, але воно належить не тільки автору твору, а і його спадкоємцям. Воно зберігає чинність протягом чинності самого авторського права, а набуває її після першого відчуження твору, здійсненого автором. Кожний наступний продаж оригіналу твору образотворчого мистецтва має здійснюватись через аукціон, галерею, салон, магазин тощо.

Депонування творів – це передача їх на зберігання спеціальним установам. Таке депонування визнається використанням твору, якщо воно здійснено в сховищі (депозитарії), відкритому для доступу кожного, і надає можливість одержання за договором з депозитарієм примірника твору будь-ким, хто звернеться до цього депозитарію. До депонування допускаються рукописні твори або інші твори на матеріальному носії, в тому числі на машинному.

Водночас Закон певною мірою обмежує виключне право автора на використання твору. Відповідно до Закону використання твору без згоди автора є «вільним використанням». Дозволяється в окремих, зазначених у Законі, випадках вільне використання творів без згоди автора і без виплати йому авторської винагороди та вільне використання твору без згоди автора, але з виплатою йому авторської винагороди.

Без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення допускається:

- 1) використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів;
- 2) використання літературних і художніх творів як ілюстрації у виданнях, у передачах мовлення, у записах звуку або зображення навчального характеру;
- 3) відтворення у пресі, передача в ефір або інше публічне повідомлення опублікованих у газетах або журналах статей із поточних економічних, політичних, релігійних питань або передача в ефір творів такого ж характеру, коли це спеціально заборонено автором;
- 4) відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, передача в ефір або інше повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій;
- 5) видання випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом

для сліпих;

б) відтворення творів для судового і адміністративного провадження;

7) публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похорон;

8) відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів. В усіх зазначених випадках твори використовуються чи відтворюються в обсязі, виправданому поставленою метою;

9) відтворення твору в особистих цілях за умов, передбачених ст. 22–25 Закону.

Цей перелік є вичерпним, крім випадків, зазначених у ст. 22–25 Закону.

Закон допускає вільне відтворення без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, і без виплати авторської винагороди:

- одного примірника твору репрографічним способом бібліотеками та архівами для власних потреб за певних умов, визначених у Законі (ст. 22 Закону).

- примірників твору для навчання (відтворення репрографічним способом для аудиторських занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також відтворення уривків з опублікованих письмових та інших творів);

- відтворення або публічне сповіщення творів архітектури, образотворчого мистецтва, фотографічних творів, які постійно розташовані у місцях, відкритих для вільного відвідування. Проте допускається зазначене відтворення чи публічне сповіщення, коли зображення твору є основним об'єктом такого відтворення чи публічного сповіщення або зображення твору використовується з комерційною метою;

- здійснення запису твору для короткострокового користування Організацією ефірного мовлення, якщо ця організація одержала право на сповіщення в ефір цього твору. Зазначене користування можливе за таких умов:

а) організація ефірного мовлення здійснила запис за допомогою її власного обладнання і для власної передачі;

б) використання зазначеного твору повинно бути короткостроковим;

в) знищення такого запису протягом шести місяців після його виготовлення. Зазначений строк може бути змінений за погодженням з автором записаного твору. Однак зазначений запис може бути збережений

без згоди автора в офіційних архівах, якщо запис має виключно документальний характер.

Зазначені обмеження майнових прав здійснюються за умови, що вони не завдаватимуть шкоди нормальному використанню твору і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси автора.

Відтворення творів у особистих цілях без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з виплатою винагороди допускається лише в одному випадку. Відповідно до п. 9 ст. 25 Закону допускається відтворення виключно в особистих цілях творів, зафіксованих у звуко- і відеозаписах, без згоди автора або іншої особи, що має авторське право, але з виплатою авторської винагороди. Винагорода у зазначеному випадку виплачується у формі відрахувань (відсотків) виробниками або імпортерами обладнання (аудіоапаратури, відеомагнітофонів тощо) та матеріальних носіїв (звуко- і(або) відеоплівки, касет, лазерних дисків, компакт-дисків тощо), які використовуються для такого відтворення.

Збір і розподіл такої винагороди здійснюються однією із організацій, що управляє майновими правами авторів, виконавців і виробників фонограм на колективній основі, відповідно до угоди між цими організаціями. Зазначена винагорода розподіляється в такій пропорції:

- сорок відсотків – авторам;
- тридцять відсотків – виконавцям;
- тридцять відсотків – виробникам фонограм, якщо інше не передбачено угодою.

Основним майновим правом автора чи іншої особи, що має авторське право, є право на авторську винагороду. Підставою для винагороди є факт використання твору в будь-який спосіб. Основні правові форми використання творів є, власне кажучи, виключним правом дозволяти або забороняти ті чи інші дії, визначені ст. 15 Закону і викладені вище. Найчастіше вдаються до обнародування і опублікування творів.

Конкретними юридичними фактами, що породжують у автора чи іншої особи, що має авторське право, право на винагороду, можуть бути:

- а) авторський ліцензійний договір (видавничий, постановочний, сценарний, художнього замовлення тощо);
- б) факт позадоговірного використання твору, коли за Законом не вимагається згода авторів, але передбачена виплата авторської винагороди;
- в) неправомірне використання твору.

Із наведених підстав виникнення права на авторську винагороду

впливає, що право на одержання винагорода породжується, як правило, лише фактом використання твору. Сам по собі факт наявності твору в об'єктивній формі права на винагороду не породжує.

Винагорода, яку одержує автор чи інша особа, що має авторське право, є по суті винагородою за працю, вкладену у створення твору. Вона може бути у формі:

- заробітної плати (наприклад, штатний художник, науковий співробітник науково-дослідної установи)
- авторського гонорару;
- поєднання цих форм оплати.

За винятком випадків, коли за Законом допускається використання твору без згоди автора і без виплати йому авторської винагороди (ст.22–25 Закону), винагорода має виплачуватися за будь-яке використання твору. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися із змішаних платежів.

Розмір і порядок обчислення авторської винагороди за створення і використання твору визначається в авторському договорі.

Мінімальні ставки авторської винагороди, які індексуються одночасно з індексацією мінімальних розмірів заробітної плати, можуть встановлюватися Кабінетом Міністрів України. Так, постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав» від 18.01.2003 р. № 72 затверджено мінімальні ставки авторської винагороди за публічне виконання творів, за відтворення творів шляхом звукозапису та здачу примірників звукозаписів і аудіовізуальних творів (відеофільмів) у прокат, за відтворення творів образотворчого мистецтва, тиражування у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва та порядок їх застосування.

Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті. Але з цього загального правила цією ж статтею встановлено винятки:

- 1) строк охорони творів, створених співавторами, діє протягом усього життя і 70 років після смерті останнього співавтора;
- 2) строк охорони творів помертворо реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації;
- 3) строк охорони твору, який уперше було опубліковано після смерті автора, але в межах 30 років після смерті, діє протягом 70 років від дати опублікування твору;

4) для творів, які були обнародовані анонімно або під псевдонімом, авторське право діє протягом 70 років від дати обнародування твору.

В усіх зазначених випадках чинність авторського права починається з 1 січня року, наступного за роком, в якому мали місце зазначені юридичні факти.

Право авторства, право на ім'я і право протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора, охороняються безстроково.

Твори, на які строк авторського права скінчився або які ніколи ним не охоронялися на території України, вважаються суспільним надбанням.

Твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно використовуватися будь-якою особою без виплати авторської винагороди. Проте таке використання може здійснюватися лише відповідно до вимог Закону. Мають бути дотримані право авторства, право на ім'я, право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора. Кабінету Міністрів України надано право встановлювати виплати спеціальних відрахувань за використання на території України творів, які стали надбанням суспільства.

Але в усіх випадках за автором зберігаються його особисті немайнові права. Отже, суб'єкти авторських прав – не автори не можуть мати прав, які мають автори творів. Особисті немайнові права автора є невід'ємними.

2.4. Суміжні права

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить розділ III, який має назву «Суміжні права». Слід зазначити, що до прийняття цього Закону цивільне законодавство України не передбачало правової охорони суміжних прав.

Суміжні права безпосередньо пов'язані з авторськими правами, саме тому вони називаються суміжними і охороняються одним Законом. Особливістю суміжних прав є те, що вони ґрунтуються на використанні, як правило, чужих авторських прав. Суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації, інтерпретації, використання уже обнародованих творів літератури і мистецтва. Наприклад, поет написав слова пісні,

композитор написав музику до цієї пісні. Але пісня може бути донесена до слухачів (споживачів) тільки певним виконавцем – співаком. Творчість співака є суміжною творчою діяльністю з реалізації самої пісні. Це не просто використання чужого твору, а саме його реалізація, інтерпретація, подання тощо. Із цієї творчої діяльності випливає право співака на власне виконання пісні, яке одержало назву суміжного права.

Суміжні права останнім часом набули прискореного розвитку. Сучасні технічні засоби надають можливість певним чином фіксувати виконання будь-якого виконавця (артиста, диригента, клоуна тощо) і в такий спосіб вилучати доходи з чужої майстерності, таланту. Щоб цьому запобігти, і запроваджено охорону суміжних прав.

Під *суміжними правами* Закон розуміє права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення. Отже, цим поняттям охоплюється чотири групи прав:

- а) права виконавців;
- б) права виробників фонограм;
- в) права виробників відеограм;
- г) права організацій мовлення.

Об'єктами суміжних прав Закон визначає виконання, запис, фонограму, відеограму і програму теле- чи радіомовлення. Виконанням визнається здійснення чужого твору фізичною особою. Це може бути гра артиста на сцені чи в кіно, гра музиканта, спів співака, танець танцюриста, декламація декламатора, управління диригента оркестром або будь-який інший спосіб виконання твору літератури чи мистецтва.

Надання правової охорони об'єкту суміжних прав не потребує виконання будь-яких формальностей. Проте виробники фонограм, виробники відеограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм та відеограм або їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з латинської літери Р в колі, імені (назви) особи, якій належить суміжне право, і зазначення року першої публікації фонограми (відеограми).

Об'єктом правової охорони виконання стає, коли воно здійснюється будь-якою особою – професіоналом чи любителем, якщо ця особа виконує роль, співає, грає на музичному інструменті чи будь-яким іншим способом виконує твір літератури і мистецтва.

Виконання стає об'єктом правової охорони лише за певних умов: якщо воно вперше виконано на території України; виконання зафіксоване на фонограмі (відеограмі), що охороняється в Україні; виконання не зафіксоване на фонограмі (відеограмі), але воно включено у передачу організації мовлення, передачі яких охороняються в Україні.

Фонограма (відеограма) стає об'єктом правової охорони за таких умов:

- виробник є громадянином України або юридичною особою з офіційним місцем знаходження на території України;
- фонограму (відеограму) вперше опубліковано на території України або опубліковано на території України протягом 30 днів від дня її першої публікації в іншій державі.

Об'єктом прав організацій мовлення є їх програми. Поняття «програма» включає в себе будь-які передачі організацій мовлення. Зазначені програми стають об'єктом правової охорони за умов:

- а) організації мовлення мають офіційне місцезнаходження на території України;
- б) передачі здійснюються з передавачів, розташованих на території України.

Об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення) стають об'єктом правової охорони, якщо вони вперше оприлюднені на території України або оприлюднені на території України протягом 30 днів від дня їх оприлюднення в іншій державі. Права організацій мовлення охороняються чинним законодавством, якщо зазначені організації мають офіційне місцезнаходження на території України і здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України.

Суміжні права іноземних юридичних і фізичних осіб охороняються в Україні відповідно до міжнародних договорів.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте поняття та основні ознаки авторського права.
2. Назвіть джерела авторського права.
3. Що є об'єктом авторського права? Наведіть класифікацію об'єктів авторського права.
4. Які категорії творів не визнаються об'єктом авторського права?
5. Хто є суб'єктом авторського права за Законом України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільним кодексом України?
6. Що таке співавторство? Назвіть права та обов'язки співавторів.
7. Що таке авторський договір? Його основні види.
8. Назвіть поняття особистих немайнових прав та їхній зміст.
9. Назвіть поняття майнових прав автора та їхній зміст.
10. Які існують виключні майнові права автора?

Розділ 3. ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1. Поняття права промислової власності. Джерела права промислової власності.

У сучасному суспільстві, поряд з бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, виникають такі результати творчої діяльності, які стосуються науково-технічної галузі людської діяльності. Якщо твори літератури, науки, мистецтва регулюються авторським правом, то відносини які виникають у зв'язку з реалізацією права на твори науково-технічної діяльності регулюються правом промислової власності. Під **правом промислової власності**, прийнято розглядати сукупність правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з визнанням авторства на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, та з охороною прав на зазначені об'єкти, установленням використання цих об'єктів, матеріальним та моральним стимулюванням, а також захистом прав авторів і патентовласників.³²

До принципів права промислової власності відносяться:

- правова охорона надається тільки тим об'єктам, які в визначеному законом порядку визнані патентоздатними;
- обов'язковою умовою правової охорони об'єктів права промислової власності є дотримання необхідної процедури реалізації всіх обов'язкових формальностей, пов'язаних з патентуванням об'єкту;
- визнання майнових та особистих немайнових прав за патентовласником на розробку;
- право на отримання патенту надається передусім авторам розробки.

Право промислової власності має свої джерела. Виходячи із загальної теорії права під «джерелом права» слід розуміти спосіб зовнішнього вираження і закріплення норм права, що виходять від держави і які мають загальнообов'язкове значення.³³

³² В.М. Кириченко «Інтелектуальна власність» (курс лекцій для студентів усіх спеціальностей) // Кириченко В.М. / Запорізький національний технічний університет. – 2007. – с.9

³³ Скаун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. – Х.: Эспада, 2005. – 650 с.

Джерелом діяльності права промислової власності є нормативно-правові акти. Якщо характеризувати джерела права за вертикальною структурою, то передусім необхідно зазначити, що в цій ланці перше місце займають міжнародні нормативно-правові акти які ратифіковані Верховною Радою України.

Міжнародні джерела:

- Паризька конвенція про охорону промислової власності від 25.12.1991р;
- Договір про патентну кооперацію від 25.12.1991 р.(РСТ);
- Договір про патентне право (PLT) від 22.11.2002 р. та Інструкція до Договору про патентне право;
- Договір про закони щодо товарних знаків (TLT)від 13.10.1995 р;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 25.12.1991 р;
- Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 01.06.2000 р;
- Ніццька угода про міжнародну класифікацію виробів і послуг 01.06.2000 р;
- Женевський акт від 17.01.2002 р;
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 01.11.1996 р;
- Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків;
- Інструкція до Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури від 01.11.1996 р;
- Женевський акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків 17.01.2002 р;
- Інструкція до Женевського акта Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків;
- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 26.04.1970 р;

Конституція України, зокрема, ст. 54 визначає загальні засади здійснення інтелектуальної та творчої діяльності.

Основними законодавчими актами в праві промислової власності виступають як кодифіковані нормативно-правові акти так і закони, серед яких є:

- Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року// *Голос України*. – 2003. - № 47; з наступними змінами та доповненнями.

- Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» 15.12.1993 р. №3687-ХІІ;
- Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. №3688-ХІІ;
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ;
- Закон України «Про охорону правна сорти рослин» 21.04.1993 р. №3116-ХІІ;
- Закон України «Про науково-технічну інформацію» 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ;
- Закон України «Про лікарські засоби» 04.04.1996 р. № 123/96-ВР;
- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» 07.06.1996 р. №236/96-ВР;
- Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» 16.06.1999 р. №752-ХІV;
- Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» 05.11.1997 р. №621/97-ВР;
- Закон України «Про племінну справу у тваринництві» 15.12.1993 № 3691- ХІІ -ВР

Підзаконні нормативно-правові акти:

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 23.12.2004 № 1716
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів» від 12.10.1994 № 705
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку надання дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми» від 14.01.2004 № 8
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок виплати винагороди авторам винаходів і промислових зразків, що охороняються чинними на території України свідоцтвами СРСР» від 11.07.1994 № 473
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 10.08.1994 № 545

- Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 15.03.2002 р. №197
- Правила складання та подання заявки на промисловий зразок, зі змінами, внесеними Наказом МОН затверджені наказом Міністерства від 11.01.2006 р. №5
- Правила розгляду заявки на промисловий зразок, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 18.03.2002 р. №198
- Правила складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України 18.04.2002 р. №260
- Правила складання та подання заявки на сорт, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України 03.09.2002 р. № 249
- Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі), від 16.07.2001р. № 521 зі змінами, внесеними наказом МОН від 13.10.2003 р. № 688

3.2. Об'єкти та суб'єкти права промислової власності

Відповідно до Цивільного кодексу України об'єктом права є те, з приводу чого виникають та здійснюються цивільні права та обов'язки, тобто все те, що є предметом або результатом діяльності учасників цивільного обороту. Цивільний кодекс України до об'єктів цивільних прав відносить речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Отже результати інтелектуальної творчої діяльності, зокрема, результати права промислової власності, також належать до об'єктів права.³⁴

До об'єктів права промислової власності належать:

- ❖ Винаходи
- ❖ Корисні моделі
- ❖ Промислові зразки
- ❖ Компонування інтегральної мікросхеми

³⁴ В.М. Кириченко «Інтелектуальна власність» (курс лекцій для студентів усіх спеціальностей) // Кириченко В.М. / Запорізький національний технічний університет. – 2007. – с.10

❖ Селекційні досягнення на сорти рослин та породи тварин.³⁵

Згідно із Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі - Закон) **винахід (корисна модель)** – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.³⁶ Об'єктом винаходу (корисної моделі), якому надається правова охорона, може бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо);
- процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Правову охорону надають винаходу, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Умови патентоздатності винаходу:

• **Новизна** - винахід визнають новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Відповідно до Закону при визначенні рівня техніки до уваги беруть усі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки, або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Таким чином, новизна винаходу залежить від того, на який момент часу вона визначається, які джерела інформації беруться до уваги і на якій території (в країні або за кордоном) розкриття винаходу порочить новизну.

• **винахідницький рівень** - згідно з ч. 7 ст. 7 Закону винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки.

• **промислово придатність** – відповідно до ч. 8 ст. 7 Закону винахід є промислово придатним, якщо він може бути використаний у промисловості або у будь-якій іншій сфері діяльності (наприклад, сільському господарстві, медицині тощо).

Правова охорона винаходів не поширюється на такі об'єкти технології:

- сорти рослин і породи тварин;
- біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів;
- топографії інтегральних мікросхем;
- результати художнього конструювання.

³⁶Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. –1994, N 7, ст. 32. – зі змінами та доповненнями

- В Україні не можуть отримати правову охорону як винахід відкриття, наукові теорії та математичні методи; методи організації та управління господарством; плани, умовні позначення, розклади, правила; методи виконання розумових операцій; комп'ютерні програми; результати художнього конструювання; топографії інтегральних мікросхем; сорти рослин і породи тварин, тощо. Усі ці об'єкти не є вирішення завдання, тобто не підпадають під поняття продукту чи процесу, проте більшість з них охороняються правом власності як інші об'єкти інтелектуальної власності.

Пріоритет, авторство і право власності на винахід засвідчуються патентом. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Укрпатенту України. При цьому строк дії патенту на секретний винахід дорівнює строку засекречування винаходу, але не може бути довшим від визначеного зазначеним Законом строку дії охорони винаходу.

Строк дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років.³⁷

Корисна модель – це результат інтелектуальної діяльності юдини в будь-якій сфері технології, якій надається правова охорона, може бути:

- продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо);
- процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Правову охорону надають винаходу, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Умови патентоздатності:

- новизна;
- промислова придатність.

Чим відрізняється винахід від корисної моделі?

Корисна модель не повинна відповідати умові патентоздатності — винахідницький рівень. Таким чином за допомогою корисної моделі можна захистити розробку, яка є новою та комерційно оборотоздатною,

³⁷Офіційний сайт Державного підприємства "Український інститут інтелектуальної власності" (Укрпатент): [Електроний ресурс]. – код доступу. - <http://www.uipv.org/ua/vinaxid.html>

але не має достатнього винахідницького рівня, щоб бути визнаною винаходом. Тобто, основна ціль введення такого об'єкта — це дати можливість захистити такі винаходи, які за рівнем винахідницької діяльності не досягають до винаходу. Фактично, корисними моделями є ті об'єкти, які за своїм внеском у рівень техніки є менш значущими за винаходи. Тому, як правило, для корисних моделей передбачається спрощена порівняно з винаходом процедура одержання охоронного документа і коротші строки охорони. Патент на корисну модель це різновид патенту, що діє в Україні 10 років і видається під відповідальність заявника лише за результатами формальної експертизи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (далі — Закон) **промисловий зразок** — це результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. Промисловими зразками може бути цілий одиничний виріб, його частина, комплект (набір) виробів, варіанти виробу³⁸.

На відміну від винаходу, який є технологічним, промислові зразки визначають зовнішній вигляд (килима, хустки, тканини, тощо).

Об'єктом промислового зразка в Україні може бути форма або розфарбування чи їх поєднання, що визначають рішення одних і тих самих виробів (комплектів, наборів), відмінні зовнішній вигляд промислового виробу і сукупністю істотних ознак, які визначають однакові естетичні та призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб (або) ергономічні особливості виробів.³⁹

Не можуть одержати правову охорону відповідно до Закону як:

- малі архітектурні форми (наприклад, рішення зовнішнього вигляду кіосків, наметів, транспортних зупинок, телефонних будок);

- друкована продукція як така. Це можуть бути книжки, газети, журнали, проспекти, буклети, що охороняються нормами авторського права;

- об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин тощо.

- Деякі вироби можуть бути визнані як промисловим зразком, так і об'ємним товарним знаком (наприклад, форма флакона для парфумів, пляшки). У цьому випадку можлива одночасна охорона об'єкта і як промислового зразка, і як товарного знака. Необхідно лише враховувати, що подібні об'єкти промислової власності виконують різні функції і

³⁸Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-ХІІ// Відомості Верховної Ради України. –1994, N 7, ст. 34. – зі змінами та доповненнями

³⁹Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

оформляються в різному порядку. Чітких критеріїв розмежування творів декоративно-прикладного мистецтва, що охороняються авторським правом, і промислових зразків не існує. Дуже багато творів декоративно-прикладного

мистецтва (за відповідності їх умовам патентоздатності) можуть бути також визнані і промисловими зразками.⁴⁰

Топографія (компонування) інтегральної мікросхеми (ІМС)— це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. Згідно із Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 топографії ІМС можна надати охорону, якщо вона є **оригінальною**.

Топографія ІМС визнається оригінальною, якщо вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС, має відмінності, що надають їй нові властивості, і не була відомою у галузі мікроелектроніки до дати подання заявки до Установи або до дати її першого використання (при цьому топографія, яка містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки або на дату першого використання топографії ІМС, може бути визнана оригінальною тільки в тому разі, якщо сукупність таких елементів у цілому відповідає зазначеним вимогам). Обсяг прав на топографію ІМС визначається зображенням топографії ІМС на матеріальному носії. Виключне право на використання топографії ІМС засвідчує свідоцтво, яке діє протягом 10 років від дати подання заявки на одержання свідоцтва або від дати першого використання топографії ІМС⁴¹.

Селекційні досягнення на сорти рослин та породи тварин – це результат науково-практичної діяльності, внаслідок якої створюються сорти і гібриди рослин та породи тварин із заданими ознаками. Правова охорона здійснюється ЦК України Законами України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про племінну справу у тваринництві», Міжнародною конвенцією про охорону селекційних досягнень.

Сорт – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови виникнення

⁴⁰Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч.закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – с. 344.

⁴¹ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997№ 621/97-ВР/ Відомості Верховної Ради України 1998, N 8, ст. 28; з наступними змінами та доповненнями.

правової охорони. Сорт вважають придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним. В Україні право на сорт охороняється державою й засвідчується патентом та свідоцтвом про державну реєстрацію сорту рослин. Строк дії патенту становить 30 років від дати державної реєстрації права. Для сортів деревних та чагарникових культур і винограду цей строк становить 35 років. Після завершення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, а також його дострокового припинення чи відмови від них цей сорт стає суспільним надбанням і його може вільно використовувати будь-яка особа з додержанням особистих немайнових прав автора.⁴²

Племінні (генетичні) ресурси – тварини, сперма, ембріони, яйцеклітини, які мають племінну (генетичну) цінність; Відповідно до ст. 11 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» об'єктами державної реєстрації є: племінні тварини та племінні стада. Державна реєстрація племінних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних даних про них до державних книг племінних тварин, а племінних стад – до Державного племінного реєстру. Положення про державні книги племінних тварин і Державний племінний реєстр затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесені питання сільського господарства. Дані державних книг племінних тварин і Державного племінного реєстру є доступними для заінтересованих осіб.⁴³

Суб'єкти права промислової власності. Суб'єктами, які беруть участь у відносинах, пов'язаних з реєстрацією, використанням і захистом прав на об'єкти промислової власності, є як фізичні, так і юридичні особи. До них належать автори об'єктів промислової власності, власники охоронних документів, спадкоємці, правонаступники й представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені).

Автори. Автором винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми або сорту рослини та породи тварини є фізична особа, творчою працею якої вони створені. Авторство на знак для товарів і послуг законодавством не передбачено. Право авторства є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

⁴²Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993.// Відомості Верховної Ради України. - 1993, N 21, ст.218; з наступними змінами та доповненнями.

⁴³Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А.Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 176.

Якщо у створенні об'єкта промислової власності брало участь кілька осіб, усі вони є співавтори. Співавторство має різні форми, необхідно лише, щоб кожний із співавторів зробив у спільну роботу певний творчий внесок (незалежно від ступеня творчої участі у спільній роботі). Надання фінансової або організаційної чи технічної допомоги не породжує співавторство.

Патентовласники. Право на одержання патенту має автор винаходу, корисної моделі, промислового зразка, сорту рослини, а також його спадкоємець, якщо інше не передбачене законом. Особи автора й патентовласника збігаються далеко не завжди. Закон зазвичай надає автору можливість відступлення належного йому права на одержання патенту будь-якій фізичній або юридичній особі шляхом вказівки в заяві на видачу патенту імені майбутнього патентовласника. При цьому власниками патенту можуть бути кілька осіб (фізичних та (або) юридичних) одночасно. Якщо винахід, корисна модель, промисловий зразок або сорт рослин створені під час виконання службових обов'язків або за дорученням роботодавця (за умови, що контрактом не передбачене інше), право на одержання патенту має роботодавець або його правонаступник. Право на одержання свідоцтва на знак для товарів і послуг має будь-яка фізична або юридична особа. Право на одержання свідоцтва на топографію ІМС має автор або його правонаступник.

Спадкоємці. У разі смерті автора або власника охоронного документа на об'єкт промислової власності суб'єктами права стають їхні спадкоємці. При цьому в спадщину переходять лише майнові права померлого автора або власника охоронного документа (особисті немайнові права: право авторства, право на авторське ім'я – у спадщину не переходять). Успадкування права промислової власності здійснюється згідно із законом і за заповітом. Якщо у померлого автора (власника охоронного документа) спадкоємців за законом немає і він не залишив заповіту, спадкоємцем стає держава.

Правонаступники. Правонаступник автора винаходу, корисної моделі або промислового зразка чи його роботодавця має право на одержання патенту на відповідний об'єкт промислової власності. Правонаступник особи, що подала заявку на реєстрацію топографії ІМС, також має право на одержання свідоцтва на цей об'єкт інтелектуальної власності. Державна служба інтелектуальної власності України (далі – Служба) – це центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності. Служба разом із сукупністю експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відпо-

відної спеціалізації, що входять до сфери її управління, становлять державну систему правової охорони інтелектуальної власності.⁴⁴

Патентні повірені. Особи, які не є суб'єктами патентного права, але відіграють важливу роль в набутті правової охорони, - представники в справах інтелектуальної власності (патентні повірені). Це атестовані спеціалісти, які за дорученням фізичних та юридичних осіб виконують замість них дії по отриманню охоронних документів на об'єкти права ІВ, представляють їх інтереси у патентних установах, судах тощо, надають консультації. Більшість патентних установ, і Україна у тому числі, ведуть справи з іноземними заявниками лише через патентних повірених, яких зареєстровано у даних країнах. Патентна установа атестує та реєструє патентних повірених відповідно до національного законодавства, відомості про них публікують в офіційному бюлетені. Патентні повірені діють за дорученням, їхні повноваження засвідчуються договором та довіреністю. Українські патентні повірені діють відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. N 545 «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)»⁴⁵

3.3. Оформлення права на об'єкти права промислової власності

Особа, яка бажає одержати патент на винахід (корисну модель) і має на це право, може подати заявку на його видачу до Державної служби інтелектуальної власності України (далі – ДСІВ), який приймає, розглядає та проводить експертизу заявок.

Вимоги до складу й оформлення матеріалів заявки, подання заявки визначаються Законом України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі" та Правилами складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України № 22 від 22.01.2001 (далі – Правила).

За дорученням заявника заявку можна подати через представника в справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) або іншу довірену особу. Іноземні особи та особи без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (па-

⁴⁴Мікульонок І. О Інтелектуальна власність: навч. посіб. / І. О. Мікульонок. – 3-ге вид., переробл. і допов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – с.43

⁴⁵Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид.,перероб.і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 109с.

тентних повірених).⁴⁶

Етапи оформлення права на об'єкти промислової власності:

1. Подання заявки

Заявка – сукупність документів, необхідних для видачі патенту. Заявка на винахід повинна стосуватися одного винаходу або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдиності винаходу). Заявка на корисну модель повинна стосуватися однієї корисної моделі. Заявка складається українською мовою й повинна містити:

- заяву про видачу патенту на винахід (корисну модель);
- опис винаходу (корисної моделі);
- формулу винаходу (корисної моделі);
- креслення (якщо на них є посилання в описі);
- реферат.

За подання заявки сплачується збір. Документ про сплату збору повинен надійти до Укрпатенту разом із заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано клопотання про продовження строку надходження документа про сплату збору за подання заявки та сплачено відповідний збір.

Строки та порядок сплати зборів за подання заявки, а також їх розміри зазначені в Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 1716 від 23 грудня 2004 року (далі – Порядок).⁴⁷

2. Розгляд заявки

Порядок розгляду заявки на винахід (корисну модель) встановлений Правилами розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 15 березня 2002 року № 197 (далі – Правила розгляду).

Патент України на винахід видається за результатами **кваліфікаційної експертизи** заявки на винахід, під час якої встановлюється відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницько-

⁴⁶Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України № 22 від 22.01.2001 р.

⁴⁷Офіційний сайт Державного підприємства "Український інститут інтелектуальної власності"(Укрпатент): [Електроний ресурс]. – код доступу. - <http://www.uipv.org/ua/vinaxid.html>

му рівню, промисловій придатності).

Патент України на корисну модель видається за **результатами формальної експертизи**.

Державна реєстрація патенту на винахід (корисну модель) здійснюється за наявності документів про сплату державного мита за його (її) видачу й збору за публікації про видачу патенту. Одночасно з державною реєстрацією патенту на винахід ДСІВ публікує в офіційному бюлетені «Промислова власність» визначені в установленому порядку відомості про видачу патенту.

3.Реєстрація та видача патенту. Видача патенту проводиться в місячний строк після його державної реєстрації. На підставі рішення про видачу патенту здійснюється державна реєстрація патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок, для чого вносяться відповідні відомості до Реєстру. Форма Реєстру та порядок його ведення визначаються Установою в установленому порядку. Видача патенту здійснюється Установою у місячний строк після державної реєстрації права на винахід (корисну модель), промисловий зразок. Патент видається особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання одного і того ж патенту мають кілька осіб, їм видається один патент. Деклараційний патент на винахід(корисну модель) видається під відповідальність його власника за відповідність винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності. Патент на промисловий зразок видають під відповідальність його володільця за відповідність промислового зразка критеріям придатності для набуття патентного права на нього.⁴⁸Строк дії патенту України на винахід становить 20 років віддати подання заявки до Установи. Строк дії деклараційного патенту на винахід становить 6 років від дати подання заявки до Установи. Строк дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років. За подання клопотання сплачується збір. Строк дії деклараційного патенту на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки до Установи. Строк дії патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід і деклараційного патенту на секретну корисну модель дорівнює строку засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від строку дії охорони винаходу (корисної моделі). Строк дії патенту на

⁴⁸ Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / І. О. Мікульонок. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – с.103

промисловий зразок становить 10 років від дати подання заявки до Установи і продовжується Установою клопотанням власника патенту, але не більш як на п'ять років.

Міжнародного патенту не існує. Але будь-яка особа має право запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах за умови попереднього подання заявки на винахід (корисну модель) до ДСІВ та не надходження до цієї особи протягом трьох місяців від дати подання зазначеної заявки повідомлення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці.

Якщо протягом трьох місяців від дати надходження заявки до заявника не надійде повідомлення про віднесення заявленого винаходу (корисної моделі) до державної таємниці, заявку на одержання патенту на винахід (корисну модель) може бути подано у відповідний орган іноземної держави.

Якщо заявник бажає подати заявку до іноземної держави раніше зазначеного строку, він може подати до Укрпатенту клопотання про надсилання повідомлення щодо можливості патентування винаходу (корисної моделі) в іноземних державах раніше зазначеного в Законі строку. За подання клопотання сплачується збір у розмірі 100 грн (код збору – 14100).

Важливо звернути увагу на таке: якщо національний заявник подасть заявку на видачу патенту на винахід (корисну модель) до відомства іноземної держави з порушенням зазначених вище правил, патент України на той самий винахід (корисну модель) може бути визнано в судовому порядку недійсним⁴⁹

Порядок набуття прав на сорт рослин. Права на сорт набуваються в Україні шляхом подання до Компетентного органу заявки, експертизи заявки та державної реєстрації прав. Експертиза заявки має статус державної науково-технічної експертизи. Вона проводиться з метою встановлення відповідності заявки і сорту вимогам законодавства та підготовки обґрунтованих експертних висновків і рішень за заявкою. Експертиза заявки складається з формальної експертизи (експертизи за формальними ознаками) та кваліфікаційної (технічної) експертизи.

Формальна експертиза заявки проводиться з метою визначення відповідності формальних ознак заявки вимогам, що встановлені законодавством і затвердженими Компетентним органом на його основі правилами складання та подання заявки.

⁴⁹Офіційний сайт Державного підприємства "Український інститут інтелектуальної власності" (Укрпатент): [Електронний ресурс]. – код доступу. - <http://www.uipv.org/ua/vinaxid.html>.

Кваліфікаційна експертиза передбачає проведення комплексу досліджень, необхідних для підготовки експертного висновку за заявкою та прийняття рішення щодо державної реєстрації сорту і прав на нього. Кваліфікаційна експертиза розпочинається після отримання заявником експертного висновку про позитивні результати формальної експертизи за умови оплати послуг експертного закладу. В разі відповідності за результатами кваліфікаційної експертизи заявленого сорту вимогам законодавства Компетентним органом приймається рішення про виникнення прав на сорт. Якщо заявлений сорт не відповідає вимогам, приймається рішення про відмову у виникненні прав на сорт. Про прийняте рішення повідомляється заявник. Майнові права інтелектуальної власності на сорт набирають чинності з дати сплати державного мита за їх виникнення. Майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту набирає чинності з дати сплати збору за його виникнення.

Державна реєстрація майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин здійснюється на підставі рішення про державну реєстрацію прав на сорт. Після сплати державного мита та за наявності документа про його сплату відомості, вносяться до Реєстру патентів. Компетентним органом в десятиденний строк від дати державної реєстрації прав на сорт авторів (авторам) видається **свідоцтво** про авторство на сорт рослин, а заявникові - **патент** на сорт рослин і свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин.⁵⁰

Державна реєстрація суб'єктів племінної справи у тваринництві племінних і підконтрольних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних даних про них до державних книг племінних тварин, суб'єктів племінної справи - до Державного реєстру суб'єктів племінної справи у тваринництві, селекційних досягнень - до Державного реєстру селекційних досягнень у тваринництві. Державна реєстрація проводиться з метою формування інформаційних автоматизованих баз даних про племінні(генетичні) ресурси.⁵¹

⁵⁰ Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993.// Відомості Верховної Ради України. - 1993, N 21, ст.218; з наступними змінами та доповненнями.

⁵¹ Закон України «Про племінну справу у тваринництві» 15.12.1993 № 3691- XII // Відомості Верховної Ради України. -1994, № 2,ст.41; з наступними змінами та доповненнями.

3.4. Права та обов'язки що впливають з патенту. Обмеження прав патентовласника

Основне право, яке впливає із патенту це **право використання** об'єкту права промислової власності. Права, що впливають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу. Права, що впливають з патенту на секретний винахід чи з деклараційного патенту на секретну корисну модель, діють від дати внесення інформації про нього до відповідного Реєстру. Патент надає його власникові виключне право використовувати винахід(корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів.

Взаємовідносини під час використання винаходу (корисної моделі), патент на який належить кільком особам, визначають угодою між ними. Якщо така угода відсутня, кожний власник патенту може використовувати винахід(корисну модель) за своїм розсудом, але жоден з них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) та передавати право власності на винахід (корисну модель) іншій особі без згоди інших власників патенту.

Використанням винаходу (корисної моделі) визнають:

– виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу(корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу,

в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

– застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Власник патенту може використовувати попереджувальне маркування із зазначенням номера патенту на продукті чи пакованні продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі).

Патент надає його власникові право **забороняти** іншим особам використовувати винахід (корисну модель) без його дозволу (за винятком випадків, якщо таке використання не визнають порушенням прав, що надає патент). Власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником.

Власник патенту має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) такий дозвіл надається тільки за погодженням із Державним експертом.⁵²

Договір про передачу права власності на винахід (корисну модель) і ліцензійний договір вважаються дійсними, якщо вони укладені у письмовій формі і підписані сторонами. Сторона договору має право на офіційне загальнодоступне інформування інших осіб про передачу права власності на винахід (корисну модель) або видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі). Таке інформування здійснюється шляхом публікації в офіційному бюлетені відомостей в обсязі та порядку, встановлених Установою, з одночасним внесенням їх до Реєстру. За опублікування зазначених відомостей та запропонованих стороною договору змін до відомостей про видачу ліцензії сплачуються збори.

За ліцензійним договором власник патенту (ліцензіар) передає право на використання винаходу (корисної моделі) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання сплачувати ліцензіару обумовлені договором платежі та здійснювати інші дії, передбачені договором. Власник патенту має сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту й добросовісно користуватися виключним правом, що впливає з патенту.⁵³

Якщо винахід (корисна модель), крім секретного винаходу (корисної моделі), не використовують або неповністю використовують в Україні протягом трьох років, починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту, то будь-яка особа, яка має бажання й виявляє готовність використовувати винахід (корисну модель), якщо власник прав відмовляється від укладання ліцензійного договору, може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на використання винаходу (корисної моделі) на умовах невиключної ліцензії.

Власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на заяві, поданої до патентного відомства. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Укрпатенту. Не допускається повна або часткова відмова від патенту без попередження особи, якій надано право на використання винаходу за ліцензійним договором, зареєстрованим в Укрпа-

⁵²Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. –1994, N 7, ст. 32. – зі змінами та доповненнями

⁵³Мікульонок І. О. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / І. О. Мікульонок. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – с. 61

тенті, а також у разі накладення арешту на майно, описане за борги, до його складу входять права, що засвідчуються патентом.⁵⁴

Обов'язки патентоволодільця.

- сплата патентних зборів;
- добросовісне користування виключним правом, що випливає з патенту (використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка).

Сплата патентних зборів.

Зборами є обов'язкові платежі, які державні або інші органи стягують з фізичних та юридичних осіб за надані послуги. Перелік зборів, розміри і порядок їхньої сплати регламентує Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затверджений Постановою КМУ від 23 грудня 2004 р. № 1716.⁵⁵

У патентному праві існують наступні збори:

збір за подання заявки – це збір, який сплачують при поданні заявки на видачу патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок. Згідно Закону про винаходи (корисні моделі) та Закону про промислові зразки документ про сплату збору повинен надійти до Установи разом з заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання;

збір за проведення експертизи на винахід по суті – документ про сплату такого збору повинен надійти до відомства разом із клопотанням про проведення експертизи. У разі неподання з клопотанням документа, що підтверджує сплату збору, клопотання вважається неподаним;

збір за видачу патенту – це збір, який сплачують за видачу патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок. Відповідно до Закону про винаходи (корисні моделі) та Закону про промисловий зразок збір за видачу патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок сплачують протягом 3 місяців віддати отримання заявником рішення про видачу патенту;

річний збір – це збір, який сплачують за підтримання чинності патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок. Річний збір за підтримання чинності патенту сплачується за кожний рік його дії почи-

⁵⁴Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Частина I./ За заг. редакцією В.В. Богатиря – К: «Центр учбової літератури», 2014. – с. 483

⁵⁵Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затверджений Постановою КМУ від 23 грудня 2004 р. № 1716 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 51. – Ст. 3354. – зі змінами та доповненнями.

наючи від дати подання заявки.⁵⁶

Обмеження прав власника патенту можливе в таких випадках:

- визнання за третьою особою права попереднього користування або після користування;
- використання запатентованих об'єктів, які є частиною транспортних засобів, що тимчасово перебувають на території дії патенту;
- використання винаходів за надзвичайних умов або в особистих цілях;
- разове виготовлення ліків в аптеках за рецептом лікаря;
- використання винаходу для наукових досліджень або експериментів над об'єктом винаходу;
- видача примусових ліцензій.

Право попереднього користувача виникає, якщо одночасно наявні такі умови:

- два тотожні рішення створені незалежно один від одного як наслідок самостійної творчої роботи;
- особа, яка претендує на право попереднього користувача, застосовує у виробництві тотожне рішення або здійснила значну підготовку до такого використання додати пріоритету винаходу;
- всі названі дії здійснюються на території України.

Якщо винахід створено, але не використано – право не виникає. Всі ці дії не повинні заперечувати новизну винаходу (тобто факт використання не є широко відомим). Вказані умови повинні виконуватися одночасно. Право попереднього користування є безоплатним (тобто попередній користувач не повинен платити за використання запатентованого винаходу), але обмежене тим обсягом використання, або тим обсягом приготувань, які було досягнуто на дату подачі заявки або дату пріоритету. Дане право не може бути передане іншим особам інакше, ніж разом із виробництвом, де використовувався винахід або зроблені приготування (наприклад, продаж або успадкування). Право після користування виникає у країнах, де передбачене відновлення патенту після припинення його дії внаслідок несплати мита. Якщо у проміжок часу після анулювання патенту якась особа почала використовувати винахід або зробила значні приготування до цього – виникає право після користування, яке є обмеженим за обсягом але іноді передається за виплату іншим особам.⁵⁷

⁵⁶Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К.: Національна академія управління, 2014. – с. 122

⁵⁷Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб.і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – с. 103

3.5. Припинення дії прав патенту та визнання його недійсним.

Припинення дії патенту може бути за таких підстав:

- сплив строку чинності майнових прав на ці об'єкти.

У такому випадку ці об'єкти можуть вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом; за ініціативою особи: відповідно до ст. 466 Цивільного кодексу України чинність майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок може бути припинена достроково за ініціативою особи, якій вони належать, якщо це не суперечить умовам договору, а також в інших випадках, передбачених законом. Отже, власник патенту у будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до Держдепартаменту. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Установи.

- Дія патенту припиняється у разі несплати у встановлений строк річного збору за підтримання його чинності. Дія патенту припиняється з першого дня року, за який збір не сплачено.

Патент може бути визнано у судовому порядку **недійсним** повністю або частково у разі:

а) невідповідності запатентованого винаходу, корисної моделі, промислового зразка умовам патентоздатності, визначеним Законом;

б) наявності у сукупності суттєвих ознак винаходу, корисної моделі, промислового зразка ознак, яких не було у поданій заявці;

в) порушення процедури патентування винаходу (корисної моделі) відповідно до Договору про патентну кооперацію, та подачі міжнародної заявки Установи.

г) видачі патенту внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Виходячи з інтересів суспільства та за умови воєнного та надзвичайного стану Кабінет Міністрів України має право дозволити використання винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту (деклараційного патенту) на умовах невиключної ліцензії з виплатою йому відповідної компенсації.⁵⁸

Якщо патент чи його частину визнано недійсними, Установа повідомляє про це у своєму офіційному бюлетені. Патент або його частина,

⁵⁸Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — с. 344

визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності, від дати публікації відомостей про видачу патенту. Строк, протягом якого існує можливість оспорити патент, законом не встановлений. Це дає змогу припустити, що оспорити його можна протягом усього строку чинності виключних майнових прав на винахід. Будь яка особа має право подання позову про визнання патенту недійсним. Наслідком визнання патенту недійсним є його анулювання. Згідно законодавства патент або його частина, визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності з дати вступу в дію, тобто з дати публікації відомостей про видачу патенту. Тобто разом з анулюванням патенту повинні визнаватися недійсними усі договори, предметом яких є майнові права на відповідний об'єкт промислової власності. Результатом можуть бути значні збитки, що понесуть особи, з якими патентовласник уклав ці договори.⁵⁹

Питання для самоконтролю:

1. Поняття права промислової власності?
2. Що відноситься до джерел права промислової власності?
3. Які ви знаєте об'єкти права промислової власності?
4. Хто є суб'єктом права промислової власності?
5. Дайте характеристику етапів отримання патенту?
6. Який строк дії деклараційного патенту?
7. Надайте характеристику набуття прав на сорти рослин?
8. Які ви знаєте права та обов'язки патентоволодільця?
9. Підстави недійсності патенту.
10. Випадки припинення дії патенту.

⁵⁹Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління. – 2014 р. – с. 154

Розділ 4. ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

4.1. Поняття та система засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Розвиток ринкових відносин, розширення сфери та обсягів матеріального виробництва, зміни у соціально-економічному устрої держави зумовили запровадження таких механізмів в економіці України, проявом яких стало посилення конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання, які функціонують в одній чи суміжних галузях промисловості. Під впливом зазначених факторів зростає значення та роль спеціальних ідентифікуючих позначень, які використовуються виробниками для виокремлення та індивідуалізації себе і результатів своєї діяльності – *засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг*.

Першим кроком у напрямі формування правоохоронного механізму у даній галузі стало прийняття Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у 1993 р. та Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» у 1999 р., які заклали фундамент розвитку національного законодавства про торговельні марки та географічні зазначення. Інтереси розвитку підприємництва сприяли тому, що інститути про комерційне (фірмове) найменування, торговельну марку і географічне зазначення були детально врегульовані також у Цивільному кодексі України.

Підприємницька діяльність надзвичайно різноманітна. Багато товарів і установ виробляють одну й ту ж продукцію, надають одні й ті ж послуги, але не однакових якості та рівня. Споживачеві часом непросто відрізнити товар одного підприємця від такого ж товару, що виробляється іншим виробником, послуги одного підприємця від послуг іншого. Саме тут споживачеві допомагають правові засоби індивідуалізації товарів, послуг і самих виробників, посередників та ін. Проте в сучасних умовах ринкової економіки одних знаків для товарів і послуг уже замало. Виникла необхідність розрізняти виробників, що надають послуги такого ж роду. Тому і виник такий засіб розрізнення виробників, як їх назва, найменування, фірма. Склалися певні цивільно-правові інститути – право на комерційне (фірмове) найменування та торговельну марку,

завданням яких є індивідуалізація виробників з метою захисту їх ділової репутації від неправомірних посягань третіх осіб.

Часто на якісні характеристики товару впливають і природні властивості географічного району, місця виготовлення товару, що, безумовно, впливає на попит на товар (наприклад, миргородська вода, чернігівське пиво тощо). Тому виникла необхідність розрізняти деякі товари також за місцем їх виробництва. Так з'явився ще один цивільно-правовий інститут – право інтелектуальної власності на географічне зазначення.

Таким чином, склалася група із трьох цивільно-правових інститутів, завданням яких є індивідуалізація учасників цивільного обороту, товарів і послуг: право на комерційне (фірмове) найменування; право на торговельну марку; право на географічне зазначення.

До правових засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту товарів і послуг за законодавством України належать такі **об'єкти права інтелектуальної власності**:

комерційне (фірмове) найменування;
торговельна марка (знак для товарів і послуг);
географічне зазначення.

Спільною рисою, що поєднує вказані об'єкти і водночас відрізняє їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є їхнє призначення. Вони індивідуалізують учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Комерційне (фірмове) найменування індивідуалізує самого суб'єкта, а торговельні марки та географічні зазначення є засобами індивідуалізації товарів, послуг.

Отже, комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення є об'єктами цивільних прав саме завдяки тому, що дозволяють індивідуалізувати певного суб'єкта, товар чи послугу. Це відрізняє їх від багатьох інших об'єктів права інтелектуальної власності, що виступають в цивільних відносинах як результати творчої діяльності (наприклад, твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції). Це позначається на особливостях правового режиму засобів індивідуалізації.

По-перше, оскільки комерційні найменування, торговельні марки й географічні зазначення не є результатами творчої діяльності, у відносинах, що виникають з приводу цих об'єктів, немає такого суб'єкта, як творець. Відповідно, щодо таких об'єктів не передбачено особистих немайнових прав. Зміст права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації становлять лише майнові права.

По-друге, оскільки основна функція цих об'єктів полягає в індивідуалізації певної особи, товару чи послуги, законодавство обмежує обо-

ротоздатність майнових прав на них. Право на комерційне найменування може передаватися іншій особі лише разом з цілісним майновим комплексом чи його частиною. Право на торговельну марку може передаватися іншій особі, але за умови, що це не вводитиме в оману споживача. Географічне зазначення взагалі не є об'єктом виключних прав, тому право на географічне зазначення не може переходити до іншої особи за договором.

4.2. Правова охорона комерційного (фірмового) найменування

В умовах ринкової економіки, зростання конкуренції важливого значення набуває ідентифікація суб'єктів господарювання. Одним із засобів ідентифікації є комерційне (фірмове) найменування.

Цивільний кодекс України серед об'єктів інтелектуальної власності зазначає «**комерційне найменування**». Водночас національне законодавство більшості країн світу передбачає охорону «фірмового найменування» або «фірми». Фірмове найменування закріплене у низці міжнародно-правових актів, учасницею яких виступає Україна, у тому числі у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ст. 2), у Паризькій конвенції про охорону промислової власності (статті 1,8). Згідно з останньою фірмове найменування охороняється без обов'язкового подання заявки чи реєстрації.

Слід зазначити, що хоча з положень Конвенції випливає автоматичне надання правової охорони найменуванню, у більшості країн надання такої охорони вимагає застосування найменування у комерційній діяльності. Доречно згадати і те, що у 1967 р. Об'єднаним міжнародним бюро з захисту інтелектуальної власності (BIRPI), що пізніше було реорганізоване у ВОІВ, був прийнятий Модельний закон для країн, що розвиваються, щодо марок, фірмових найменувань та актів недобросовісної конкуренції. Зазначений Модельний закон визначав фірмове найменування (*trade name*) як найменування або зазначення, що ідентифікує підприємство фізичної або юридичної особи. Забороняється використання найменування або зазначення, якщо воно як таке або у зв'язку з використанням суперечить суспільній моралі або публічному порядку та, зокрема, може ввести в оману торговельні кола або публіку щодо суті підприємства, позначеного таким

найменуванням.

У Коментарі BIRPI до Модельного закону зазначаються й інші обмеження щодо використання найменування. Зокрема, не допускається у найменуванні:

- вказівка на належність іноземного підприємства до іншої країни;
- зазначення для підприємства іншої правової форми, ніж це є насправді;
- ідентичність або схожість із найменуванням іншого підприємства, що не використовується на цей час, але відоме публіці.

Водночас допускається використання фірмових найменувань, що не мають розрізняльної здатності. Вони можуть складатися з поширеного прізвища або опису підприємства. Такі найменування захищаються до або без реєстрації проти будь-яких незаконних дій третьої сторони. Зазначене стосується і фірмового найменування,

що використовується третьою стороною як торговельна марка.

У випадку, коли найменування містить прізвище, інша особа, яка має таке саме прізвище, має додати до найменування такі вирізняльні елементи, що виключать введення в оману. Те саме стосується описових найменувань підприємств. У свою чергу підприємства можуть мати тождні назви за умови не введення в оману публіки. Зазначене не буде мати місця за віддаленості підприємств одне від іншого, зокрема, якщо вони містяться в різних частинах країни та кожне з них відоме локально. З іншого боку, розташування в одному й тому ж місці головних офісів компаній або розмір компанії може призвести до плутанини⁶⁰.

Поняття **«комерційне найменування»** є новим для законодавства України у сфері інтелектуальної власності. Термін «фірмове найменування» закріплений в міжнародно-правових актах, учасницею яких є Україна (ст. 1, 8 Паризької конвенції про охорону промислової власності, ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності), а також в окремих актах законодавства України (ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р., ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в редакції від 12.01.2006 р.). З огляду на це у ст. 420 Цивільного кодексу України, де міститься перелік об'єктів права інтелектуальної власності, застосовується термін «комерційні (фірмові) найменування». Тобто поняття «комерційне найменування» і «фірмове найменування» розглядаються як тотожні.

Нині в Україні не прийнято спеціального закону, який регулював би відносини щодо використання комерційного (фірмового) найменування. Законодавство України не містить визначення комерційного (фі-

⁶⁰Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред.Ю. М. Капіци: кол. авт.: Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, В. П. Воробйов та ін. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. - С 321.

рмового) найменування. У правовій літературі під комерційним (фірмовим) найменуванням розуміють таке найменування, під яким особа діє у цивільному обороті і яке індивідуалізує цю особу серед інших його учасників. Тобто комерційне (фірмове) найменування має на меті індивідуалізувати певну особу в процесі здійснення нею діяльності з виробництва або реалізації товарів, надання послуг. Як і торговельна марка (знак для товарів та послуг), комерційне найменування виконує функцію індивідуалізації. Однак якщо товарна марка індивідуалізує товари та послуги одного суб'єкта серед товарів і послуг інших суб'єктів, то комерційне найменування індивідуалізує самого суб'єкта, його діяльність у цілому. Таким чином, юридична особа може мати декілька торговельних марок, зареєстрованих для різних видів товарів і послуг, але тільки одне комерційне найменування.

Поняття **«комерційне (фірмове) найменування»** своїм змістом передбачає, що воно стосується лише суб'єктів підприємницької діяльності. Так, ст. 90 ЦК України закріплює право на комерційне (фірмове) найменування не за всіма юридичними особами, а лише за підприємницькими товариствами. До них ЦК України зараховує господарські товариства й виробничі кооперативи. Крім цього, до суб'єктів права на комерційне (фірмове) найменування належать також передбачені ГК України приватні підприємства, що здійснюють підприємницьку діяльність, державні комерційні підприємства, комунальні комерційні підприємства. Отже, не є суб'єктами права на комерційне найменування юридичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності. Складнішим є питання про можливість фізичних осіб – підприємців бути суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування. Слід звернути увагу на те, що ст. 159 ГК України прямо передбачає, що суб'єкт господарювання – юридична особа або громадянин-підприємець може мати комерційне (фірмове) найменування. При цьому громадянин-підприємець має право заявити як комерційне найменування своє прізвище або ім'я. Не визнається суб'єктом права на комерційне (фірмове) найменування філія чи представництво юридичної особи (ст. 95 ЦК України), просте товариство як таке (ст. 1132 ЦК України), оскільки вони не мають статусу юридичної особи. У ст. 489 ЦК України зазначається, що правова охорона надається комерційному (фірмовому) найменуванню (далі — комерційне найменування), якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності. Думка фахівців єдина в тому, що під комерційним (фірмовим) найменуванням слід розуміти

найменування, під яким особа діє у цивільному обороті і яке індивідуалізує цю особу серед інших його учасників.

Істинність комерційного найменування. Комерційне найменування має правдиво відобразити правове становище суб'єкта підприємницької діяльності. Це означає, що воно має містити справжнє зазначення організаційно-правової форми юридичної особи (товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство тощо), її типу (державна, приватна тощо), виду діяльності (виробнича, наукова, комерційна), особи власника.

Виключність комерційного найменування. Комерційне найменування може мати особливі ознаки, які не допускали б змішування одного комерційного найменування з іншим. Воно має бути новим і відмінним від уже існуючих комерційних найменувань. Закон не допускає використання тотожних комерційних найменувань різними суб'єктами підприємницької діяльності. Однак, якщо юридичні особи мають різну організаційно-правову форму, відображену в комерційному найменуванні, та діють у зовсім різних сферах, вони можуть виступати в цивільному обороті під аналогічним комерційним найменуванням. Комерційне найменування юридичної особи не може збігатися також зі знаками для товарів і послуг та зазначеннями походження товарів, власниками прав на які є інші особи.

Постійність комерційного найменування. Комерційне найменування має залишатися незмінним, поки юридична особа зберігає свій організаційно-правовий статус. Його чинність припиняється у разі припинення юридичної особи. Будь-яка зміна організаційно-правової форми юридичної особи обов'язково має відобразитися у комерційному найменуванні.

Відповідно до ч. 2 ст. 489 ЦК України право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування і охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, чи є комерційне (фірмове) найменування частиною торговельної марки. Майновими правами інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування відповідно до ст. 490 ЦК України є: право на використання комерційного найменування; право перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати комерційне найменування, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Використання комерційного (фірмового) найменування іншими особами без дозволу володільця не допускається. З огляду на те, що основною функцією комерційного (фірмового) найменування є ін-

дивідуалізація конкретного суб'єкта, передання майнових прав на комерційне (фірмове) найменування іншій особі можливе лише в одному випадку – якщо такі права передаються разом з цілісним майновим комплексом особи чи його відповідною частиною. ЦК України не обмежує чинність майнових прав на комерційне (фірмове) найменування конкретним строком. Оскільки майнові права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування безпосередньо пов'язані з функціонуванням юридичної особи, то з ліквідацією цієї особи чинність зазначених майнових прав припиняється.

4.3. Правова охорона торговельної марки

У ринкових умовах поряд з комерційними найменуваннями важливе значення мають знаки, слова і символи, що допомагають споживачам орієнтуватися в однорідних товарах і послугах різних фірм, одержувати найбільш якісні товари й уникати підробок. Таку функцію виконують знаки для товарів і послуг (за термінологією Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», далі -Закон¹). У ЦК України для цих об'єктів права інтелектуальної власності застосовується інший термін — «торговельна марка».

Поняття «торговельна марка» міститься у ст. 492 ЦК України. **Під торговельною маркою розуміють будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами.**

Основними джерелами правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням торговельних марок, поряд з Конституцією України і ЦК України є Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.93 р. Умови визнання позначень торговельними марками і, відповідно, надання їм правової охорони визначаються Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Правова охорона надається лише тій марці, яка не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі.

Необхідними умовами правової охорони марки також є:

1) здатність відрізнити дану марку від інших марок та загальнозживаної чи національної символіки (принцип відносної новизни торговельної марки);

2) дотримання прав інших суб'єктів права інтелектуальної власності.

Згідно зі ст. 6 цього Закону не можуть одержати правову охорону позначення, які:

- 1) не мають розрізняльної здатності;
- 2) є загальноновживаними як позначення товарів і послуг певного виду;
- 3) вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, а також на місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг;
- 4) є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу;
- 5) є загальноновживаними символами і термінами; зображують:
- 6) державні герби, прапори та емблеми;
- 7) офіційні назви держав;
- 8) емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій;
- 9) офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки;
- 10) нагороди та інші відзнаки.

Позначення, вказані в пунктах 1-3, 5, можуть бути внесені до знака як елементи, що не охороняються, якщо вони не займають домінуючого положення в зображенні знака. Позначення, вказані у пунктах 6—9, можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників.

Не можуть бути зареєстровані як знаки позначення, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з:

- 1) знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для однорідних товарів і послуг;
- 2) знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна;
- 3) фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо однорідних товарів і послуг;
- 4) кваліфікованими зазначеннями походження товарів, крім випадків, коли вони включені до знака як елементи, що не охороняються, і зареєстровані на ім'я осіб, які мають право користуватися такими зазначеннями;

5) сертифікаційними знаками, зареєстрованими у встановленому порядку.

Не реєструються як знаки позначення, що відтворюють:

- 1) промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам;

2) назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;

3) прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Отже, торговельна марка може мати елементи, що охороняються, та неохоронювані елементи. Об'єктами, що охороняються, можуть бути словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів. Набуття права інтелектуальної власності на марку засвідчується свідоцтвом. Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг.

Об'єктом торговельної марки можуть бути, зокрема, слова, букви, цифри, зображення, кольори, комбінація кольорів та інша комбінація таких зображень. Не можуть бути об'єктом торговельної марки в Україні такі позначення, які не можуть бути виражені зображенням – звукові, світлові та запахи.

Суб'єктами права на торговельну марку законодавство України визнає фізичних осіб та юридичних осіб. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» іноземні особи й особи без громадянства мають рівні з особами України права, передбачені цим Законом, відповідно до міжнародних договорів України чи на основі принципу взаємності. Суб'єктами права на одну й ту саму торговельну марку можуть бути декілька осіб (ч. 2 ст. 493 ЦК України). Це положення відповідає ст. 7 Паризької конвенції про охорону промислової власності, де йдеться про надання охорони колективним знакам.

Право інтелектуальної власності на торговельну марку не виникає на підставі самого лише факту першого його використання, як це має місце, наприклад, для комерційного (фірмового) найменування. Для набуття прав на торговельну марку вона має бути внесена компетентним державним органом до відповідного реєстру, а особа повинна отримати охоронний документ – **свідоцтво**.

Згідно зі ст. 494 (ч. 2) ЦК України **обсяг правової охорони** торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг, якщо інше не встановлене законом.

Володілець свідоцтва має виключне право забороняти використання позначення, тотожного зареєстрованій торговельній марці, для позначення тих товарів і послуг, що охоплюються переліком товарів і послуг, для яких цю торговельну марку зареєстровано. Відповідно, використання іншою особою позначення, тотожного зареєстрованій торговель-

ній марці, для тих самих товарів і послуг без дозволу володільця свідоцтва вважатиметься порушенням права інтелектуальної власності на торговельну марку. ЦК України (ч. 3 ст. 494) передбачені випадки, коли набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку не вимагає одержання свідоцтва: якщо торговельна марка має міжнародну реєстрацію; якщо торговельна марка визнана в установленому законом порядку добре відомою.

Охорона правна добре відомий знак здійснюється згідно з статтею 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності та Законом «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» на підставі визнання знака добре відомим Апеляційною палатою або судом. При визначенні того, чи є знак добре відомим в Україні, можуть розглядатися, зокрема, такі фактори, якщо вони є доречними: ступінь відомості чи визнання знака у відповідному секторі суспільства; тривалість, обсяг та географічний район будь-якого використання знака; тривалість, обсяг та географічний район будь-якого просування знака, включаючи рекламування чи оприлюднення та представлення на ярмарках чи виставках товарів та/або послуг, щодо яких знак застосовується; тривалість та географічний район будь-яких реєстрацій та/або заявок на реєстрацію знака за умови, що знак використовується чи є визнаним; свідчення успішного відстоювання правна знак, зокрема територія, на якій знак визнано добре відомим компетентними органами; цінність, що асоціюється зі знаком. З дати, на яку за визначенням Апеляційної палати чи суду знак став добре відомим в Україні, йому надається правова охорона така сама, якби цей знак був заявлений на реєстрацію в Україні. При цьому вона поширюється також на товари і послуги, що не споріднені з тими, для яких знак визнано добре відомим в Україні, якщо використання цього знака іншою особою стосовно таких товарів і послуг вказуватиме на зв'язок між ними та власником добре відомого знака і його інтересам, ймовірно, буде завдано шкоди таким використанням. Апеляційною палатою було визнано добре відомими такі торговельні марки, як: «Миргородська», «Корвалол», «Гетьман», «Yahoo», «5 капель». Знак «Макдональдс» було визнано добре відомим у судовому порядку.

Взаємовідносини при використанні знака, свідоцтво на який належить кільком особам, визначаються угодою між ними. У разі відсутності такої угоди кожний володільць свідоцтва може використовувати знак на свій розсуд, але жоден з них не має права давати дозвіл на використання знака та передавати право на знак іншій особі без згоди інших володільців свідоцтва.

Поняття «використання торговельної марки» має чітко визначений зміст. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» використання торговельної марки – це:

нанесення її на будь-який товар, для якого торговельну марку зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет;

застосування її під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої торговельну марку зареєстровано;

застосування її в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах. Доменне ім'я – ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

Свідоцтво надає його володільцеві виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди, якщо інше не передбачено законом:

зареєстрований знак стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг;

зареєстрований знак стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги;

позначення, схоже із зареєстрованим знаком, стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг, якщо внаслідок такого використання ці позначення і знак можна сплутати;

позначення, схоже із зареєстрованим знаком, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги, або ці позначення і знак можна сплутати.

Майнові права на торговельну марку охороняються протягом 10 років від дати, наступної за датою подання заявки, якщо інше не встановлено законом. Особливістю строку чинності майнових прав на торговельну марку є передбачена законом можливість його продовження щоразу на 10 років. Продовження строку чинності прав на торговельну марку здійснюється Державним департаментом інтелектуальної власності за клопотанням володільця свідоцтва. Законодавством України у сфері інтелектуальної власності також передбачені підстави для дострокового припинення чинності майнових прав па торговельну марку.

4.4. Правова охорона прав інтелектуальної власності на географічне зазначення

Місце виготовлення товарів може вказувати на їх особливі унікальні якості, на особливу майстерність людей певної місцевості. У цілому все це впливає на позитивну репутацію товару на ринку, попит серед споживачів та ціну.

Право на географічне зазначення — це порівняно новий цивільно-правовий інститут для нашої країни, хоча як об'єкт прав інтелектуальної власності географічне зазначення розглядалося ще Паризькою конвенцією про охорону промислової власності 1883 р. В Україні правове регулювання відносин, пов'язаних з географічним зазначенням місця походження товарів, передбачено ЦК України (статті 501-504) та Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Коло питань щодо даної сфери відносин регулюється також законами України «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу» тощо.

Незважаючи на певні термінологічні розбіжності, у ЦК України використовується термін «географічне зазначення» (ст. 501), а в закон — «зазначення походження товару» (ст. 6).

Під географічним зазначенням походження товару розуміють назву країни, населеного пункту, місцевості чи іншого географічного об'єкта, що використовується для позначення товару, особливі властивості якого винятково чи головним чином визначаються характерними для даного географічного об'єкта природними чи людськими чинниками або тими й іншими чинниками одночасно. Термінологічні проблеми характерні також і для законодавства інших країн. Це зумовило введення Світовою організацією торгівлі (СОТ) терміна — зазначення географічного походження з метою використання його в документах організації. Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару або послугами і межами географічного місця їх походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення.

Неодмінними умовами правової охорони географічного зазначення є:

- 1) наявність у товарі особливих властивостей, цінних з погляду споживача, що підвищують конкурентоздатність товару на ринку однорідних товарів;

2) обумовленість цих властивостей виключно або головним чином властивими даному, а не іншому географічному об'єкту природними (кліматичними, водними, ґрунтовими і т.п.) факторами;

3) людськими (навичками майстрів, уміннями виготовлювачів) факторами чи тими й іншими факторами одночасно.

Закон визначає термін «**зазначення походження товару**» через просте зазначення походження товару і кваліфіковане зазначення походження товару. Просте географічне зазначення – це будь-яке словесне або зображувальне (графічне) зазначення, яке прямо або опосередковано вказує на географічне місце походження товару (наприклад, «Зроблено в Україні»). Просте зазначення не підлягає державній реєстрації, а правова охорона надається на підставі його використання і полягає у недопущенні використання зазначень, що є помилковими або такими, які можуть ввести в оману споживача.

Кваліфіковане географічне зазначення, у свою чергу, може існувати у вигляді:

1) найменування місця походження товару – це найменування географічного місця, що вживається як позначення в назві товару, яке походить із вказаного географічного місця і має особливі властивості, виключно зумовлені характеристиками для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для даного географічного місця людським фактором;

2) географічне зазначення походження товару – це найменування географічного місця, що вживається як зазначення в назві товару, який походить із того географічного місця і має певні якості, репутацію та інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням природних умов і людського фактору (наприклад, вода «Царичанська»).

Суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є виробники товарів, асоціації споживачів, інші особи, визначені законом. Практика свідчить, що в більшості випадків суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є саме виробники. Це пояснюється тим, що в умовах ринкової економіки виробники зацікавлені в охороні своєї продукції. Їхня мета – не допустити підробок, фальсифікації товарів під виглядом продукції, виготовленої у регіонах з особливими природними умовами чи поєднанням таких умов з людським фактором. Обсяг правової охорони географічного зазначення характеризується не тільки назвою географічного місця його походження, але й характеристиками товару (послуги). Закон України «Про охорону

прав на зазначення походження товарів» конкретизує перелік осіб, які мають право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару.

До них належать: особи або групи осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, які мають безпосередній стосунок до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Для реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару до Установи подається заявка, яка має стосуватися лише одного зазначення походження товару. Реєстрація здійснюється шляхом внесення до Реєстру необхідних відомостей щодо кваліфікованого зазначення походження товару та осіб, які мають право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару.

Правами інтелектуальної власності на географічне зазначення є:

- 1) право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням;
- 2) право на використання географічного зазначення;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, в тому числі забороняти таке використання.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення є чинним з дати, наступної за датою державної реєстрації, і охороняється безстрокове за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням. Реєстрація найменування місця походження товару здійснюється за заявкою одного чи кількох юридичних або фізичних осіб до Установи. Якщо найменування вже зареєстроване, будь-яка особа, яка перебуває в тому самому географічному місці, що і перший заявник, і виробляє товар з тими самими властивостями, може подати до Установи заявку на надання йому права користування зареєстрованим найменуванням. Реєстрація в установленому порядку є підставою для видачі відповідного свідоцтва.

Правова охорона надається географічному зазначенню походження товару, щодо якого виконуються такі умови:

- 1) воно є назвою географічного місця, з якого даний товар походить;
- 2) воно вживається як назва даного товару чи як складова частина цієї назви;

3) у вказаному цією назвою географічному місці наявні характерні умови та/або людський фактор, що надають товару певних якостей чи інших характеристик;

4) позначуваний цією назвою товар має певні якості, репутацію чи інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами та/або людським фактором;

5) хоча б основна складова позначуваного цією назвою товару вироблялася та/або перероблялася в межах зазначеного географічного місця.

Правова охорона може бути надана однаковим зазначенням походження товару, що використовуються для позначення різних за властивостями однорідних товарів, за умови забезпечення при використанні цих зазначень відмінностей, достатніх для запобігання введенню в оману споживачів щодо дійсної ідентифікації товарів. Правова охорона надається також омонімічним зазначенням походження товару за умови забезпечення запобігання введенню в оману споживачів щодо дійсної ідентифікації товару, географічного місця походження товару або його меж.

Правова охорона не надається кваліфікованому зазначенню походження товару, що:

- 1) не відповідає вищезазначеним умовам;
- 2) суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі;
- 3) є видовою назвою товару;
- 4) правильно вказує на географічне місце виготовлення товару, але створює у споживачів помилкове уявлення про те, що товар виготовлено в іншому географічному місці;
- 5) є назвою сорту рослини чи породи тварини і тому здатне ввести в оману споживачів щодо дійсного походження товару.

Крім того, національне законодавство не надає правової охорони кваліфікованому зазначенню походження товару, пов'язаному з географічним місцем в іноземній державі, якщо:

- 1) Україна не має відповідної угоди з іноземною державою про взаємну охорону цього виду зазначень походження товару;
- 2) це зазначення не охороняється у відповідній іноземній державі.

Українське географічне зазначення походження товару може бути також зареєстроване в інших країнах, законодавство яких передбачає таку реєстрацію. Однак обов'язковою умовою іноземної реєстрації є попередня реєстрація і одержання права користування зазначенням місця походження товару в Україні. Користуючись своїм правом, власник свідоцтва може розміщувати географічне зазначення на товарі, упаковці,

рекламі, проспектах, рахунках, бланках та іншій документації, пов'язаній із введенням товару в господарський обіг. Власник свідоцтва має право також проставляти поруч з охоронюваним найменуванням попереджувальне маркування, що свідчить про наявність його державної реєстрації. Однак право на використання зазначення походження товару не передається за ліцензійним договором. Усі бажаючі скористатися зареєстрованим найменуванням місця походження товару зобов'язані звернутися безпосередньо до Установи, підтвердити особливі властивості їхніх товарів та одержати на своє ім'я свідоцтво на право користування цим найменуванням. Порухенням прав на використання зазначення походження товару є використання неправдивого (фальшивого) зазначення або такого зазначення, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару. Будь-яке посягання на права власника на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару тягне за собою відповідальність згідно із законодавством.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає особливість засобів індивідуалізації цивільного обороту, товарів і послуг порівняно з іншими об'єктами інтелектуальної власності?
2. Які види засобів індивідуалізації цивільного обороту, товарів і послуг?
3. Які основні ознаки комерційного найменування?
4. Який суб'єктний склад права на комерційне найменування?
5. Які особливості правової охорони торговельної марки?
6. Як співвідносяться право на комерційне найменування та право на торговельну марку?
7. Якій документ засвідчує право інтелектуальної власності на торговельну марку?
8. Які умови правової охорони торговельної марки?
9. Які умови правової охорони географічного зазначення?
10. Як співвідносяться право на географічне зазначення та право на торговельну марку?

Розділ 5. НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

5.1. Поняття та система нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності

У цивільному праві України існують різні класифікації щодо виділення інститутів права інтелектуальної власності. Традиційно інтелектуальну власність розділяють на промислову власність і авторське право⁶¹. Предметом правового регулювання інтелектуальної власності є твори літератури, науки, мистецтва, тощо, об'єкти науково-технічної творчості, комерційні найменування, засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, та інші об'єкти, що являють собою зміст авторського та патентного права.

Однак усе різноманіття результатів творчої діяльності не вичерпується творами науки, літератури, мистецтва, а також винаходами, корисними моделями і промисловими зразками. Крім вищезазначених об'єктів, які створюються завдяки творчій, інтелектуальній діяльності людей і є цінністю для суспільства, існують й інші об'єкти, які також потребують суспільного визнання і правової охорони. На сучасному етапі інновацій їх існування і необхідність правового регулювання пов'язаних з ними суспільних відносин визнається більшістю розвинених держав. Україна, як держава, що рухається шляхом інноваційного розвитку, не є винятком у цьому аспекті. Крім таких об'єктів, які охороняються авторським і патентним правом, а також інститутом засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг, українське законодавство виділяє такі об'єкти інтелектуальної власності, як наукові відкриття, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин і породи тварин, а також комерційну таємницю. Ці об'єкти входять до інституту охорони так званих **«нетрадиційних» об'єктів інтелектуальної власності**. Введення цього терміну має умовний характер і відображає певну недостатність правового матеріалу, необхідного для визнання цих об'єктів у якості самостійних і традиційних об'єктів права інтелек-

⁶¹Право інтелектуальної власності: Академ. курс / О.А. Підпригора, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.С. Дробязко; За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К., 2004.- с. 345

туальної власності в цивільному праві України. Їх правовий режим відрізняється від режиму традиційних об'єктів, що охороняються авторським і патентним правом. Особливі права творців таких результатів часто зводяться до визнання їх особистих немайнових прав на створені об'єкти, а також до матеріального стимулювання їхньої діяльності, оскільки нерідко вони не набувають виключного права на їх використання.⁶²

Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності – результати інтелектуальної, творчої діяльності, що використовуються не лише у промисловості, але й в інших сферах людської діяльності.

До них відносяться:

- наукове відкриття;
- компонування інтегральної мікросхеми;
- раціоналізаторська пропозиція;
- сорт рослин, порода тварин;
- комерційна таємниця.

Ознаки нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності:

- кожному нетрадиційному об'єкту притаманний творчий характер, тобто він повинен бути створений в результаті діяльності, завдяки якій створюється матеріальна чи духовна цінність для людини
- він повинен бути виражений у будь-якій об'єктивній формі;
- має потребу у відповідному правовому регулюванні.

Зазначені вище ознаки притаманні також і традиційним об'єктам права інтелектуальної власності, але те, що предметом правової охорони нетрадиційного об'єкта можуть виступати властивості, закономірності, явища матеріального світу, закріплення різного порядку правової охорони відповідно до специфіки об'єктів а також матеріальної винагороди авторів, та потреба кожного нетрадиційного об'єкта в особливому, притаманному лише йому законодавчому регулюванні, дає підставу віднести зазначені вище об'єкти до особливого інституту охорони «нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності».

Охорона прав на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності регламентується Цивільним кодексом України, а на такі нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, як сорти рослин та топографії інтегральних мікросхем спеціальними законами України: «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікро-

⁶²Булат Є.А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності / Є.А. Булат // Науково-практичний журнал «Право і суспільство». – № 1. – 2012. – с. 117

схем». Що ж стосується інших нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності (породи тварин, комерційні таємниці, ноу-хау, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції), на цей час ще неприйняті спеціальні закони щодо їх правової охорони, хоча ряд питань регулюється нормативними актами різної галузевої належності та різної юридичної сили. Слід зазначити, що охоронні документи на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, як правило видаються Урядовими органами державного управління до ведення яких віднесені спеціалізовані види діяльності за напрямом яких створюються ці нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.⁶³

Отже, нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності мають схожі риси з традиційними об'єктами, і потребують правове регулювання нарівні з традиційними, оскільки вони є передумовою нових рішень у різноманітних сферах людської діяльності.

5.2. Правова охорона наукового відкриття

Відповідно до ст. 457 Цивільного кодексу України **науковим відкриттям** є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. На міжнародному рівні наукові відкриття, відповідно до пункту ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої інтелектуальної власності, прийнятої на дипломатичній конференції 14 липня 1967 р., наукові відкриття включено до об'єктів інтелектуальної власності.

Вперше визначення поняття відкриття було дане в «Положенні про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» від 21 серпня 1973 р. № 584, що затверджене Радою Міністрів СРСР і майже тотожно відтворено в ст. 457 ЦК України.

Об'єктами відкриттів є закономірності, властивості, та явища світу.

Отже, об'єкти відкриттів можна умовно розподілити на три об'єкти.

1. Об'єкт закономірності.
2. Об'єкт властивості.
3. Об'єкт, як явища матеріального світу.

Названі об'єкти відкриттів можуть бути визнаними відкриттям

⁶³Корастошова І.М. Нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності / І.М. Корастошова // Митна справа // Науково-аналітичний журнал. – Львів, Вип. 6.- 2008.– с. 66

лише за умови, що вони не були відомі раніше і виявлені вперше у світі.⁶⁴

Закономірність матеріального світу – це невідомий раніше об'єктивно існуючий зв'язок між явищами чи властивостями матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання.

Властивість матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання.

Явище матеріального світу – це невідома раніше об'єктивно існуюча форма прояву сутності об'єкта матеріального світу (природи), що вносить докорінні зміни у рівень пізнання⁶⁵

Суб'єкти права на наукове відкриття: Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на наукове відкриття є його **автор**. Автором наукового відкриття вважається фізична особа, яка шляхом спостереження, дослідження, експерименту чи розмірковування самостійно здійснила наукове відкриття способом, що забезпечує його встановлення; у випадку, коли під час здійснення наукового відкриття згадані вимоги виконували спільно кілька осіб, будь-яке посилання на автора наукового відкриття розглядається як посилання на усіх цих осіб⁶⁶.

Співавтори – це фізичні особи, творчою працею яких встановлено наукове відкриття. Співавторами визнають вчених, один із яких виявив невідоме раніше явище, а інший дав йому наукове обґрунтування. Не визнаються співавторами особи, які не зробили вагомого особистого творчого внеску у встановлення наукового відкриття, що надавали автору наукового відкриття тільки технічну і організаційну допомогу, або сприяли оформленню матеріалів заявки на відкриття.

Спадкоємці – після смерті автора його права на наукове відкриття переходять до його спадкоємців за законом або за заповітом. Спадкоємці стають повноцінними володільцями всіх майнових прав, належних померлому автору відкриття. Вони можуть захищати особисті немайнові права авторів відкриттів

Наукові установи, якщо відкриття здійснено у зв'язку з виконанням службового завдання, всі авторські права на нього визнають за його конкретним розробником. З метою визнання заслуг наукових установ їм

⁶⁴Право інтелектуальної власності: підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – 257 с.

⁶⁵Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність : підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. – с.181

⁶⁶Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів [Електронний ресурс]. – код доступу:

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/999_005

видають свідоцтво, яке засвідчує, що відкриття зроблено в цій установі.⁶⁷

Зміст прав на наукове відкриття. Автор наукового відкриття володіє комплексом особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності, перелік яких міститься у ст.ст. 458, 423 та 424 Цивільного кодексу України.

До особистих немайнових прав автора наукового відкриття належать:

- 1) право на визнання його творцем (автором) наукового відкриття;
- 2) право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву;
- 3) право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди його честі чи репутації;
- 4) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.⁶⁸

На відкриття, на відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, можуть бути надані лише **особисті (немайнові права)**, оскільки ці об'єкти мають певну специфіку:

- 1) автор не створює відкриття, а тільки встановлює невідомі раніше, але об'єктивні закономірності, властивості та явища (створені природою, а не автором);
- 2) право на відкриття не може бути виключним, оскільки це призведе до надмірно широкої монополії, яка порушить баланс інтересів між автором і суспільством.⁶⁹

Наукове відкриття як один із видів нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності, має певну специфіку. Враховуючи те, що предметом наукового відкриття є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання, наукове відкриття не може бути привласнено особою – автором, а є суспільним надбанням.

Право на наукове відкриття засвідчується дипломом.

Диплом на наукове відкриття засвідчує:

– визнання встановлених закономірностей, властивостей та явищ

⁶⁷Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; Заред.І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. –с. 87

⁶⁸Семків В. О., Шандра Р. С.Інтелектуальна власність : підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар,2015. –с.182

⁶⁹Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. Посібник/ Є.І. Ходаківський. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – с. 57

матеріального світу науковим відкриттям;

– пріоритет наукового відкриття;

– авторство на наукове відкриття (у разі співавторства диплом на наукове відкриття видається кожному із авторів з вказівкою в ньому інших співавторів).

Диплом на наукове відкриття містить назву наукового відкриття, дату пріоритету наукового відкриття, дані щодо автора (співавторів) наукового відкриття, заявника та дату подання заявки на наукове відкриття.⁷⁰

Слід зауважити, що на сьогодні не існує спеціального закону, який би визначав порядок видачі дипломів на наукові відкриття. Комітет з питань науки та освіти Верховної Ради України спільно з Державним департаментом інтелектуальної власності ще у 2004 р. підготував проєкт Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття». Розробка вказаного законопроекту передбачала захист організаційно-економічних та правових інтересів держави, впровадження відповідних заходів, спрямованих на підтримку й охорону одного із найважливіших об'єктів інтелектуальної власності – наукового відкриття, впровадження механізму його державної реєстрації для ефективного використання результатів науково-дослідної діяльності в галузі фундаментальних досліджень. Законопроект був ухвалений у першому читанні і взятий за основу, але так і не набув чинності.⁷¹

Зараз в Україні державна експертиза, реєстрація та відповідний правовий захист відкриттів не здійснюється. Існує громадська організація у вигляді Асоціації авторів наукових відкриттів України, яка реєструє заявки, видає дипломи та здійснює публікації у відповідному Реєстрі.

⁷⁰Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 88-89

⁷¹Бурлуцький О. В. Розгляд проблеми захисту права на наукове відкриття в умовах НТП України / О. В. Бурлуцький // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 248. Див. також: Проєкт Закону про охорону прав на наукові відкриття // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=6414&skl=5.

5.3. Правова охорона компонування інтегральної мікросхеми

Компонування інтегральної мікросхеми інтегральної мікросхеми – це особливий об’єкт права інтелектуальної власності, який являє собою зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне

розташування⁷² сукупності інтегральної мікросхеми та з’єднань між ними. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» **інтегральна мікросхема (ІМС)** – мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з’єднання якого неподільно сформовані в об’ємі та (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Топографія ІМС – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з’єднань між ними.⁷³

Відповідно до «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони», яка була синхронно ратифікована 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України та Європейським Парламентом. Відповідно до ст. 486 Угоди, із 1 листопада 2014 р. здійснюється її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності. Правовому регулюванню відносин у сфері інтелектуальної власності присвячена гл. 9 Угоди, яка називається «Інтелектуальна власність», саме в підрозділі 6 Угоди про асоціацію використовуються терміни «напівпровідниковий продукт» та «топографія напівпровідникового продукту», тоді як Цивільний кодекс України містить термін «компонування інтегральної мікросхеми», а Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» – «інтегральна мікросхема» та «топографія інтегральної мікросхеми». Термін «топографія інтегральної мікросхеми» був введений у науковий обіг за радянських часів, окремі дослідники критикували його та зазначали, що він не відповідає суті явища, яке описує. Пропонувався поступовий перехід до терміну «компонування інтегральної мікросхеми».⁷⁴

⁷²Право інтелектуальної власності: Підручник. – Вид. 2, змін. Ідоп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – с. 182

⁷³Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 № 621/97 ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 8, ст. 28

⁷⁴Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/УгодапроасоціаціюміжУкраїноютаЄС>.

Розробка ІМС потребує значних інтелектуальних зусиль, використання вартісного обладнання, великих витрат часу та коштів, але практично будь-яку топографію ІМС можна швидко і дешево скопіювати шляхом пошарового фотографування. Це пояснює необхідність правової охорони саме топографії ІМС.

Топографію ІМС не можна розглядати як промисловий зразок, бо вона визначає не зовнішній вигляд ІМС, а взаємне розташування окремих елементів та зв'язків між ними. Способи та технології виготовлення ІМС, конструкції кристалів, які є матеріальним носієм топографії, можуть бути визнані винаходом або корисною моделлю, якщо відповідають критеріям патентоздатності, але це буває не завжди: часто не відповідає умові винахідницького рівня (неочевидність). До того ж вже протягом 2-3 років топографія ІМС може втратити конкурентоздатність, а строк проходження патентної заявки є значним.⁷⁵

Систему законодавства про охорону компонувань інтегральних мікросхем в Україні становлять:

- Цивільний кодекс України (ст.ст. 471–488);
- Закон України від 5 листопада 1997 р. «Про охорону права на топографії інтегральних мікросхем»;
- Правила складання, подання і розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2002 р. № 260;
- Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії на використання топографії інтегральної мікросхеми, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2001 р. № 577;
- Положення про Державний реєстр України топографій інтегральних мікросхем, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12.04.2001 р. № 292.⁷⁶

Умова охороноздатності топографії ІМС: оригінальність.

Топографія ІМС визнається **оригінальною**, якщо вона не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії ІМС, має відмінності, що надають їй нові властивості, і не була відомою у галузі

⁷⁵Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / І.І. Верба, В.О. Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – с. 198.

⁷⁶Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 127

мікроелектроніки до дати подання заявки або до дати її першого використання.

Топографія, яка містить елементи, відомі в галузі мікроелектроніки на дату подання заявки до Установи або на дату першого використання топографії ІМС, може бути визнана оригінальною тільки в тому разі, якщо сукупність таких елементів у цілому відповідає вимогам встановленим Законом. На визнання топографії ІМС оригінальною не впливає розкриття інформації про неї автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, якщо строк від дати розкриття інформації до дати подання до Установи заявки на реєстрацію цієї топографії ІМС не перевищує двох років. При цьому обов'язок доведення обставин розкриття інформації, достовірності дати розкриття інформації та першого використання топографії ІМС покладається на заінтересовану особу.

Не може бути визнана оригінальною та топографія ІМС, заявка на реєстрацію якої подана пізніше ніж через два роки від дати її першого використання.

На відміну від положень Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», у ч. 2 ст. 225 Угоди про асоціацію містяться такі умови правової охорони топографії ІМС: вона повинна бути результатом власної інтелектуальної діяльності її творця і не бути загальновідомою в напівпровідниковій промисловості. Якщо топографія напівпровідникового продукту складається з елементів, які є загальновідомими в напівпровідниковій промисловості, вона охороняється лише в тому обсязі, в якому комбінація таких елементів, взятих як ціле, відповідає згаданим вище умовам.⁷⁷

Суб'єкти права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.

Згідно ст. 473 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на компонування ІМС є:

- автор компонування ІМС;
- інші особи, які набули прав на компонування ІМС за договором чи законом.

Первинним суб'єктом права інтелектуальної власності на компонування (топографію) інтегральної мікросхеми є **автор**. Ним може бути фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт, який визнано компонуванням ІМС. Автором можуть бути громадяни України, особи без громадянства та іноземні особи. Якщо ці особи мають постійне міс-

⁷⁷Угода про асоціацію між Україною та та ЄС [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_між_Україною_та_ЄС.

це проживання поза межами України, то вони реалізують свої права через патентних повірених. Юридична особа первинним суб'єктом прав на компонування бути не може. Для визнання особи автором не має значення його вік або стан дієздатності. Малолітнім або недієздатним особам можуть належати особисті немайнові права на компонування ІМС. Майнові права від їхнього імені здійснюють родичі та опікуни. Особи, дієздатність яких обмежена, здійснюють свої майнові права на компонування ІМС за згодою їхніх піклувальників. Неповнолітні особи (віком від 14 до 18 років) здійснюють свої права самостійно.

Інші особи, які набули прав на компонування ІМС за договором чи законом:

- **роботодавець** – особа, з якою автор знаходиться у трудових відносинах (за контрактом);
- **замовник** – майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належить творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором;
- **правонаступники** – ними можуть бути спадкоємці та інші особи, до яких це право переходить у силу закону чи договору.⁷⁸

Набуття права інтелектуальної власності на топографію (компонування) інтегральної мікросхеми засвідчується **свідцтвом**. Обсяг її правової охорони визначається зображенням топографії (компонування) на матеріальному носіїві.

Умови та порядок видачі свідоцтва встановлюються Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Ст. 6 даного закону передбачає, що право на реєстрацію топографії ІМС має автор або його правонаступник. Автори, які спільно створили топографію ІМС, мають однакові права на реєстрацію топографії ІМС, якщо інше не передбачено угодою між ними. Право на реєстрацію топографії ІМС та усі права, які впливають з цієї реєстрації, має роботодавець автора топографії ІМС або його правонаступник, якщо топографію ІМС створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Автор топографії ІМС, створеної у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця, зобов'язаний подати роботодавцю письмове повідомлення про створену ним топографію ІМС разом з матеріалами, які відображають топографію ІМС досить чітко та в повному обсязі. Якщо роботода-

⁷⁸Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. –с. 129

вещь чи його правонаступник протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Державної служби інтелектуальної власності чи не прийме рішення про збереження топографії як конфіденційної інформації, про що він зобов'язаний повідомити письмово автора, то право на реєстрацію топографії переходить до автора. У випадку, коли роботодавець використав своє право на реєстрацію топографії ІМС чи на збереження її як конфіденційної інформації, автор має право на винагороду відповідно до економічної цінності топографії та іншої вигоди, яку одержав чи міг би одержати роботодавець чи його правонаступник. Винагорода авторові виплачується у розмірі та на умовах, що визначаються письмовою угодою між автором і роботодавцем, яка укладається не пізніше чотирьох місяців від дати одержання роботодавцем повідомлення.⁷⁹

Етапи реєстрації компонування ІМС:

- складання та подання заявки;
- експертиза заявки;
- реєстрація топографії ІМС;
- видача свідоцтва.

1. Заявка. Особа, яка бажає зареєструвати топографію ІМС і має на це право, подає до Державної служби заявку на реєстрацію топографії ІМС. За дорученням заявника заявку на реєстрацію може бути подано через представника у справах інтелектуальної власності або іншу довірену особу. Заявка на реєстрацію складається українською мовою і повинна містити:

- заяву про реєстрацію топографії ІМС;
- матеріали, що ідентифікують топографію ІМС.

У заяві про реєстрацію топографії ІМС необхідно вказати заявника (заявників) та його (їх) адресу, а також автора (авторів). Якщо заявників два і більше, то у заяві може бути зазначено, на адресу котрого з них належить надіслати свідоцтво. Автор має право вимагати, щоб його не згадували як автора в публікації Установи. За подання заявки сплачується збір. Документ про сплату збору повинен надійти до Установи разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання заявки. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання.

⁷⁹ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 № 621/97 ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 8, ст. 28

2. Експертиза заявки. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи і проводиться закладом експертизи Кінцеві результати експертизи заявки, що не вважається відкликаною або не відкликана, відображаються в обґрунтованому висновку експертизи за заявкою, що набирає чинності після затвердження його Установою. На підставі такого висновку Установа приймає рішення про реєстрацію топографії ІМС або про відмову в реєстрації топографії ІМС. Рішення Установи надсилається заявнику. Заявник має право протягом місяця від дати одержання ним рішення Установи затребувати копії матеріалів, що протиставлені заявці. Ці копії надсилаються заявнику протягом місяця. Під час проведення експертизи: встановлюється дата подання заявки та визначається, чи є об'єкт, що заявляється, топографією ІМС. документ про сплату збору за подання заявки перевіряється на відповідність встановленим вимогам.

3. Реєстрація. Після прийняття рішення про реєстрацію заявленої топографії ІМС Установа здійснює реєстрацію заявленої топографії ІМС, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості. Державна реєстрація топографії ІМС здійснюється за наявності документів про сплату державного мита за реєстрацію топографії ІМС і збору за публікацію про реєстрацію топографії ІМС. Одночасно з державною реєстрацією топографії ІМС здійснюється публікація в офіційному бюлетені відомостей про реєстрацію топографії ІМС, визначених в установленому порядку.

4. Видача свідоцтва Установа видає заявнику свідоцтво у місячний строк після реєстрації топографії ІМС. Якщо заявка подана кількома заявниками, їм видається одне свідоцтво і надсилається тому заявникові, адреса якого з цією метою зазначена у заяві, а при відсутності такого зазначення - першому заявникові за списком вказаних у заяві заявників. Реєстрація топографії ІМС надає власнику зареєстрованої топографії ІМС виключне право використовувати топографію ІМС на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників зареєстрованих топографій ІМС. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми становить десять років віддати подання заявки на компонування інтегральної мікросхеми. Цей строк може бути достроково припинений, але не може бути продовжений.⁸⁰

⁸⁰ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 № 621/97 ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 8, ст. 28

5.4. Правова охорона раціоналізаторських пропозицій

Термін «раціоналізаторська» походить від латинського слова *ratio* – розум. Таким чином, **раціоналізаторська пропозиція** – це розумна пропозиція, спрямована на удосконалення будь-яких виробничих процесів. Як правило, раціоналізаторська пропозиція стосується виробництва (зокрема удосконалює застосувану техніку, технологію, матеріали тощо), але вона також може стосуватися й інших видів суспільно-корисної діяльності.⁸¹

Відповідно до ч. 1 ст. 481 Цивільного кодексу України, **раціоналізаторською пропозицією** є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності.

Правове регулювання раціоналізаторських пропозицій здійснюється в основному на підставі договорів. Єдиним законом у цій сфері є Цивільний кодекс України, а саме глава 41, та Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92' та низка нормативних актів, спрямованих на реалізацію його норм (зокрема, затверджені наказом Держпатенту України від 27 серпня 1995 р. № 131 Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію та порядок його видачі, затверджене наказом Держпатенту України від 22 серпня 1995 р. № 129, Інструкція щодо заповнення форм первинної облікової документації з обліку об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонувань (топографій) інтегральних мікросхем і раціоналізаторських пропозицій), затверджений наказом Державного комітету статистики України від 10 серпня 2004 р.⁸²

Об'єкти раціоналізаторської пропозиції – матеріальний об'єкт або процес.

⁸¹ Закорецька Г. До удосконалення цивільного законодавства про право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію / Г. Закорецька // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 3. – С. 24.

⁸² Масаліттіна Ю.П. Особливості правової охорони раціоналізаторських пропозицій / Ю.П. Масаліттіна // Матеріали юридичної науково-практичної конференції «Нові вектори розвитку демократії та інститутів держави і права» [Електронний ресурс]. – код доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1135%3A091215-19&catid=137%3A3-1215&Itemid=169&lang=ru

Критерії визначення пропозиції раціоналізаторською:

- технічне або організаційне рішення;
- місцева новизна (невідомість на конкретному підприємстві);
- корисність.

Раціоналізаторська пропозиція є **новою** для підприємства, якому вона подана, якщо згідно з наявними на даному підприємстві джерелами інформації ця або тотожна поданій пропозиція не була відома в мірі, достатній для її практичного використання. Не визнається обставиною, що впливає на новизну раціоналізаторської пропозиції, її використання за ініціативою автора протягом не більше 3 місяців до подання заяви. Раціоналізаторська пропозиція є **корисною** для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність або одержати інший позитивний ефект цим підприємством. **Не визнаються** раціоналізаторськими пропозиції, які знижують надійність та інші показники якості продукції або погіршують умови праці, якість робіт, а також викликають або збільшують рівень забруднення навколишнього природного середовища.⁸³

Суб'єкти права на раціоналізаторську пропозицію.

- автор або співавтори (не обов'язково працівники підприємства, якому подобається заявка);
- юридична особа, якій ця пропозиція подана та яка її визнала.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію її автор передає підприємству за договором та за винагороду.

Автором раціоналізаторської пропозиції визнається фізична особа (людина), творчою працею якої її було створено. Не може бути автором раціоналізаторської пропозиції юридична особа. Раціоналізаторську пропозицію може бути подано як працівником юридичної особи, так і будь-якою іншою фізичною особою. Якщо є кілька співавторів, то між ними повинен укладатися договір про користування правами на раціоналізаторську пропозицію.

Не визнаються авторами фізичні особи, які не внесли особистого творчого вкладу в створення раціоналізаторської пропозиції, а надали автору тільки технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню прав на раціоналізаторську пропозицію та її використання.⁸⁴

⁸³ Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92'

⁸⁴ Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубівський. – К. : Істина, 2007. – с. 139-140.

Порядок видачі свідоцтва на раціоналізаторську пропозицію.

Підприємство (організація, установа), яке прийняло до розгляду заяву на раціоналізаторську пропозицію, повинно її зареєструвати і протягом місяця з дати реєстрації прийняти щодо неї рішення. Після прийняття рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською автору (співавторам) має бути видане свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію.⁸⁵

В заяві потрібно вказати найменування пропозиції, всіх без винятку співавторів, творчою працею яких створена пропозиція, і навести відомості про них (прізвище, ім'я, по-батькові, місце роботи або домашня адреса, якщо заява подається особою, яка не працює на цьому підприємстві). В розділі «**Опис пропозиції**» викладаються недоліки існуючої конструкції виробу, технології виробництва і техніки, що застосовується, чи складу матеріалу, які усуваються пропозицією, мета пропозиції, зміст пропонованого рішення, включаючи дані, достатні для його практичного здійснення без участі автора (співавторів), а також відомості про прибуток чи інший позитивний ефект.⁸⁶ Порядок розгляду заяв на раціоналізаторські пропозиції та прийняття стосовно них рішень визначається самою юридичною особою.

По закінченні 1 місяця після ухвалення рішення авторів видають охоронний документ – **свідоцтво**, підписане керівником підприємства й затверджене печаткою.

Зміст права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Зміст відносин права на раціоналізаторську пропозицію становлять **особисті немайнові та майнові права** авторів раціоналізаторської пропозиції.

До **особистих немайнових прав** автора раціоналізаторської пропозиції належать

- право авторства;
- право на ім'я;
- право на назву раціоналізаторської пропозиції;
- право на пріоритет.

Відповідно до ст. 484 Цивільного кодексу України:

– автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне

⁸⁵ Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію та порядок його видачі, затверджене наказом Держпатенту України від 22 серпня 1995 р. № 129 [Електронний ресурс]. – код доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0323-95>

⁸⁶ Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність : підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. – с.193

заохочення від юридичної особи, якій цю пропозицію подано;

– юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на її використання в будь-якому обсязі.

Право на винагороду має автор (співавтор) раціоналізаторської пропозиції протягом 2 років від дати початку її використання на підприємстві, яке видало автору свідоцтво на цю раціоналізаторську пропозицію.

Розмір винагороди визначається умовами договору між автором і підприємством і **не може** бути менше:

• 10 відсотків доходу, одержуваного щорічно підприємством від використання раціоналізаторської пропозиції;

• 2 відсотків від частки собівартості продукції (робіт і послуг), що припадає на раціоналізаторську пропозицію, корисний ефект від якої не впливає на одержання доходу.

Винагорода сплачується автору відповідно до договору, але не пізніше 3 місяців після закінчення кожного року використання раціоналізаторської пропозиції.

5.5. Правова охорона селекційних досягнень (сорту рослин, породи тварин)

Селекція - виведення нових або поліпшення існуючих порід свійських тварин та видів рослин штучним відбором і схрещенням.

Сучасна селекція представлена трьома основними напрямками – селекція рослин, селекція тварин та селекція мікроорганізмів. Штами мікроорганізмів є об'єктами винаходу та охороняються нормами патентного права. Сорти рослин і породи тварин є об'єктами самостійного інституту права інтелектуальної власності (*sui generis* – права особливого роду)⁸⁷

Селекційне досягнення - створена в результаті цілеспрямованої творчої діяльності група племінних тварин (порода, породний тип, лінія, родина тощо), що має нові генетичні ознаки, які стійко передає потомству, та за показниками продуктивності перевищує попередні типи тварин⁸⁸

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»

⁸⁷Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубівський. – К. : Істина, 2007. – С. 106.

⁸⁸Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 р. № 3691-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. -1994. - № 2. – ст.8

сорт рослин - окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів (рід, вид, різновидність) незалежно від того, чи задовольняє вона умови виникнення правової охорони.⁸⁹

Правове регулювання. Правове регулювання селекційних досягнень в сфері тваринництва та рослинництва здійснюється нормами Міжнародної Конвенції по охороні нових сортів рослин, Цивільного Кодексу України, Законом України «Про охорону на нові сорти рослин», Законом України «Про племінну справу у тваринництві», Наказ МАПШУ «Про затвердження положень щодо проведення апробації та реєстрації селекційних досягнень у тваринництві». наказом МАПУ «Про затвердження критеріїв заборони поширення сортів в Україні».

Суб'єкти права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин. Відповідно до ст. 486 ЦК України, суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин є: автор сорту рослин, породи тварин та інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за договором чи за законом.

автор селекційного досягнення - особа, творчою працею якої створено цей сорт чи породу. Автор селекційного досягнення має право визначати його назву, яка має відповідати встановленим законом вимогам і підлягає схваленню державним органом, що відає випробуванням та охороною селекційних досягнень;

володілець патенту - особа, якій належить впродовж визначеного законом строку засвідчені патентом майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин;

власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту - особа, якій належить впродовж визначеного законом строку засвідчене свідоцтвом про державну реєстрацію сорту майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту;

ліцензіат;

спадкоємець або інший правонаступник;

попередній користувач — особа, яка має право на безоплатне користування сортом рослини чи породою тварини, завдяки тому що зробила ефективну підготовку для їх використання до дати подання заявки власником патенту. На рівні з громадянами України мають права іноземні громадяни та особи без громадянства. Якщо ці особи мають постійне місце проживання поза межами України, то вони реалізують свої

⁸⁹Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 р. № 3116 – XII // Відомості Верховної Ради України. -1993 , № 21. – ст. 218

права через патентних повірених.⁹⁰

Права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин в Україні:

особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин; майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин;

майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин, породи тварин.

Про особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить **свідоцтво про авторство** на сорт рослин, породи тварин. Про майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин свідчить **патент** на сорт рослин, породи тварин. Про майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин свідчить **свідоцтво про державну реєстрацію** сорту рослин, породи тварин.

Для того, щоб сорт рослин було визнано об'єктом права інтелектуальної власності, він повинен відповідати таким критеріям: бути охороноздатним; новим; однорідним; стабільним.

•Сорт вважається **новим**, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання: на території України - за рік до цієї дати; на території іншої держави - щодо деревних та чагарникових культур і винограду за шість років і щодо рослин інших видів за чотири роки до цієї дати.

•Сорт вважається **однорідним**, якщо з урахуванням особливостей його розмноження всі рослини цього сорту залишаються достатньо схожими (однорідними) за своїми основними ознаками, зазначеними в описі сорту.

•Сорт вважається **стабільним**, якщо його основні ознаки, відзначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу. Об'єктами племінної справи у тваринництві є велика рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутрові звірі та кролі, яких розводять з метою одержання від них певної продукції

Порядок набуття права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.

Порядок набуття права інтелектуальної власності на сорт рослин

⁹⁰Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. Посібник/ Є.І. Ходаківський. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – с. 60-61

регламентується Законом України «Про охорону прав на сорти рослин». Згідно з даним законом, право на **подання заявки** на сорт рослин належить автору сорту (селекціонеру), якщо інше не передбачено цим Законом. Якщо сорт створили спільно кілька авторів, то вони мають право на подання заявки спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. Відмова одного чи кількох з них від здійснення цього права не припиняє такого права в решти співавторів сорту. **Заявка на сорт рослин проходить державну експертизу.** Експертиза заявки складається з формальної експертизи (експертизи за формальними ознаками) та кваліфікаційної (технічної) експертизи. За результатами кваліфікаційної експертизи формулюється обґрунтований експертний висновок за заявкою і приймається рішення про державну реєстрацію сорту та видачу патенту або рішення про відмову в реєстрації сорту і видачі патенту. Уповноваженим органом в місячний строк від дати державної реєстрації прав на сорт авторів (авторам) видається свідоцтво про авторство на сорт рослин, а заявникові – патент на сорт рослин і свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин. Якщо авторів сортує більше, ніж один, то свідоцтво про авторство на сорт видається кожному автору. На відміну від свідоцтва, патент на сорт рослини видається лише одній особі.⁹¹

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» об'єктами державної реєстрації є: племінні тварини та племінні стада.

Державна реєстрація племінних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних даних про них до державних книг племінних тварин, а племінних стад – до Державного племінного реєстру. Положення про державні книги племінних тварин і Державний племінний реєстр затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до відання якого віднесені питання сільського господарства. Дані державних книг племінних тварин і Державного племінного реєстру є доступними для заінтересованих осіб.⁹²

Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин спливає через 35 років, а щодо дерев та винограду – через 35 років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав.

⁹¹Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 р. № 3116 – XII // Відомості Верховної Ради України. -1993 , № 21. – ст. 218

⁹²Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 р. № 3116 – XII // Відомості Верховної Ради України. -1993 , № 21. – ст. 218

5.6. Правова охорона комерційної таємниці

Поняття «комерційна таємниця» міститься у ч. 1 ст.505 Цивільного кодексу України, відповідно до якої **комерційною таємницею** є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», **інформація** – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За порядком доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом.⁹³

Об'єктом інтелектуальної власності на комерційну таємницю є інформація, яка є результатом інтелектуальної діяльності та має свої характерні особливості:

- є нематеріальною (але розповсюдження і зберігання здійснюється за допомогою матеріальних носіїв);
- має фактичну монополію конкретної особи на певну сукупність знань;
- невідома третім особам;
- закріплює виключне суб'єктивне право на цю інформацію;
- строк охорони комерційної таємниці є необмеженим;
- не потребує державної реєстрації, офіційного визнання, тощо.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної інформації (ч. 2 ст. 505 ЦК України).⁹⁴

Не можуть вважатися комерційною таємницею:

- засновницькі документи;
- відомості про чисельність і склад працівників, їх заробітну плату

⁹³Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 № 2657-ХІІ / Відомості ВРУ 1992. - № 48, ст.650

⁹⁴Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред.І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. –с.239

тощо;

- документи про сплату податків та інших обов'язкових платежів;
- річна бухгалтерська звітність тощо.⁹⁵

Комерційна таємниця як об'єкт інтелектуальної власності не вимагає офіційного визнання її охороноздатності, державної реєстрації, виконання будь-яких формальностей та сплати державних зборів.

Правове регулювання комерційної таємниці: забезпечується нормами Цивільного, Кримінального, Господарського кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, підзаконними нормативно-правовими актами та відповідними законами. Закони України: «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.; «Про інвестиційну інформацію» від 8 вересня 1991 р.; «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р.; «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. Постанова КМ України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. № 611.

У понятті комерційної таємниці поєднують умовно:

- ділову інформацію;
- службову таємницю;
- торговельний секрет (Trade secrets);
- нерозкрити інформацію – ноу-хау (від англ. know-how «знати як»);
- конфіденційну інформацію.

Всі ці поняття дуже близькі, але не є синонімами і мають своє застосування, хоча більшість з них з'явилась в Україні із розвитком ринкових відносин та конкуренції підприємств.⁹⁶

У Законі України «Про інформацію» зазначено, що **конфіденційна інформація** – це відомості, що належать окремим фізичним або юридичним особам, які їх використовують або розпоряджують ними, зокрема розповсюджується за своїм бажанням та у відповідності з умовами, які визначають самі.

Комерційна таємниця не збігається з іншими видами. інформації з обмеженим доступом, які не є результатом інтелектуальної діяльності і не можуть бути віднесені до об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад, «банківська таємниця» вживається в ст. 1076 ЦК України, «банківська таємниця» та «інформація» в ст. ст. 60-62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р., «комерційна

⁹⁵ Постанова КМ України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. № 611/ [Електроний ресурс]. - код доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

⁹⁶Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – с. 202

або банківську таємницю» в ст. 231 та 232 Кримінального кодексу України, «адвокатська таємниця» в ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р., «державна таємниця» в ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1997 р. тощо.⁹⁷

Суб'єкти права на комерційну таємницю:

• особа, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею. Такій особі у повному обсязі належать майнові права інтелектуальної власності на неї, згідно Цивільного Кодексу України;

• особи, які отримали відповідну інформацію на підставі цивільного (наприклад, користувач, який отримав її на підставі договору комерційної концесії) чи трудового договору (найманий працівник), суб'єкти публічного права (органи державної влади чи місцевого самоврядування), яким вона була надана, або отримали її іншим правомірним способом.⁹⁸

Зміст права інтелектуальної власності на комерційну таємницю. Відповідно, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Зокрема, до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом, а саме Цивільним кодексом України.

Обов'язки працівника щодо збереження комерційної таємниці оговорюють у трудовому договорі. Існує практика підписання робітником договору про нерозголошення: зобов'язання не розголошувати комерційну таємницю.

Захист прав на комерційну таємницю.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, є **недобросовісною конкуренцією**.⁹⁹

⁹⁷Право інтелектуальної власності: Підручник. – Вид. 2, змін. Ідоп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – с. 268

⁹⁸Окрім добросовісного придбання є й інші способи правомірного отримання комерційної таємниці: незалежне відкриття та зворотний технічний аналіз. Див.: Лазебний В. С., Розорінов Г. М., Толюпа С. В. Основи інтелектуальної власності та її захисту. – К.: Видавництво «Ліра-К», 2011. – С. 71

⁹⁹Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР/ Відомості Верховної Ради України, 1996 № 36., ст. 164

Вчинення таких дій тягне за собою *відповідальність*, відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Для захисту своїх прав володілець комерційної таємниці може застосувати:

- самозахист порушених прав – самостійна нейтралізація та виведення з ладу технічних засобів, що незаконно встановлені, дезінформація осіб, які незаконно одержали секретну інформацію;

- адміністративно-правовий захист права – у випадках, передбачених законом. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачає звернення до Антимонопольного комітету;

- цивільно-правовий захист прав передбачає звернення з позовом про порушення прав до суду. Захист прав на комерційну таємницю можливий судом, відповідно до ст. 16 Цивільного Кодексу України, шляхом: визнання прав на комерційну таємницю; припинення дій, що порушують право на комерційну таємницю; компенсації моральної шкоди; стягнення з особи, яка порушила право, завданих збитків, включаючи неодержані доходи.

- кримінально-правовий захист, якщо збирання секретних відомостей здійснено шляхом погроз, підкупу, викрадення документів тощо, а також розголошення чи використання цих відомостей з корисливою метою і з завданням великої шкоди.¹⁰⁰

Питання для самоконтролю:

1. Які ознаки раціоналізаторської пропозиції?
2. Які нормативно-правові акти регулюють право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми?
3. Які відомості повинен містити опис раціоналізаторської пропозиції?
4. Що таке комерційна таємниця?
5. Які умови надання правової охорони науковому відкриттю?
6. Умови надання охороноздатності нового сорту рослин?
7. Що таке селекційне досягнення у сфері тваринництва?
8. Що становить собою система нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності?
9. Як співвідноситься комерційна таємниця та конфіденційна інформація?
10. Який порядок видачі свідоцтва на новий сорт рослин?

¹⁰⁰Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – с. 205

Розділ 6. ДОГОВОРИ ЩОДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.

6.1. Поняття, види та загальна характеристика договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності здійснюється на договірній основі. Відповідно до ст. 1107 ЦК України розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може здійснюватися на підставі таких договорів:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

До таких інших договорів належать, зокрема, договір про розподіл майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені при виконанні службових обов'язків і (або) окремого доручення роботодавця; договір між творцем (творцями) і роботодавцем про передання права на одержання охоронного документа на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору; договір між роботодавцем і творцем про винагороду; договір між співавторами про вклад у створення об'єкта права інтелектуальної власності та розподіл винагороди;

договір про добросовісне заохочення за використання раціоналізаторської пропозиції; договір застави майнових прав інтелектуальної власності, засновницькі договори щодо внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарських товариств та ін.¹⁰¹

¹⁰¹Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність: підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. – с. 225

Правове регулювання договорів щодо використання об'єктів інтелектуальної власності здійснюється, окрім Цивільного Кодексу України рядом спеціальних законів (Закон України "Про авторське право і суміжні права", Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", Закон України "Про охорону прав на промислові зразки", Закон України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", Закон України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", Закон України "Про охорону прав на сорти рослин" тощо) та підзаконних правових документів (наприклад, Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2001 р. N 521).

Елементами договорів у сфері інтелектуальної власності є:

- а) сторони договору;
- б) істотні умови договору:
 - предмет договору;
 - ціна договору;
 - строк договору;
 - територія дії договору;
- в) форма договору¹⁰²

Сторонами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є суб'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіар, автор тощо) та особа, яка виявила бажання використовувати об'єкт права інтелектуальної власності (ліцензіат, замовник тощо).¹⁰³

Істотними умовами договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є: предмет (об'єкт права інтелектуальної власності, права щодо використання якого передаються за договором; конкретні права, що передаються; способи використання зазначеного об'єкта тощо), ціна (плата за використання об'єкта права інтелектуальної власності) та строк (період у часі, протягом якого діє договір), територія використання Крім того, за власним бажанням сторони можуть включити у договір й інші умови, без досягнення згоди за якими договір не буде вважатись укладеним.

Предметом договорів у сфері інтелектуальної власності є майнові права інтелектуальної власності на твір, виконання, винахід, корисну

¹⁰²Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та закордоном: монографія / О. В. Жилінкова. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – С.17.

¹⁰³Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І.Цивільне право України: договірні та недоговірні зобов'язання: навчальний посібник - К.: КНТ, 2006. – с. 357

модель, промисловий зразок, торговельну марку чи інший об'єкт. Предмет цих договорів може охоплювати передачу всього комплексу майнових прав на відповідний результат творчості чи засіб індивідуалізації (права на використання об'єкта, права дозволяти його використання іншим особам та перешкоджати неправомірному використанню, інших майнових прав інтелектуальної власності) чи надання лише права на використання об'єкта в обсязі і у межах, визначених договором.

Договори у сфері інтелектуальної власності мають відповідати загальним цивільно-правовим вимогам до цих документів. Усі ці договори мають укладатися у **письмовій формі**. За бажанням сторони можуть свій договір засвідчити нотаріально. Сторона договору про передачу права власності на винахід (корисну модель) має право на офіційне загальнодоступне інформування інших осіб про передачу права власності на винахід (корисну модель) або видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі). Таке інформування здійснюється шляхом публікації відомостей в офіційному бюлетні з одночасним внесенням їх до державного реєстру. За опублікування цих відомостей та запропонованих стороною договору змін до відомостей про видачу ліцензії сплачуються збори. Але деякі види договорів допускається укласти і в усній формі, це договори на використання (опублікування) твору в періодичних виданнях (газетах, журналах тощо) та енциклопедичних словниках.¹⁰⁴ Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації, хоча вона може бути здійснена на вимогу однієї із сторін у порядку, встановленому законом. Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право звернення до суду за захистом своїх прав. Однак факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які, відповідно до цього Кодексу або іншого закону, є чинними після їхньої державної реєстрації, підлягає державній реєстрації у Державній службі інтелектуальної власності. Таким чином, обов'язковій державній реєстрації підлягають договори про передачу прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин і породитварин, тощо.

¹⁰⁴Коросташова І.М. Договори у сфері інтелектуальної власності / І.М. Коросташова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ // Збірник наукових праць.- Дніпропетровськ: вип.№4 (40). – 2008. – С.70-71

6.2. Ліцензія та ліцензійний договір

Згідно зі ст. 1108 Цивільного кодексу України, особа, котра має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмеженій сфері. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору.

Поняття «ліцензія» у тлумачному словнику української мови: «Ліцензія – ї, ж. 1) Дозвіл, що надається на здійснення видів діяльності, які відповідно до діючого законодавства підлягають ліцензуванню. 2) Дозвіл, що надається державними органами на право торговельного і т. ін. обміну між країнами. 3) Дозвіл на право використання технічного досягнення, що надається на підставі ліцензійного договору або судового чи адміністративного рішення компетентного державного органу».¹⁰⁵

Різниця між ліцензією та ліцензійним договором полягає в тому, що ліцензія – це документ, який дозволяє ліцензіату використовувати об'єкт промислової власності в певній обмеженій сфері, та може існувати незалежно від наявності ліцензійного договору, а от предметом ліцензійного договору є ліцензія на право використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог ЦК України та інших законів.¹⁰⁶

Види ліцензій(за обсягом прав):

•**Виключна (виняткова)** ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обумовлена цією ліцензією (інтелектуальну власність використовує лише ліцензіат).

•**Одинична** ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на вико-

¹⁰⁵ Український тлумачний словник зовнішньоекономічну діяльність – Електронний ресурс // [режим доступу]:

http://ukrainian_explanatory.academic.ru/79408/%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%96%D1%8F

¹⁰⁶ Недогібченко Є.Г. Ліцензія на використання об'єктів інтелектуальної власності / Є.Г. Недогібченко // Науково-практичний журнал: «Теорія і практика інтелектуальної власності». - №5(73). – 2013. – [Електронний ресурс]. – код доступу:

<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2793/tezyoltavanedogibchenko29022016.pdf>

ристання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та ліцензіат).

●**Невиключна** ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності і видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкту у даній сфері (інтелектуальну власність використовує ліцензіар та необмежена кількість ліцензіатів).

●**Субліцензія** – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою.¹⁰⁷

За об'єктом ліцензії:

- Патентні ліцензії (ліцензії на винахід, корисну модель, промисловий зразок);
- Ліцензії на торговельні марки;
- Ліцензії на компонування топографії інтегральних мікросхем;
- Ліцензії на “ноу-хау” (комерційну таємницю);
- Ліцензії на селекційні досягнення (сорт рослин, породи тварин);
- Ліцензії на використання об'єктів авторського права

За способом охорони:

- Патентні;
- Безпатентні;
- Комплексні.

За способами надання ліцензії:

- Обов'язкова;
- Відкрита;
- Примусова;
- Пакетна;
- Перехресна.

За суб'єктами ліцензування:

- Особиста ліцензія;
- Ліцензії підприємств;
- Ліцензії корпорації (концерну);
- Ліцензії держав;

¹⁰⁷Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

•- Субліцензії.¹⁰⁸

За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог цього Кодексу та іншого закону.

У ліцензійному договорі визначаються вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

При укладанні ліцензійного договору, слід враховувати, що:

- предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання ще не створеного об'єкту авторського права і суміжних прав;

- права на використання і способи такого використання, які не визначені в ліцензійному договорі, вважається такими, що не надані ліцензіату;

- у випадку відсутності в ліцензійному договорі умови про територію, на яку поширюються надані права на використання об'єкту авторського права і суміжних прав, ліцензія поширюється на всю територію України;

- якщо в ліцензійному договорі про видання або іншого відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то в договорі повинен бути встановлений максимальний тираж твору;

- строк, встановлений договором, повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт авторського права і суміжних прав;¹⁰⁹

- у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на **п'ять** років. Якщо за шість місяців до спливу зазначеного п'ятирічного строку жодна із сторін не повідомить письмово другу сторону про відмову від договору, договір вважається продовженим на невизначений час. У цьому випадку кожна із сторін може в будь-який час відмовитися від

¹⁰⁸Дмитришин В.С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні / Навчальний посібник: – К.: "Інст.інтел. власн. і права", 2008. – с.48-49

¹⁰⁹Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України[Електронний ресурс]. – код доступу: <http://sips.gov.ua/ua/zagpolog.html?s=print>

договору, письмово повідомивши про це другу сторону за шість місяців до розірвання договору, якщо більший строк для повідомлення не встановлений за домовленістю сторін;

- ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору до завершення строку його дії у разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єкта права інтелектуальної власності. Як ліцензіар, так й ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення другою стороною інших умов договору;

- ліцензійний договір **не підлягає** обов'язковій державній реєстрації. Однак така реєстрація може здійснюватися за бажанням сторін у порядку, встановленому законом. Отже, відсутність реєстрації не впливає на дійсність прав, наданих за ліцензійним договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності.

Типові ліцензійні договори. Уповноважені відомства або творчі спілки можуть затверджувати типові ліцензійні договори. Ліцензійний договір може містити умови, не передбачені типовим ліцензійним договором. Умови ліцензійного договору, укладеного з творцем об'єкта права інтелектуальної власності, що погіршують його становище порівняно із становищем, передбаченим законом або типовим договором, є нікчемними і замінюються умовами, встановленими типовим договором або законом.

Субліцензія та субліцензійний договір. За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію). У випадках, передбачених ліцензійним договором, може бути також укладений субліцензійний договір, за яким ліцензіат надає іншій особі (субліцензіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором¹¹⁰

¹¹⁰Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

6.3. Договір про створення за замовленням і використанням об'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до ч.1 ст. 1112 Цивільного Кодексу України за договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець - письменник, художник тощо) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленій строк.

На відміну від ліцензійного договору та договору про передання прав інтелектуальної власності, даний договір укладається ще до моменту створення об'єкта інтелектуальної власності з метою його подальшого використання. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта інтелектуальної власності, як правило, застосовується у межах системи авторського права, та дещо у меншому масштабі у сфері цивільного обороту об'єктів промислової власності. Результати технічної творчості та засоби індивідуалізації для надання їм правової охорони, на відміну від творів літератури, науки чи мистецтва, мають бути належним чином кваліфіковані як об'єкти промислової власності. Лише після їх державної реєстрації та видачі відповідного правоохоронного документа (патенту чи свідоцтва) можливе використання комплексу прав, що випливають з їх реєстрації. Тому такий договір у сфері промислової власності повинен передбачати не лише створення результату творчості, але і його подальше патентування та використання на підставі одержаного правоохоронного документа.¹¹¹

Правова характеристика: двосторонній, консенсуальний, оплатний.

Особливістю цього договору є те, що потрібно закріпити умови щодо створюваних об'єктів інтелектуальної власності.

Такими умовами може бути:

- вид об'єкта права інтелектуальної власності (літературний, художній чи інший твір; винахід, корисна модель чи промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, сорт рослин тощо);

- якісні характеристики об'єкта права інтелектуальної власності (особливі вимоги щодо змісту, обсягу, функціональності, призначення, зовнішнього вигляду тощо);

¹¹¹Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України / Правовий Портал «Юрисконсульт» [Електронний ресурс]. – код доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/1479-1112.html>

- кількісні характеристики об'єкта права інтелектуальної власності;
- строк виконання договору у цілому або частинами (строки подання окремих розділів книги, складових частин комп'ютерної програми тощо);
- інші умови, пов'язані з процесом створення об'єкта права **інтелектуальної** власності.¹¹²

Істотними умовами договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності є:

- предмет, який треба створити чи використати,
- способи та умови використання цього об'єкта замовником.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. Однак, у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. **Майнові права** інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

Згідно з ч. 3 ст. 1112 Цивільного кодексу України, оригінал твору образотворчого мистецтва (картина, гравюра, ікона тощо), створеного за замовленням, переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором. Умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів, є нікчемними.¹¹³

Варто зазначити, що в літературі з питань інтелектуальної власності зазначено, що авторський договір замовлення на твір має спільні риси з договором підряду. Так, і за договором підряду, і за договором замовлення на створення об'єкта інтелектуальної власності одна сторона зобов'язується створити за завданням другої сторони певну роботу. Своєю чергою друга сторона зобов'язується прийняти результат роботи та оплатити її (ст. 837 ЦКУ; ч.6 ст. 33 Закону; ст. 430 ЦКУ). Однак існує дві суттєві ознаки, які відрізняють ці два види договорів. Перша ознака полягає в особі сторони договору, яка зобов'язується виконати роботу. Так, на відміну від договору підряду в договорі замовлення особа автора, творчою працею якої створено твір має суттєве значення. За догово-

¹¹²Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність: підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. С. 233-234

¹¹³Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

ром підряду підрядник може залучити сторонніх осіб, якщо інше не встановлено договором. Тоді, як твір повинен бути створений саме автором. Друга ознака, що відрізняє договір підряду від договору авторського замовлення це характер результату роботи. Предметом договору підряду – є результат який не наділений творчим характером, тоді як твір – це завжди результат творчої діяльності автора. Таким чином, не зважаючи на певні спільні риси договору підряду з авторським договором замовлення не можливо їх ототожнювати один з одним.¹¹⁴

6.4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Відповідно до ч.1. ст. 1113 Цивільного Кодексу України за договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах.

Сторони договору: автор твору, або інша особа яка володіє правами, в тому числі, правоволоділець. Володільцем виключних майнових прав може бути не тільки фізична особа, але і юридична особа, яка набула дані права за договором або іншим способом. Іншою стороною за даним договором може будь-яка фізична (з відповідною цивільною дієздатністю) або юридична особа.¹¹⁵

Правова характеристика: двосторонній, реальний, оплатний. Цей договір може бути двох видів: 1) договір про передання частини виключних майнових прав інтелектуальної власності; 2) договір про передання всіх виключних майнових прав інтелектуальної власності.¹¹⁶

Предметом даного договору є виключні майнові права автора. У ч. 1 ст. 440 Цивільного кодексу України зазначено, що майновими правами інтелектуальної власності на твір є: 1) право на використання твору; 2) виключне право дозволяти використання твору; 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти

¹¹⁴ О.В. Жилінкова. Договори в сфері реалізації авторських прав на музичний твір. Монографія. / За редакцією Жилінкова В.М. – Х.: Інофрмаційно-правовий центр «Ксилон». – 2008. - 212 с.

¹¹⁵ В. Бажанов Загальна характеристика договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності в авторському праві / Бажанов В. // Вісник КНУ ім. Шевченка. – № 94. – 2012. – с. 49

¹¹⁶ Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та закордоном: монографія / О. В. Жилінкова. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – с.111.

таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Під **використанням** мається на увазі: 1) опублікування (випуск у світ); 2) відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; 3) переклад; 4) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни; 5) включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо; 6) публічне виконання; 7) продаж, передання в найм (оренду) тощо; 8) імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо.¹¹⁷

Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» під іншими майновими правами інтелектуальної власності розуміється: 1) відтворення творів; 2) публічне виконання і публічне сповіщення творів; 3) публічну демонстрацію і публічний показ; 4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; 5) переклади творів; 6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; 7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо; 8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору; 9) подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором; 10) здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер; 11) імпорт примірників творів. Цей перелік не є вичерпним.¹¹⁸

Предметом договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності можуть бути тільки виключні майнові права, які існують на момент укладення договору. Майнові права, не зазначені у даному договорі, вважаються такими, що не передані. Існують такі об'єкти права інтелектуальної власності, щодо яких неможливо укласти даний договір. Це стосується, наприклад, наукового відкриття, зміст суб'єктивних прав на яке не передбачає виключних майнових прав (ст. 458), географічного зазначення (ст. 503), комерційного найменуван-

¹¹⁷Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року/ Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – ст.356; з наступними змінами та доповненнями.

¹¹⁸Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ / Відомості Верховної Ради України . -1994, № 12, ст. 64, зі змінами та доповненнями

ня (ст. 490). Щодо останнього допускається передання майнових прав інтелектуальної власності на нього

лише разом з цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або його відповідною частиною (ч. 2 ст. 490)¹¹⁹

Під **виключними майновими правами** інтелектуальної власності у науці пропонується розуміти монопольне право на використання твору у будь-якій формі та у будь-який спосіб, що не суперечить закону.¹²⁰

Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» виключне право - майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом.

Істотні умови договору: предмет, розмір винагороди, яку отримує автор або інший правоволоділець.

Укладення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не впливає на ліцензійні договори, які були укладені раніше (ч. 2 ст. 1113 Цивільного кодексу України). Це означає, що ліцензійні договори укладені попереднім правоволодільцем продовжують діяти і після передання ним виключних прав іншій особі до спливу їхнього строку. Оскільки правоволоділець, передавши виключні майнові права інтелектуальної власності, перестає бути їхнім суб'єктом, то статус ліцензіара переходить до тієї особи, якій дані виключні права були передані.¹²¹ Умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, що погіршують становище творця відповідного об'єкта або його спадкоємців порівняно з становищем, передбаченим цим Кодексом та іншим законом, а також обмежують право творця на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Реєстрація факту передання прав на об'єкти інтелектуальної власності. Відповідно до ч. 1 ст. 1114 Цивільного кодексу України договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності не підлягає обов'язковій державній реєстрації, а в ч. 2 цієї ж статті говориться про обов'язковість державної реєстрації факту передання

¹¹⁹ Косак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Косак, І. Є. Якубівський. – К.: Істина, 2007. – с. 162.

¹²⁰ Право інтелектуальної власності: ученик / І.А. Зенин. – М.: издательство Юрайт, 2011. - с.567

¹²¹ Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність: підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. с. 236

прав на об'єкти інтелектуальної власності. Реєстрація факту передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які є чинними після їх державної реєстрації, здійснюється на підставі договору про передання виключних майнових прав. Сама процедура подання до Державної служби інтелектуальної власності, розгляду, публікації та внесення до відповідних державних реєстрів відомостей про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності визначається інструкціями, затвердженими наказами Міністерства освіти і науки України і зареєстрованими у Міністерстві юстиції України. Такими інструкціями є: Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі, затверджена наказом МОН від 16.07.2001 № 521 і зареєстрована у Мін'юсті 30.07.2001 за № 644/5835, Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг, затверджена наказом МОН від 03.08.2001 № 576 і зареєстрована в Мін'юсті 17.08.2001 за № 718/5909, Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на промисловий зразок та видачу ліцензії на використання промислового зразка, затверджена наказом МОН від 03.08.2001 № 574 і зареєстрована в Мін'юсті 17.08.2001 за № 716/5907 та Інструкція про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на топографію інтегральної мікросхеми та видачу ліцензії на використання топографії інтегральної мікросхеми, затверджена наказом МОН від 03.08.2001 № 577 і зареєстрована в Мін'юсті 17.08.2001 за № 719/5910.¹²² Винятком із загального правила щодо факультативності державній реєстрації договорів є (відповідно до вищезгаданих інструкцій) договори про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин чи породи тварин (так як авторські об'єкти ІВ не потребують обов'язкової реєстрації договорів). У цьому випадку договір є чинним лише з моменту його державної реєстрації в Державній службі інтелектуальної власності.¹²³

¹²²Черкашин О.О. Теоретико-правова природа договору передання виключних прав інтелектуальної власності та деякі питання його практичної реалізації / О.О. Черкашин [Електронний ресурс]: код доступу: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/>

¹²³Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. -1994, № 12, ст. 64, зі з мінами та доповненнями

6.5. Договір комерційної концесії

Відповідно до Цивільного кодексу України за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.¹²⁴

Світова практика до відповідного інституту застосовує назву «**франчайзинг**» (від франц. *franchissage* – привілей, пільга).¹²⁵ та виділяє різні види зазначеного договору: товарний (інколи він називається торговим або збутовим), який полягає в отриманні користувачем права на реалізацію продукції, що постачається правоволодільцем (при цьому користувач має право і зобов'язаний використовувати у своїй діяльності торговельну марку правоволодільця, його технології та ноу-хау, необхідні для успішної реалізації продукції); виробничий, за якого користувачеві надається право виробництва та збуту товарів (виконання робіт, надання послуг) із застосуванням вихідних сировини та матеріалів, поставлених користувачем; діловий, згідно з яким користувач, використовуючи об'єкти права інтелектуальної власності, комерційний досвід та ділову репутацію правоволодільця, самостійно здійснює повний цикл виробництва товарів (виконання робіт, надання послуг).¹²⁶

Метою договору комерційної концесії є впровадження в практику нового підприємця визначеного договором виду конкурентоздатної підприємницької діяльності через використання досвіду й ділової репутації правоволодільця для реалізації відповідних товарів і послуг та одержання прибутку сторонами цього договору.¹²⁷

Правове регулювання договору комерційної концесії здійснюється у гл. 76 Цивільного кодексу України та гл. 36 Господарського кодексу України.

Відповідно до Господарського кодексу України за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати

¹²⁴Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356

¹²⁵Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубівський. — К. : Істина, 2007. — С. 165.

¹²⁶Франчайзинг: Навчальний посібник / За ред. О. Є. Кузьміна. — К. : Знання, 2011. — С. 16-19

¹²⁷Ведькал В.А. Цивільно-правові аспекти правового регулювання договору комерційної концесії / В.А. Ведькал / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5/2015. — с. 84

другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.¹²⁸

Сторони договору: Правоволоділець - організація, яка надає користувачу на основі договору комерційної концесії право користування комплексом виключних прав, які їй належать. **Користувач** - комерційна організація або індивідуальний підприємець, який набуває право використовувати комплекс виключних прав, що належать правоволодільцю.

Правоволодільцем та користувачем можуть бути лише такі фізичні чи юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Правова характеристика: двосторонній, консенсуальний, оплатний.

Істотні умови договору комерційної концесії: предмет та винагорода, яку може виплачуватися користувачем правоволодільцеві у формі фіксованих разових або періодичних платежів, відрахувань від виручки, націнки на оптову ціну товарів, переданих правовласником для перепродажу, або в іншій формі, передбаченої договором.

Предмет договору комерційної концесії: 1) право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), 2) право на використання комерційного досвіду; 3) право на використання ділової репутації. Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.¹²⁹

Форма та державна реєстрація договору комерційної концесії. Договір комерційної концесії укладається в письмовій формі. Недотримання письмової форми договору зумовлює виникнення його недійсності, і такий договір вважається нікчемним. Ця вимога пов'язана з тим, що договір комерційної концесії може бути укладений тільки суб'єктами підприємницької діяльності (комерційними організаціями та громадянами, зареєстрованими як індивідуальні підприємці).

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегу-

¹²⁸ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 18, 19—20, 21—22. — Ст. 144 (із змінами від 25.12.2008 р.)

¹²⁹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356

ляція)» договір комерційної концесії не підлягає державній реєстрації.¹³⁰

Обов'язки сторін договору комерційної концесії. Правоволоділець зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав. **Правоволоділець зобов'язаний**, якщо інше не встановлено договором комерційної концесії: надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників; контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

З урахуванням характеру та особливостей діяльності, що здійснюється користувачем за договором комерційної концесії, користувач зобов'язаний:

1) використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільца визначеним у договорі способом;

2) забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) правоволодільцем;

3) дотримуватися інструкцій та вказівок правоволодільца, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем;

4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у правоволодільца;

5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільца за договором комерційної концесії;

6) не розголошувати секрети виробництва правоволодільца, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

В договорі комерційної концесії можуть бути передбачені особливі умови, зокрема:

¹³⁰Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція): Закон України від 12.02.2015 № 191-VIII/ Відомості Верховної Ради України. - 2015, № 21, ст.133

1) обов'язок правоволодільця не надавати іншим особам аналогічні комплекси прав для їх використання на закріпленій за користувачем території або утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території;

2) обов'язок користувача не конкурувати з правоволодільцем на території, на яку поширюється чинність договору, щодо підприємницької діяльності, яку здійснює користувач з використанням наданих правоволодільцем прав;

3) обов'язок користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів (потенційних конкурентів) правоволодільця;

4) обов'язок користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє і зовнішнє оформлення.

Умова договору, відповідно до якої правоволоділець має право визначати ціну товару (робіт, послуг), передбаченого договором, або встановлювати верхню чи нижню межу цієї ціни, є нікчемною.

Умова договору, відповідно до якої користувач має право продавати товари (виконувати роботи, надавати послуги) виключно певній категорії покупців (замовників) або виключно покупцям (замовникам), які мають місцезнаходження (місце проживання) на території, визначеній у договорі.

Відповідальність правоволодільця за вимогами, що заявляються до користувача.

Правоволоділець несе **субсидіарну** відповідальність за вимогами, що пред'являються до користувача у зв'язку з невідповідністю якості товарів (робіт, послуг), проданих (виконаних, наданих) користувачем. За вимогами, що пред'являються до користувача як виробника продукції (товарів) правоволодільця, правоволоділець відповідає **солідарно** з користувачем.

Слід зауважити, що відповідно до положень цивільного законодавства під субсидіарною відповідальністю розуміється наявність двох боржників, основного та додаткового. До пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. Як що основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Кредитор не може вимагати задоволення своєї вимоги від особи, яка несе субсидіарну відповідальність, якщо ця вимога може бути задо-

волена шляхом зарахування зустрічної вимоги до основного боржника. Особа, яка несе субсидіарну відповідальність, повинна до задоволення вимоги, пред'явленої їй кредитором, повідомити про це основного боржника, а у разі пред'явлення позову – подати клопотання про залучення основного боржника до участі у справі. У разі недотримання цих вимог особою, яка несе субсидіарну відповідальність, основний боржник має право висунути проти регресної вимоги особи, яка несе субсидіарну відповідальність, заперечення, які він мав проти кредитора.

У разі солідарного обов'язку (відповідальності) боржників (так званих солідарних боржників), кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так й від будь-кого з них окремо. Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі.

Припинення договору комерційної концесії. Кожна із сторін у договорі комерційної концесії, строк якого не встановлений, має право у будь-який час відмовитися від договору, повідомивши про це другу сторону не менш як за шість місяців, якщо більш тривалий строк не встановлений договором. Користувач, який належним чином виконував свої обов'язки, має право на укладення договору комерційної концесії на новий строк на тих же умовах. Договір комерційної концесії **припиняється** у разі:

- 1) припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення, визначене в договорі, без його заміни аналогічним правом;
- 2) оголошення правоволодільця або користувача неплатоспроможним (банкрутом).

Перехід виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності, визначений у договорі комерційної концесії, від правоволодільця до іншої особи не є підставою для зміни або розірвання договору комерційної концесії. У разі зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця, права на використання яких входять до комплексу прав, наданих користувачеві за договором комерційної концесії, цей договір зберігає чинність щодо нового позначення правоволодільця, якщо користувач не вимагає розірвання договору і відшкодування збитків, якщо в період дії договору комерційної концесії припинилося право, користування яким надано за цим договором, дія договору не припиняється, крім тих його положень, що стосуються права, яке припинилося,

а користувач має право вимагати відповідного зменшення належної правоволодільцеві плати, якщо інше не встановлено договором.¹³¹

Договір комерційної субконцесії. У випадках, передбачених договором комерційної концесії, користувач може укласти договір комерційної субконцесії, за яким він надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії. До договору комерційної субконцесії застосовуються положення про договір комерційної концесії, встановлені цим Кодексом або іншим законом, якщо інше не впливає з особливостей субконцесії. Користувач та субкористувач відповідають перед правоволодільцем за завдану йому шкоду солідарно. Визнання недійсним договору комерційної концесії має наслідком недійсність договору комерційної субконцесії.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття, загальна характеристика договорів у сфері інтелектуальної власності.
2. Які існують види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності?
3. Що таке ліцензія?
4. Надайте визначення поняття «ліцензійний договір».
5. Які існують види ліцензій?
6. Що є предметом договору на створення за замовленням і використаням об'єкта права інтелектуальної власності?
7. В якій формі укладається договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності?
8. Які ви знаєте виключні майнові права інтелектуальної власності?
9. Надайте визначення поняттю «договір комерційної концесії».
10. Чи підлягає договір комерційної концесії державній реєстрації?

¹³¹Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356

Рекомендована література

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051/page.
2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_769.
3. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_770.
4. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1981 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_134.
5. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (вчинено в Римі 26 жовтня 1961 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_763.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної Енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розділ VII. Договори у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmu.gov.ua/kmu/docs/EA00_Ukraine
8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) від 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
9. Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів від 7 березня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/999_005.
10. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_856.
11. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // ВВР України. – 1996 – № 30 – Ст. 141.
12. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

13. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 32.
14. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
15. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
16. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 5 листопада 1997 року // ВВР України. – 1998. – № 8. – Ст. 28.
17. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16 червня 1999 року // ВВР України. – 1999. – № 32. – Ст. 267.
18. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 24 квітня 1993 року // ВВР України. – 1993. – № 21. – Ст. 218.
19. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15 грудня 1993 року // ВВР України. – 1994. – № 2. – Ст. 7.
20. Про захіст від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
21. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм: Закон України від 23 березня 2000 року // ВВР України. – 2000. – № 24. – Ст. 183.
22. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування: Закон України від 17 січня 2002 року // ВВР України. – 2002. – № 17. – Ст. 121.
23. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
24. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 року // ВВР України. – 1993. – № 34. – Ст. 352.
25. Про наукову і науко-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року // ВВР України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
26. Про насіння та садивний матеріал: Закон України від 26 грудня 2002 року // ВВР України. – 2003. – № 13. – Ст. 92.
27. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року // ВВР України – 1994. – № 16. – Ст. 93.
28. Про захіст інформації в автоматизованих системах: Закон України від 5 липня 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.
29. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року // ВВР України. – 1992. – № 1. – Ст. 1.
30. Про видавничу справу: Закон України від 5 червня 1997 року // ВВР України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.
31. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.

32. Про театри і театральну справу: Закон України від 31 травня 2005 року // ВВР України. – 2005. – № 26. – Ст. 350.
33. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
34. Про суспільне телебачення і радіомовлення України: Закон України від 27 квітня 2014 року // ВВР України. – 2014. – № 27. – Ст. 904.
35. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 року // ВВР України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
36. Про кінематографію: Закон України від 13 січня 1998 року // ВВР України. – 1998. – № 22. – Ст. 114.
37. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 року // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст. 229.
38. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 17 липня 2001 року // ВВР України. – 2001. – № 47. – Ст. 251.
39. Про лікарські засоби: Закон України від 4 квітня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 22. – Ст. 86.
40. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 року // ВВР України – 1999. – № 31. – Ст. 246.
41. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // ВВР України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
42. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
43. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 року // ВВР України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.
44. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
45. Про правонаступництво: Закон Української РСР від 12 вересня 1991 року // ВВР України – 1991. – № 46. – Ст. 617.
46. Про дію міжнародних договорів в Україні: Закон України від 22 грудня 1993 року // ВВР. – 1994. – № 50. – Ст. 473.
47. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 1994 року // ВВР України. – 1994. – № 10. – Ст. 45
48. Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин: Закон України від 2 серпня 2006 року // ВВРУ країни. – 2006. – № 39. – Ст. 343.
49. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення: Закон України від 20 вересня 2001 року // ВВР України. – 2002. – № 2. – Ст. 13.
50. Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми: Закон України від 20 вересня 2001 року // ВВР України. – 2002. – № 2. – Ст. 15.

51. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 року // ВВР України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
52. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
53. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19 – 20, № 21 – 22. – Ст. 144.
54. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року // ВВР України. – 2012. – № 44–45, № 46–47, № 48. – Ст. 552.
55. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
56. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 18 – 22. – Ст. 144.
57. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року // ВВР України. – 2004. – № 40 – 41, 42. – Ст. 492.
58. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року // ВВР України. – 2001. – № 25 – 26. – Ст. 131.
59. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року // ВВР України. – 2013. – № 9 – 10, № 11 – 12, 13 – Ст. 88.
60. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року // ВВР України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.
61. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України № 442 від 10 вересня 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
62. Положення про Державну службу інтелектуальної власності України: постанова Кабінету Міністрів України № 658 від 19 листопада 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
63. Положення про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України № 236 від 21 травня 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
64. Положення про Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: постанова Кабінету Міністрів України № 459 від 20 серпня 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
65. Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України: Указ Президента України № 464/2011 від 13 квітня 2011 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
66. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»: постанова Кабінету Міністрів України № 1185 від 3 жовтня 2007 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

67. Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності: постанова Кабінету Міністрів України № 674 від 17 травня 2002 року // Офіційний вісник України від 7 червня 2002 р. № 21.

68. Про державну реєстрацію авторських прав і договорів, які стосуються прав автора на твори: постанова Кабінету Міністрів України №1756 від 27 грудня 2001 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

69. Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідницько-конструкторських робіт і дисертацій: постанова Кабінету Міністрів України від №162 від 31 березня 1992 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

70. Про затвердження положення з питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм: постанова Кабінету Міністрів України від №1555 від 13 жовтня 2000 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

71. Про створення державного підприємства «Український інститут промислової власності»: наказ Міністерства освіти і науки України №175 від 7 липня 2000 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukratent.org/ua/nakaz_monu.htm.

72. Про затвердження регламенту Апеляційної палати Державного департаменту інтелектуальної власності: наказ Міністерства освіти і науки України № 622 від 15 вересня 2003 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sdip.gov.ua.

73. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2004 р. «Про затвердження зразків документів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_46/pg_iiwosh/index.htm.

74. Наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2014 р. № 1601/5 «Про затвердження Порядку державної реєстрації договорів комерційної концесії (субконцесії)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1194-14>.

75. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF>.

76. Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: Навчальний посібник / В. К. Матвійчук, С. А. Пилипенко, Т. П. Устименко та ін.; За ред. І. С. Тімуш, Ю. В. Нікітіна, В. П. Мироненко. – К. : Національна академія управління, 2014. – с. 278

77. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: Підручник /В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 431 с.

78. Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник/ І.І.Верба, В.О.Коваль; за ред. С.В. Чікін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 237с.

79. Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу: співвідношення понять та правова природа / В. С. Дмитришин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 199-202.

80. Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні / В. С. Дмитришин. – К. : Інст. інтел. власн. і права, 2008. – 248 с.

81. Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред. проф. П. П. Крайнева. – К. : Старт-98, 2012. – 660 с.

82. Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та закордоном: монографія / О. В. Жилінкова. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 280 с.

83. Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: Підручник / В. М. Коссак, І. Є. Якубівський. – К. : Істина, 2007. – 208 с.

84. Лазебний В. С., Розорінов Г. М., Толюпа С. В. Основи інтелектуальної власності та її захисту / В. С. Лазебний, Г. М. Розорінов, С. В. Толюпа. – К.: Видавництво «Ліра-К», 2011. – 160 с.

85. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – с. 344.

86. Право інтелектуальної власності: Акад. курс / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.

87. Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. / В. Р. Кравець, В. Г. Олюха, О. М. Стець та ін.; за заг. ред. Кравця В. Р., Олюхи В. Г. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 270 с.

88. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. – К.: НУБіП України, 2016. – 355 с.

89. Семків В. О., Шандра Р. С. Інтелектуальна власність : підручник / В. О. Семків, Р. С. Шандра. – Львів: Галицький друкар, 2015. с 233-234

90. Франчайзинг: Навчальний посібник / За ред. О. Є. Кузьміна. – К.: Знання, 2011. – 267 с.

91. Черевко Г. В. Інтелектуальна власність: Навч. посібн. / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2008. – 412 с.

92. Юскаєв В. Б. Інтелектуальна власність: навчальний посібник у двох частинах / В. Б. Юскаєв. – Суми : Видавництво СумДУ, 2010. – Ч. 2. – 148 с.

93. Ястремська О. О. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О. О. Ястремська. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с.

Навчальне видання

**Аксютіна Анастасія Вікторівна
Нестерцова-Собакарь Олександра Володимирівна
Тропін Віталій Валерійович
Тропіна Олена Миколаївна**

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Навчальний посібник

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Підп. до друку 11.04.2018 р. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 13,00. Обл.-вид. арк. 13,50.
Зам. № 01/18-нп. Тираж – 100 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054-р від 28.02.2018